

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Romské dítě, jeho zdraví a postavení v romské rodině

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Zdeňka Hečková

Školitel: doc. Mgr. et Mgr. Jitka Vacková Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 29. 4. 2017

.....

Zdeňka Hečková

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce doc. Mgr. et Mgr. Jitce Vackové za její profesionální a vstřícný přístup. Za její čas, který strávila při čtení této práce a za přínosné připomínky k dané problematice.

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zabývá postavením romského dítěte v rodině a jeho zdravím. Teoretická část se zabývá výkladem základních pojmů Romství - tzn. termínem romipen, Rom, sociálním vyloučením, romským etnolektem češtiny. Dále se teoretická část věnuje historii Romů, která je rozdělená do šesti podkapitol. První se zabývá, migrací Romů do Evropy, druhá uvádí příchod Romů do českých a slovenských zemí. Třetí se vztahuje k období první Československé republiky. Čtvrtá se věnuje Holocaustu Romů v letech 1939–1945. Pátá část se věnuje Romům v období v 1945–1989 a šestá část popisuje vývoj v této oblasti po roce 1989. Dále teoretická část popisuje rodinu z pohledu sociologického hlediska, romskou rodinu, dítě z právního hlediska, romské dítě, romské dítě kdysi a dnes, romské dítě a vzdělání. Teoretická část pokračuje shrnutím zdraví, stravování a nemoc u Romů. Cílem práce bylo popsat zdraví a sociální situaci romského dítěte v romské rodině. Pro tuto práci byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, technika strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami a zúčastněné pozorování. Výzkumný soubor byl vytvořen z pěti rodin a kritériem pro tento soubor byl věk dětí od 5 do 18 let. Výsledky výzkumu přinesly souhrn informací o integraci romského dítěte ve školním prostředí a o jeho sociálním zařazení a dále informace o jeho zdraví. Výsledky mohou být využity pro stanovení hypotéz pro širší kvantitativní výzkum.

Klíčová slova: dítě, zdraví, postavení romského dítěte v rodině

Abstract

The presented bachelor thesis deals with the position of a Roma child within the family, as well as with his or her health. The theoretical part deals with explaining the basic Roma meanings – the term of 'Romipen', 'Roma', 'social exclusion', 'Roma etnolect in Czech language'. Further, the theoretical part deals with Roma history, which is divided into six subchapters. The first one deals with Roma migration into Europe, the second one introduces the entrance of Roma people into the Czech lands and Slovakia. The third chapter relates to the period of the First Czechoslovak Republic. The fourth one deals with Roma Holocaust between 1939 - 1945. The fifth part deals with the Roma from 1945 to 1989, and the sixth part describes the development in this area after 1989. Further on, the theoretical part describes the family from the sociological perspective, the Roma family, the child from a legal perspective, a Roma child, a Roma child in the past and today, a Roma child and education. The theoretical part continues with summarizing the concepts of health, eating and illness in Roma people. The aim of this thesis was to describe health and social situation of a Roma child in a Roma family. A qualitative research strategy was chosen, the technique of structured interview with open questions, and participant observation. The research file was made of five families and the criterion for this file was the age of children - 5 to 18 year olds. The results of this research have brought a set of information on the integration of a Roma child within school environment and his or her social inclusion, and information on his or her health. The results may be used for setting a wider quantitative research hypotheses.

Key Words: child, health, the position of a Roma child within the family

OBSAH

ÚVOD	7
1 VYMEZENÍ POJMŮ	8
1.1 Romství – romipen	8
1.2 Sociální vyloučení.....	8
1.3 Romský etnolect.....	8
1.4 Pojem „Rom“.....	9
1.4.1 Kdo jsou Romové.....	9
2 HISTORIE	10
2.1 Migrace Romů do Evropy.....	10
2.2 Příchod Romů do českých a slovenských zemí.....	11
2.3 Období první Československé republiky	12
2.4 Holocaust Romů v letech 1939–1945	13
2.5 Romové v letech 1945–1989.....	14
2.6 Romové po roce 1989	15
3 RODINA	16
3.1 Romská rodina	17
3.2 Sociální práce s rodinou	19
4 DÍTĚ	20
4.1.1 Romské dítě kdysi a dnes	21
4.1.2 Romské dítě – vzdělávání.....	22
5 ZDRAVÍ A NEMOC U ROMŮ	25
5.1 Pojem zdraví.....	25
5.1.1 Zdraví u Romů	25
5.1.2 Romové ve zdravotní péči.....	25
5.1.3 Psychické zdraví	26
5.1.4 Stravování a životospráva Romů.....	26
5.1.5 Pitný režim	26
6 CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY	28
6.1 Hypotézy práce	28
7 OPERACIONALIZACE POJMŮ	29
8 METODIKA	32
9 DISKUZE	61
10 ZÁVĚR	70
11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	72
12 SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	77
13 SEZNAM PŘÍLOH	78

Úvod

Cílem této bakalářské práce je popsat zdraví a sociální situaci romského dítěte v romské rodině. Romové jsou pevnou součástí českého obyvatelstva a jejich existence stále vyvolává veliké diskuse. Otázkou je, jestli se opravdu Romové ve své podstatě liší tak moc od majority. Stejně se umí radovat ze života, milovat, nenávidět, umí být stejně sebestřední jako obětaví, stejně se bojí smrti i nemoci. A i přesto existuje bariéra, která Romy od zbytku společnosti odděluje. Objasnění těchto zdánlivě nepřekonatelných rozdílů, bychom měli hledat v minulosti, lépe řečeno v jejich historických osudech, nikoliv v Romech jako takových. Romové jako etnikum se formovali za určitých podmínek a v určitých historických souvislostech, které je ovlivňovaly. Každý z nás žije současností, očekává budoucnost a někdy se snažíme zapomenout na minulost. Poznání dějin je důležité pro každé etnikum, neboť to přináší poznání sebe sama.

Ve škole se romské děti běžně učí o českých dějinách a kultuře, ale neromské děti netuší nic o tom, co prožívali dávní předkové jejich spolužáků. Je tomu patrně tak, protože literatura o romských dějinách teprve vzniká. Romové všechny své životní moudrosti, zážitky a zkušenosti, které získali od svých předků, předávali svým potomkům vždy ústně. Bohatství své kultury vkládali do pověstí, pohádek, písní, anekdot a pořekadel. Je dobré mít svůj vlastní názor, který je vybudovaný na pevném přesvědčení, které dává osobní zkušenost. Názory by měly být vystavěné na kvalitních základech a ty se neobejdou bez znalostí historických souvislostí.

Téma, které jsem zvolila, je mi velmi blízké, jelikož jsem sama Romka. Chci, aby můj pohled do romské rodiny vyzněl nezaujatě a objektivně. Bakalářská práce byla zaměřena na postavení romského dítěte v romské rodině a jeho zdraví. Bude to pohled zprostředkovaný kvalitativní výzkumnou strategií – pohled na romské děti a jejich rodiče, kde se zaměřím na sociální situaci romských dětí, jejich fungování, postoj v rodině a zdraví. V práci je čerpáno z odborné literatury od autorů publikací, kteří jsou našimi předními odborníky na Romy a na jejich život, např. (Hübschmannová M., Říčan P., Lhotka, P. atd.). Jako další zdroj inspirace jsem použila vlastní sběr dat v podobě strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami a zúčastněné pozorování, který vznikl pro potřeby této práce. Dotazovanými byly matky romských rodin, se kterými byl veden rozhovor. Byla bych ráda, kdyby tato práce byla přínosem a pomohla přiblížit současnou situaci romských dětí v romské rodině.

1 Vymezení pojmů

V této kapitole jsou vysvětleny některé pojmy, které jsou důležité pro pochopení tématu, kterým se tato práce zabývá.

1.1 Romství – romipen

Definice romství je velmi obtížná a nejasná. Na romství je nahlíženo mnoha způsoby, ale každý je využitelný pro jinou situaci a každý nese svá rizika. Z mého pohledu nejlépe popisují romipen autoři Kusin, Odlerová, (2008). Tento pohled se mi líbí natolik, že bych ho ráda citovala doslovně: *Zvláštností romství je, že se tento pojem opravdu nedá zkoumat s chladnou objektivní myslí, z hlediska pouze teoretického, bez osobní angažovanosti a skutečně lidského nasazení. Nedá se zkoumat bez Romů samotných, proniknout k němu se dá pouze dlouhodobým úsilím a zejména v dlouhodobé, otevřené a zároveň niterné, emocionálně etické komunikaci s Romy samotnými. Výsledkem je jakési niterné souznění, nová duchovní hodnota, skutečný étos stojící v nitru lidských duší rozdílných, a přece stejných a sobě rovných lidí* (Kusin, Odlerová, 2008, s. 77).

1.2 Sociální vyloučení

Pro potřeby sociální práce Navrátil definuje sociální vyloučení jako: *Proces, který určité jednotlivce, rodiny případně skupiny či celé lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém, politickém a občanském životě společnosti. Sociální vyloučení je koncept, který se snaží zachytit multi-dimenzionální charakter „chudoby“* (Navrátil, 2003, s. 79).

1.3 Romský etnolekt

Romský etnolekt češtiny je pojímán Hübschmannovou (2002) jako „neustálenou formu ne-vlastního jazyka, který bilingvní populace užívá jako druhý“, projevují se v něm vlivy jazyka vlastního, prvního a přenášejí se do něho hloubkové struktury původního etnického jazyka. Romský etnolekt je česká fonetika: poznamenaná romskou výslovností. Jsou to romské gramatické modely a sémantická pole romských slov vyjadřované českými výrazovými prostředky (Hübschmannová, 2002). Přestože dnešní generace Romů hovoří česky mnohem lépe, než mluvili jejich otcové a dědové. Etnolektní projevy v češtině trvají. Téměř vše má svojí historii, a proto je dobré jí vždy

začít. Čtenář získá vhled do historie romského etnika, odkryje různé souvislosti a pomůže mu lépe pochopit současnou situaci Romů.

1.4 Pojem „Rom“

Pojem Rom v překladu znamená „muž“ nebo „člověk“ (k tomu „romňi“ – „romská žena“) ve smyslu příslušnosti ke komunitě se společným jazykem a původem (Unucková, 2007, s. 5). Původ slova je dle Unuckové (2007) nejasný, ale zřejmě pochází z indického slova „dom“, které znamená „člověk“. Romové vyzývali světovou veřejnost na prvním světovém kongresu v Londýně (1971), aby místo označení Cikáni, bylo užíváno pojmu Romové (Unucková, 2007, s. 5). Podle Unuckové (2007) bylo důvodem původ a obsah pojmu Cikán, který romské komunitě přisoudila většinová populace.

1.4.1 Kdo jsou Romové

Romská komunita je důležitou součástí naší společnosti, která se vyznačuje svými vlastními kulturními prvky (Yago – Simon, 2015).

Dle Davidové (2004) mnoho lidí neví o Romech téměř nic a z toho vychází jejich zkreslené představy a nesprávné postoje k nim. Tato autorka dále zmiňuje, že většina Romů, nezná svůj původ, nevědí, že jejich předkové pocházejí z Indie – „Barothan“ (doslova velké místo), kdy a jak přišli do Evropy, v kterých zemích a jak dnes Romové žijí, do jakých skupin se dělí, jakými romskými dialekty mluví, ani jak kdysi žili jejich dědové či pradědové (Davidová, 2004). *Mladí Romové – hlavně ti, kteří žijí od narození v České republice – nechtějí často ani uvěřit, že ještě nedávno, třeba před 30–35 lety, než se oni narodili, žili jejich rodiče a prarodiče v „kolibě“ romské osady na Slovensku nebo že dokonce třeba kočovali* (Davidová, 2004, s. 16). *Ale je třeba to znát a pochopit ten velký, obtížný kus cesty, kterou jejich otcové za krátkou dobu prošli* (Davidová, 2004, s. 16). Romové by se neměli stydět za svou historii, ale naopak si své romství (romipen) a příslušnost k němu hlouběji uvědomit a rozvíjet ho v tom dobrém (Davidová, 2004). *A ostatní – neromové, či „gadžové“ - snad změni pomocí základních poznatků své předsudky či zlepši svůj averzní vztah k Romům – „Cikánům“ jako takovým a přestanou je házet všechny „do jednoho pytle“* (Davidová, 2004, s. 16). *Vždyť pravdou je, že ko na džanel, na achal’ol – kdo nezná, nepochopí, neporozumí* (Davidová, 2004, s. 16).

2 Historie

Dle Hübschmannové (2006) je studium romské historie charakterizováno nedostatkem vlastních psaných pramenů a „dodávna zkoumali teoreticky romskou historii, jazyk a kulturu výhradně Neromové „gadžové“. *Většina dostupných historických materiálů pochází od majority, tudíž Romové jsou zobrazeni negativně, stojící vně společnosti a zprávy o nich jsou zatíženy předsudky, neznalostí a nepochopením* (Kaleja, Knejp, 2009, s. 21). Dle Kaleji a Knejpa je proto důležité, k některým z nich zaujmout odstup, neboť není jasné, zda např. zápisy kronik informují přímo o Romech.

Historický výzkum původu Romů byl už od minulých dob spjatý s lingvistickým bádáním a zařazováním romského jazyka do klasifikace jazykových rodin (Kaleja, Knejp, 2009, s. 21). V polovině osmnáctého století tak uherský pastor István Váli, poukázal jako první na příbuznost romštiny a indických jazyků (Kaleja, Knejp, 2009, s. 21). Následnými lingvistickými výzkumy bylo za pravlast Romů označeno území dnešního státu Indie, přesněji řečeno území současných indických svazových států Radžasthán a Paňdžáb (Kaleja, Knejp, 2009, s. 21). Časové údaje a důvody, které vedly romské skupiny k odchodu z této oblasti, se v jednotlivých romologických, romistických a dalších studiích různí (Kaleja, Knejp, 2009, s. 21). První objektivní doklady o cestě pocházejí ze třetího století našeho letopočtu (Kenrick, 2003) a například Davidová (1965) a Horváthová (1964) uvádějí, že Romové byli vyhnáni vyššími stavy tehdejší společnosti nebo vlivem územní expanze sousedních říší a států, Arabů či Mongolů (Kaleja, Knejp, 2009). Dle Hübschmannové (2006) je antonymum Rom jazykově příbuzné s označením indické kasty Domů, kteří žijí v Indii i v současnosti a patří k nejrozšířenějším kastám v severní Indii. Domové, podobně jako Romové, se živí hudbou, kovářstvím, výrobou košů, předváděním medvědů či někteří z nich jsou artisté (Kaleja, Knejp, 2009).

2.1 Migrace Romů do Evropy

Migrace Romů z indických oblastí probíhaly pravděpodobně ve dvou hlavních vlnách – a to ve třetím až pátém století a v devátém až desátém století. Před příchodem Romů do Evropy došlo při jejich migračních pohybech k mnoha zastávkám krátkodobého i dlouhodobého charakteru (Kaleja, Knejp, 2009, s. 22).

Jejich první migrační zastávkou byla Perská říše na území dnešního moderního státu Írán, odkud rovněž pochází nejstarší písemné doklady o romském obyvatelstvu (Kaleja, Knejp, 2009, s. 22). Podle zjištění Kaleji a Knejp (2009) Romové z Indie odcházeli jako příslušníci kasty Domů. Díky dalším migračním pohybům na západ a jednotlivým zastávkám došlo ke změně tohoto pojmenování, kdy se původní cerebrální hláska d měnila postupně pod vlivem pobytu v Arménii na l (Lomové), v Sýrii na đ (Domové) a v Evropě na r (Romové) (Kaleja, Knejp, 2009, s. 22).

Významnou zastávkou před samotným rozšířením romských skupin v Evropě představovala Byzantská říše (Kaleja, Knejp, 2009, s. 22). Dle Kaleji a Knejp (2009) před samotným příchodem do Konstantinopole však došlo k rozdělení postupujících Romů do dvou skupin – menší skupina putovala podél severoafrického pobřeží až na Pyrenejský poloostrov, druhý hlavní proud mířil právě do oblasti Byzancie, zde došlo k jejich rozšíření do východní, střední a západní Evropy. V pozdějších letech toto území bylo společností zaměňováno s územím Egypta v severní Africe a došlo k „vykonstruování nejrůznějších pověstí o egyptském původu „Romů“ (Nečas, 1999, s. 13). Zároveň se to projevilo dalším pojmenováním Romů, které bylo s tímto spjaté – v angličtině se dodnes používá termín Gypsy či ve španělštině Gitano (Kaleja, Knejp 2009, s. 23).

V období pobytu romských skupin v oblasti Byzance také došlo k rozčlenění původně jednotného romského jazyka do dialektů podle hostitelských zemí, kudy jednotlivé skupiny procházely (Kaleja, Knejp, 2009, s. 23). Podle Kaleji a Knejp (2009) se část romského obyvatelstva postupně rozcházela pod vlivem různých událostí do vnitrozemí evropského kontinentu.

2.2 Příchod Romů do českých a slovenských zemí

Na území dnešního Slovenska (v této době součástí Uherského království) přicházely romské skupiny zejména z Balkánských oblastí. Historické prameny uvádějí, že do Uher měl Romy poprvé přivést král Ondřej II. v roce 1219, při svém návratu z křížové výpravy do Jeruzaléma (Kaleja, Knejp, 2009, s. 23).

Ve střední Evropě, byli Romové často podezříváni, že jsou vyzvědači Turků a byli vyháněni ze zemí jako štvanci (Rybář, 2000). Někdy na ně byly pořádány také hony, neboť jak píše Rybář (2000), zabít Roma bylo beztrestné. Rostoucí protiromské nálady

a emotivní změny v chování byly dovršeny roku 1541, kdy Prahu postihl rozsáhlý požár. Přestože nebyly důkazy, dílo zkázy bylo přičítáno Romům. O čtyři roky později, roku 1545, vydává v návaznosti na nešťastný požár český král Ferdinand I. v Čechách mandát o vypovídání Romů ze země (Romové – O Roma, 1999). Nečas (1999) dále popisuje toto období jako zlomové, jelikož v roce 1577 říšský sněm ve Frankfurtu nad Rýnem vyhlásil, že zabití prchajícího romského kočovníka není zločin. Fraser (1998) píše, že v roce 1688 Leopold I. vypověděl ze svého území Romy a v roce 1697 je prohlásil za psance.

Koncem 17. a 18. století Říčan (2000) uvádí, že v Českých zemích na základě série císařských rozhodnutí, jsou Romové postaveni mimo zákon. Ačkoli v roce 1716 přišla Marie Terezie jako první s uplatněním asimilační politiky, tento přístup byl podceněn a v praxi to znamenalo podstatně kratší trvání asimilace (Říčan, 2000). Romové, jak uvádí Rybář (2000), se více a více uchylovali k pochybnému stylu života a z únosných kočovníků se stali nežádoucí tuláci. Dále Rybář (2000) píše, že v roce 1888 vznikl zákon vídeňského ministerstva vnitra, který přesně určoval postup a jednání s tuláky a ti byli trestně postižitelní nucenými pracemi nebo vězením.

2.3 Období první Československé republiky

Knihy Romové – O Roma (1999) uvádí, že na počátku první republiky se obce více přimlouvaly za přijetí zákona, který by více upravoval pohyb Romů. Dále se v knize Romové – O Roma píše, o zákoně č. 117/27 Sb. o potulných Cikánech, který přišel v roce 1925.

Tento zákon se vztahoval především na kočovné Romy, tuláky a osoby, žijící „cikánským způsobem života“, nebylo však výjimkou, že byl použit i proti Romům, kteří žili usedlým způsobem života. Doslovný výňatek ze zákona o potulných Cikánech přináší také Říčan (2000). *Podle tohoto zákona každý Rom, na kterého se zákon vztahoval, musel mít tzv. cikánskou legitimaci* (Šotolová, 2011, s. 23). Společně tábořit a kočovat, jak uvádí ve své knize Šotolová (2011), směla jen jedna rodina, která musela vlastnit tzv. kočovnický list, jenž obsahoval vymezenou trasu a dle ní se pohybovat. Doba platnosti tohoto kočovního listu byla na jeden rok. Dále Fraser popisuje tzv. cikánskou legitimaci: *Byla to knížka, která obsahuje na první straně evidenční číslo cikána, jméno a státní příslušnost. Na druhé straně jsou pak osobní data, stav, řeči, které ovládá a podpis. Na třetí stránce byl pak uveden podpis držitele průkazu, případně*

jeho zvláštní znamení. Na následujících stránkách byly otisky všech deseti prstů, ty byly hlavním poznávací znakem zabraňující falšování a výměnu legitimace. Pak bylo v legitimaci ještě deset oddělení pro popis cikánských dětí (Fraser, 1998, s. 273).

V tomto období se projeví rovněž určité snahy, které měly přispět ke zlepšení životních podmínek Romů i jejich vzdělanostní úrovni (Šotolová, 2011, s. 23). V hlavním městě Užhorodu, Šotolová (2011) píše o založení tzv. cikánské školy, která vznikla v roce 1926 a podle zkušeností z této školy se začalo vyučovat i v jiných školách. Veliký význam mělo založení Ligy pro kulturní povznesení Cikánů v roce 1930 v Košicích, která byla později přejmenovaná na Společnost pro studium a řešení cikánské otázky (Horváthová, 1964). Toto úsilí zmařila německá okupace a tím skončila i existence první cikánské školy (Šotolová, 2011, s. 24).

2.4 Holocaust Romů v letech 1939–1945

Druhá světová válka byla nejkruťjším obdobím v historii Romů (Šotolová, 2011). Protektorátní ministerstvo vnitra dle nařízení ze dne 30. 11. 1939 nařídilo všem Romům povinnost, aby se do dvou měsíců usadili a skončili s kočováním (Fraser, 1998). Po nástupu Adolfa Hitlera podle Šotolové (2011), začalo Německo provádět rasovou politiku a následkem této politiky byli v roce 1935 Romové i Židé prohlášeni za občany druhé třídy. Málokdo ví, že byl také romský holocaust, který se často zapomíná v souvislosti s židovským holocaustem (Joskowisz, 2016).

V roce 1942 byli Romové v celkovém počtu kolem 6500–7000 rozděleny na dvě skupiny, přičemž první část tzv. etničtí Romové musela odejít do kárných táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu a druhá část Romů (pracující a s trvalým pobytem) byla odeslána do tábora v Auschwitz – Birkenau (Unucková, 2007). Dle Unuckové (2011) byly v letech 1942–1944 všechny výše uvedené tábory zasaženy epidemií tyfu, která přinesla smrt obrovskému počtu Romů. Lidé v těchto táborech měli nehygienické podmínky a nedostačující stravu, tábory byly přeplněny (Fraser, 1998). Nečas (1988) píše o postupném vyvražďování Romů při likvidaci cikánských osad v letech 1944–1945 na území Slovenského státu.

Skutečné číslo o českých Romech, kteří se stali obětí nacismu, nelze podle dnešního stavu dokumentace přesněji určit uvádí Kniha – Romové O Roma (1999). Z počtu necelých sedmi tisíc Romů se odhadovalo asi 600 přeživších (Unucková, 2007).

2.5 Romové v letech 1945–1989

Po druhé světové válce byl zaznamenán stav, který znamenal téměř úplné vyvraždění Romů, kdy počet vyvražděných Romů se odhadoval na 600–1000 osob (Rybář, 2000). Rybář (2000) dále pokračuje rokem 1947 kdy v důsledku migrace, přicházely do Čech Romové ze Slovenska a počet Romů stoupl asi na 16–17000 osob. Situace po únoru v roce 1948 byla pro Romy velice příznivá, jelikož byl zrušen zákon z roku 1927 a nový režim jim umožňoval dostávat dobré platy i přes jejich nekvalifikovanost, byla zvýšena sociální péče a zavedeny preventivní zdravotní prohlídky (Fraser, 1998).

Komunistický režim, jak popisuje Unucková (2007), chtěl uchopit řešení „cikánské otázky“ („cikánského problému“) pevně do svých rukou a tím byli Romové označováni jako asociálové a vše spjaté s jejich identitou muselo být zničeno. Dále Unucková (2007) uvádí, že jediným řešením tehdy bylo v násilné asimilaci a přizpůsobení se většinové společnosti a v říjnu 1958 byl schválen zákon č. 74 *o trvalém usídlení kočujících osob*. Tato akce byla velmi jednostranná neboli „my pomůžeme jim, protože (my) to potřebujeme“ a pokud Romové odmítli využití této „pomoci“ pak je čekal trest v podobě odnětím svobody v délce od šesti měsíců do tří let (Unucková, 2007).

V roce 1965 bylo romské obyvatelstvo zapojeno do pracovního procesu a postupně rozptýleno do různých koutů Čech a Moravy a následovalo postupné zlikvidování nejhorších romských osad a tím zároveň však došlo k narušení tradičních vazeb uvnitř komunit (Rybář, 2000). Dle Fräsera (1998) došlo ke zlepšení situace v roce 1968 a zároveň vzniká Svaz Cikánů – Romů v ČR a SR, který dočasně vrací Romům jejich identitu a kulturu, avšak počátkem 70. let se začíná opakovaně vracet averze vůči Romům a Svaz Cikánů – Romů zaniká. Snaha o integraci Romů, jak popisuje Fraser (1998) nakonec dospěla opět k tomu, že v 80. letech byli Romové segregováni a opět sestěhováni do konkrétních oblastí. Romské děti byly na základě nevěrohodných testů přearazovány do zvláštních škol a některé děti byly odebírány z rodin a umístovány do náhradní rodinné péče či ústavních zařízení a dále také často docházelo ke sterilizaci romských žen bez jejich vědomí (Fraser, 1998). I přesto, že se opakovaně objevovaly pokusy o integraci, stále přetrvával negativní pohled na Romy.

2.6 Romové po roce 1989

Po roce 1989 se státní politika ve vztahu k Romům výrazně změnila (Frištenská, Víšek, 2002, s. 48). Jakoby v reakci na předešlou záměrnou nucenou asimilaci se přehodnocuje přístup státu k „odlišným skupinám“ ve smyslu nutnosti změny postavení „minority“, zvláště Romů, ve společnosti, s důrazem na uznání a podporou jejich „etnické identity (Jakoubek, Budilová, 2008). V této době také vznikají nová romská hnutí, jako např. Romská občanská iniciativa (ROI), coby romská reprezentace a zákonodárných orgánech se historicky poprvé objevují romští členové Občanského fóra (Frištenská, Víšek, 2002, s. 48).

Tato doba, jak popisuje Rybář (2000), dala šanci Romům budovat identitu a kulturu a na vysokých školách se začala studovat Romistika. Čas však ukázal, že Romové nedokáží takovéto šance využít, jak uvádí Rybář (2000). Situace se zhoršovala a byla vyhrocena zprávou vlády premiéra Klause, který dospěl ke konstatování, že tento problém se nedá vyřešit za deset ani za dvacet let (Rybář, 2000).

Dle Frasiera (1998), se s přechodem k tržní ekonomice zejména nekvalifikování Romové znovu ocitají na okraji společnosti a nezaměstnanost Romů narůstá. Do popředí se dostává otázka vzdělání, avšak zde přetrvává přístup z dob minulých, jak uvádí Fraser (1998). O Romech mají učitelé velmi málo znalostí, z čehož vyplývá, že se romští žáci o své historii nedozvědí nic. Dále Fraser (1998) píše, že Romové tak nadále zůstávají nejcizizějšími cizinci v České republice.

3 Rodina

Z pohledu sociologického hlediska definujeme rodinu jako malou společenskou skupinu. Vztahy mezi členy této skupiny mají svůj řád a svou formu. Podstatnou součástí této společenské skupiny jsou děti (Matějček, 1986, s. 149).

Dle Matouška (1993), je rodina podstatnou složkou pro reprodukci lidstva, tvoří také jednu ze základních jednotek společnosti, je první model, s kterým se dítě setkává, formuluje člověka podle svých tradic, podle svého hodnotového systému, má zásadní vliv na postoj dítěte k dalším skupinám ve společnosti.

Buriánek (2001) napsal ve své knize, že rodina má 4 základní funkce:

biologicko-reprodukční – zajišťuje plození dalších generací a uspokojování sexuálních potřeb.

ekonomická – dříve byla chápána jako výrobní jednotka, dnes je chápána spíše jako subjekt, který společně vede chod domácnosti.

socializační a akulturační – zajišťuje formování dítěte, jeho výchovu a vzdělávání, předávání kulturních hodnot, životního stylu.

emocionální – zaručuje uspokojování citových potřeb dítěte a s ním spojený pocit bezpečí, jistoty, vzájemné podpory.

Leman (1997) tvrdí že, nejtěsnější vztahy, jaké můžeme v životě mít, jsou v rámci rodiny – té, v níž jsme vyrůstali, a té, kterou si sami vytváříme po sňatku.

Dále Leman (1997) popisuje, že na malé dítě, které vyrůstá, má největší vliv jeho vlastní rodina, a také, spoustu času stráví ve škole, ve skautu, mezi kamarády, ale to je jen kapka ve srovnání s tím, co se děje doma. Vztah mezi rodiči a dětmi je proměnlivý, dynamický a určující, a podle Lemana (1997), když se narodí další dítě, celé rodinné prostředí se promění. Budoucí osud každého nového dítěte určuje do značné míry způsob, jak s ním rodiče jednají.

Dle Lemana (1997) věnujeme málo času tomu, abychom si uvědomili, jak naše větve na rodinném stromě roste. Prvorozený nebo jedináček, prostřední dítě nebo benjamínek ti všichni podle Lemana (1997) rostou svým vlastním, jedinečným způsobem a přispívají stromu rodiny svým osobitým vkladem.

Rodina je sociální skupinou, v níž každý člen má svoji určitou roli (Sobotková, 2007). Role je soubor očekávaného chování v určitých situacích (Sekot, 2003). Tyto role, byly v dobách klasické rodiny vůči sobě komplementární. Obsah role muže byl zaměřen především k zajištění hmotných statků a socioekonomickému statusu rodiny. U muže se v rodině předpokládala vůdčí role. Většina činností spojená s náplní mužské role se odbývala vně rodiny. Naopak žena se více etablovala uvnitř rodiny. V její kompetenci bylo spíše operativní udržení chodu rodinného „stroje“. S postupnou emancipací žen, dochází ke stírání rozdílů v základních sférách působení obou pohlaví (Možný, 1999).

3.1 Romská rodina

Z historického hlediska je rodina pro Romy jednou z nejzákladnějších a nejvýznamnějších životních hodnot. Jak se uvádí v knize od Kovaříka a Vaňáčkové: *V situaci, kdy se nějaká stabilní sociální skupina ocitne v situaci vnějšího ohrožení, se obvykle její členové semknou blíže k sobě, aby tak lépe čelili hrožícímu nebezpečí. V takových situacích se Romové pohybovali prakticky od počátku svého exodu z Indie a je tedy jen pochopitelné, že příbuzenské vztahy patří mezi nejdůležitější hodnoty Romů i dnes* (Kovařík, Vaňáčková et al., 2007, s. 15).

Pro Romy měla rodina velký význam, neboť uspokojovala dle Davidové (2004) základní životní potřeby svých členů: ať se již jednalo o funkci vzdělávací (chlapci se učili řemeslo svých otců, dívky zase starat se o domácnost a o děti – své mladší sourozence), funkci ochranou, či sloužila jako zdroj obživy.

Romská rodina má svá specifika spočívající v mnoha attributech rodinného a společenského života (Kaleja, Knejp, 2009, s. 101). Dle Kaleji a Knejpa (2009), se od většinové společnosti liší vnímáním struktury rodiny a jejich cíle rodiny jsou odlišné. *Sociální role jednotlivých členů ať už užší rodiny (romňi čhave/rom čhave, famel'ija) nebo širší rodiny (fajta), nesou také své zvláštnosti* (Kaleja, 2007, s. 101). Romská rodina má pro komunitu Romů obrovský význam (Kaleja, Knejp, 2009).

O romské rodině se obecně traduje, že by mohla být příkladem pro všechny národy, zejména svou soudržností, interpersonálními vztahy a pevnými vazbami, které jednotliví členové v sobě uchovávají. Úcta a respekt mezi Romy jsou vždy přirozenými vlastnostmi, i když mnohdy vnější chování Romů pro členy majoritní společnosti působí

dosti bizarně. Pravdou je, že fixace na přítomnost u těchto etnických členů společnosti je tak silná, že se často dostávají do tíživých existenčních problémů, s kterými jsou spojeny existující a stále nově vznikající sociopatologické jevy společnosti (Kaleja, Knejp, 2009, s. 101). Podle Davidové (2004), slovo rodina – famelija znamená pro Roma hlavně širší velkorodinu, která je chápána v rozsahu tří až čtyř generací, je rozdělená do pěti až deseti domácností a vedena autoritou nejstaršího člena.

To potvrzuje Hübschmannová (2006), která uvádí, že veškerou existenci romského společenství určoval příbuzenský systém, který zajišťoval biologickou reprodukci, byl základní ekonomicko – profesní jednotkou, zajišťoval socializaci dětí a profesní přípravu na život, poskytoval sociální zabezpečení svým členům a byl základním strážcem a nositelem etických norem a hodnot.

Dle zjištění Davidové (2004), spočívala úloha muže v tom, že se uměl postarat o bydlení, nanosil a našťípal dřevo a dobrý muž se uměl postarat i o své děti, když matka onemocněla nebo když obstarávala živobytí, také rozhodoval o všem, co se týkalo domova a věcí spojených s rodinou, zajišťoval peníze, které pak předal své ženě, aby s nimi hospodařila, je hlavou rodiny.

Úlohou ženy bylo zajišťování potravy a chodu domácnosti, starání se o děti a rodinu, nevěra ženy byla naprosto vyloučená, stejně tak se vulgární mluva netolerovala, jak před rodiči, tak i před staršími, rodiče před dětmi nechodí neobnažení nebo ve spodním prádle, stejně tak i děti. Davidová (2004) popisuje cudnost, která je pro Romy příznačná.

Davidová (2004) ve své knize tvrdí, že má vážené postavení i nejstarší syn v rodině, který se podílí na rozhodování o dění v rodině a v případě úmrtí otce, přebíral syn jeho postavení a rozhodoval o všech věcech, dokonce i o tom, zda se může matka znovu provdat.

V dnešní době se romských rodin dále týká i celá řada problémů, které přicházejí s dobou a mezi nejpalčivější problémy můžeme zařadit chudobu a sociální vyloučení (Čada, 2015). *Tento pojem lze definovat jako situaci, kdy „člověk“, rodina, domácnost, společenství nebo celá subpopulace jsou vyloučeny z určitých sociálních vztahů a interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou přístupné většině společnosti*

(Hirt, Jakoubek, 2006, s. 3). Poslední výzkumná šetření ukazují, že se míra tohoto naléhavého problému v porovnání s předchozími lety stupňuje (Čada, 2015).

Dle mého názoru se sociálním vyloučení propojuje s celou řadou problematických faktorů, které souvisí například s bydlením, nezaměstnaností, zadlužeností a vzděláním.

Chudoba, sociální nerovnosti a marginalizace určitých skupin obyvatelstva způsobí vyloučení těchto skupin ze společnosti a výhod poskytovaných sociálních vztahů komunity (Huremovic, 2013).

3.2 Sociální práce s rodinou

Právní úprava, zákon o sociálních službách, přinesla novou kategorizaci sociálních služeb, jejichž základní členění je: sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Zákon rovněž zahrnuje dělení forem, v jakých se tyto služby mohou poskytovat. Jedná se o pobytové, ambulantní a terénní služby. Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi je poskytována převážně terénní formou, částečně i ambulantní. Terénní služby jsou ty, které jsou poskytovány rodinám v jejich přirozeném sociálním prostředí (Matoušek, 2007). Dle zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách je sociální službou činnost nebo soubor činností, kterými se zajišťuje pomoc osobám v nepříznivé sociální situaci. Rozsah a obsah pomoci musí zachovat lidskou důstojnost, musí působit na osoby aktivně a motivovat je k činnostem, které nezhoršují jejich nepříznivou sociální situaci.

4 Dítě

Právní pojetí dítěte:

Úmluva definuje dítě takto: *Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve* (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte).

Dětství chápeme podle Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 jako každou lidskou bytost mladší 18 let (Koblová, 1999) a podle společensky uznaných norem má každé dítě nárok na to, aby mu jeho rodiče zabezpečili základní výživu, oblečení a ubytování, zdravotní péči i přístup ke vzdělání (Možný, 2006).

Základním pramenem práva dítěte je Úmluva o právech dítěte přijata v roce 1989 Valným shromážděním OSN (Bůžek, 2012). Století dítěte a práva dítěte. Sdružení zastánců dětských práv ČR (2012).

Úmluva zaručuje občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí. Její obsah je členěn do tzv. „tří P“, tedy provision (přístup ke všem zdrojům a službám pro děti), protection (ochrana např. před špatným zacházením či diskriminací) a participation (aktivní účast dítěte), potřeby, požadavky, práva a povinnosti dětí Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva ČR (2012).

Romské dítě

Snad všichni Romové mají velmi rádi děti (Davidová, 2004, s. 109). Dle zjištění Davidové (2004), považují Romové za přirozené, mají-li jejich ženy třeba každým rokem dítě. *Říkají, že žena je jako strom, který má rodit téměř každým rokem* (Davidová, 2004, s. 109). Davidová (2004) dále zmiňuje, že podmínky, ve kterých většina Romů žila a z části ještě žije, způsobily, že se u nich dodnes, třeba neuvědoměle, projevuje ve větší míře než u ostatních lidí, pud sebezáchovy a zachování rodu.

Proto milují své děti takovou láskou, že jsou obvykle k nim i k sobě nekritičtí, výchova probíhá pak zcela živelně a to tak, že děti mají volnost a prožívají všechno společně s rodiči a dalšími dospělými, kteří před nimi nemají často žádných tajností, a to i když jde o intimní manželský život rodičů. Romské děti nevyrostají ve zvláštním dětském

světě, který by byl bezstarostnější než svět dospělých, a proto i dříve subjektivně dospívají (Davidová, 2004, s. 109).

4.1.1 Romské dítě kdysi a dnes

Podle vzpomínek Lackové (1997) před šedesáti lety, ale v některých případech ještě mnohem později, mívaly romské děti těžký život, často hladověly, trpěly bolestí, mrzly a umíraly v důsledku nedostatečné zdravotní péče, ať na kočovném voze, nebo v osadě. *Jeho vzdělání bylo většinou bídné, vyhlídky na slušnou existenci (podle gádžovských měřítek) mizivé (Říčan, 1998, s. 103).*

Dále Říčana (1998) se uvádí, že dítě žilo zpravidla v pevné rodině, a navíc bylo zakotveno v širším společenství velkorodiny, osady nebo kočující skupiny a toto společenství bylo jeho širším domovem, ve kterém platily určitá pravidla, které byly považovány za posvátná, především pravidlo vzájemné solidarity a ochoty dělit se s ostatními.

Tato pravidla byla formulována jeho mateřským jazykem, v němž se také vyprávěly krásné příběhy a zpívaly neméně krásné písně (Říčan, 1998, s. 103). Dále autor zmiňuje, že dítě bylo obklopeno vřelou a přirozeně živě projevovanou láskou celé řady lidí, s nimiž bylo denně ve styku a jen výjimečně bylo bito.

Jak je na tom romské dítě dnes? Podle Říčana (1998) nesrovnatelně lépe, pokud jde o srovnání pohodlí, lékařské péče i vzdělání, ale hůř je na tom, pokud jde o vztahy v rodině a v širším společenství, jež je značně uvolněné. *Jeho řečí je chudá čeština, navíc ve vulgární podobě a žije více médií než tradiční kulturou svého národa (Říčan, 1998, s. 103).*

Místo přírody jsou jeho prostředím zpravidla městské ulice, na nichž poznává chaotický gádžovský svět, ženoucí se bezohledně za konzumem, senzací a zhrublým požitkem (Říčan, 1998, s. 103).

V dnešní době ve dvacátém prvním století Romské děti vyrůstají ve zcela jiném odlišném prostředí než děti neromské (Navrátil et al., 2003). Autor dále píše, že v Romských rodinách jsou děti důležitou součástí kolektivu a učí se tím, co vidí a napodobují starší, ale i přesto si dítě uvědomuje jaké chování je pro jeho věk vhodné.

Rodiče přizpůsobují vše svým dětem a považují za prioritu to, aby bylo dítě spokojené a šťastné, a to jak doma, tak i ve škole (Navrátil et al., 2003).

4.1.2 Romské dítě – vzdělávání

Deklarace práv dítěte - Zásada číslo 7

Dítě má nárok na vzdělání, které má být bezplatné a povinné, alespoň v začátečních stupních. Má mu být poskytována výchova, která pomáhá zvýšit jeho všeobecnou kulturní úroveň a umožní mu na základě stejných příležitostí rozvíjet jeho schopnosti, úsudek a smysl pro morální a sociální odpovědnost a stát se tak platným členem společnosti. Nejlepší zájmy dětí mají být vůdčími zásadami pro ty, kdož odpovídají za výchovu a vedení dítěte. Tuto odpovědnost nesou v první řadě rodiče dítěte. Dítě má mít plnou možnost ke hrám a zotavení, jež by měly mít stejné poslání jako vzdělání; společnost a státní úřady mají usilovat o to, aby dítě mohlo tohoto práva užívat (Flegl, 1990).

V nejlepším případě začíná dítě mateřskou školkou, kde se zlepší jeho schopnost komunikovat, zmírní se jeho jazyková bariéra, často si osvojí chybějící hygienické návyky, naučí se listovat v knížkách a kreslit i malovat atd. a kde také naváže přátelský vztahy s gádžovskými dětmi (Říčan, 1998, s. 114).

Říčan (1998) se dále zmiňuje o tzv. nultých ročnících určené pro romské i neromské děti ve věku těsně předškolním, případně pro děti, které mají odloženou školní docházku. Podle zjištění Říčana (1998), se tyto přípravné ročníky velmi dobře osvědčily, jejich absolventi prospívají na základní škole mnohem lépe než děti, které přípravou neprošly, ale zároveň mají nevýhodu – rodiče nejsou povinni do nich děti posílat.

Vstup romského dítě do prvního ročníku je nesmírně významným okamžikem, kdy se rozhoduje o mnohém a nezdá se, že Romové školy bojí, jak uvádí Říčan (1998). *Je nutné, aby učitel hned na začátku prvního ročníku dal najevo svůj respekt k romské menšině a neformální, zažitý odpor k rasismu (Říčan, 1998, s. 115).* Dle zjištění Říčana (1998), jsou Romské děti v prvních ročnících vůči učitelům milé a přítulné, poddajné a ochotné a rády se učí, zatím co přibližně v pátém ročníku dochází ke zlomu, který učitelé rádi nazývají „volání krve“: zhorší se prospěch, dítě začíná být vzpurné, ztrácí zájem o školu.

Říčan říká, že toto chování lze vysvětlit časnou nastupující pubertou, ale určitou roli zde může hrát i to, že se zvýrazňují typicky romské fyzické rysy, jimiž je dítě vzhledem převažující protiromské averzi stigmatizováno. *Kromě toho je látka probírána ve vyšších ročnících jednak náročnější na domácí přípravu, jednak vnímána z hlediska romské komunity jako zbytečná* (Říčan, 1998, s. 115).

Romské děti jsou svými neúspěchy frustrováni a ponižováni, opakují ročníky, nudí se, chovají se výbojně k učitelům, a jak popisuje Říčan (1998), často i agresivně ke spolužákům, ze školy se odnášejí komplex méněcennosti a nenávisť.

V dnešní době vzdělávání Romů bohužel nezačíná v mateřské škole, jelikož romské matky mají více dětí než neromské matky a jsou tedy častěji na rodičovské dovolené (Mechúrová, 2008). Romům tak odpadá důvod, proč by měly děti do mateřských škol posílat, když si celodenní péči zajistí sami a důsledkem je, že děti nemají zkušenost s kolektivem neromských dětí, pravidly a pevným řádem, jak uvádí Mechúrová (2008).

Někteří Romové, jak popisuje Říčan (2000) si vzdělání necení a školu chápou jako „bílou represivní instituci“ a vidí v tom dokonce narušení vztahu s dětmi a odcizení. Tento postoj se přenáší na děti a důsledkem je negativní postoj rodiny vůči škole. Autor dále uvádí, že tento „odpor“ ke vzdělání si sebou nese následky v podobě slabého prospěch dětí a vysoké absence.

Romští rodiče také nevytvářejí na své děti takový tlak jako rodiče neromští (pokud se dítěti k něčemu nechce, romští rodiče ho k tomu většinou nenutí). Ke špatné školní docházce také přispívá řada dalších faktorů – např. pokud se v bytě rodiny netopí, nesvítili nebo pokud rodina nemá peníze na jídlo, potřeba vzdělání dětí se pro rodiče stane v takové situaci okrajovou záležitostí (Unucková, 2007, s. 17)

Říčan (1998) dále k tomuto tématu uvádí, že pro většinu romských dětí školská kariéra končí absolvováním základní školy, většina dětí půjde „na podporu“, část dětí nastoupí do učebního oboru, jen menšina z těch, kteří nastoupili, se však skutečně vyučí. *Na střední školu nastoupí mizivá menšina, na vysokou zatím jen výjimečné „bílé vrány“* (Říčan, 1998, s. 115).

Balvín (2007) popisuje, že romská problematika v oblasti školství a vzdělání není dobrá. Dále Balvín (2007) zmiňuje, že tím dochází k potlačování a popírání identity, a proto by školy měly také respektovat znaky romské kultury, v žákovi rozvíjet prvky

jeho národnosti a pokusit se ho vhodnými metodami dovést na nejvyšší možnou úroveň vzdělání, které mu zaručí adekvátní uplatnění ve společnosti.

Interkulturní školní prostředí společně se sociální podporou napomáhá studentům ke klidnému společenskému klimatu se sníženým rizikem konfliktu (Gimeno, 2013).

V návaznosti na případové studie dat s 10 cikánské a kočovné rodiny žijící na jižním pobřeží Anglie tvrdíme, že mezní stav cikánských a kočovných rodin je vystavují zvláštní zranitelnosti spojené se selháním, neschopnost a nedostatek zájmu, pokud jde o vzdělání svých dětí (Myers, 2016).

5 Zdraví a nemoc u Romů

5.1 Pojem zdraví

Světová zdravotnická organizace označila zdraví za: *stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, a nikoli pouze nepřítomnost nemoci nebo vady* (Machová, 2009) Psychologické slovníky nabízí několik definic. Jedna z definic říká, že: *Souhrn vlastností organismu, které jsou sto vyrovnávat se s měnícími se vlivy vnějšího prostředí, včetně pracovního a interpersonálního, aniž jsou narušeny fyziologicky důležité funkce* (Hartl, 2000, s. 701).

5.1.1 Zdraví u Romů

Ivanová et al. (2005) popisuje, jak zdraví u Romů zaujímá třetí příčku v romském hodnotovém žebříčku (po lásce a rodině), Romové totiž vnímají zdraví jako celistvou hodnotu individuální, společenskou, fyzickou a duševní, kulturní a multikulturní a zdraví podle nich znamená nejen fyzickou odolnost, ale také určité sociální zajištění a toleranci majoritní společnosti.

Fundacion Secretariado Gitano (2007) uvádí, že pro většinu Romů není zdraví na prvním místě, proto mu nevěnují tolik pozornosti a péče. Je proto obvyklé, že chodí k lékaři zřídka a na preventivní prohlídky nechodí vůbec.

5.1.2 Romové ve zdravotní péči

Podle Ivanové et al. (2005), je největším problémem nedůvěřivost Romů vůči zdravotnickému personálu i jejich nepřesná orientace v mocenské hierarchii zdravotnických pracovníků.

Komunikace může být pro obě strany nesrozumitelná a dochází k mnohým nejasnostem, a když Romové pociťují značný strach z bolesti a ze smrti, i když jejich zdravotní stav není vážný, bývají velmi emotivní, často a nahlas sténají, a tak Ivanová et al. (2005) radí, že by se mělo ke každému romskému pacientovi přistupovat individuálně a zdravotníci by se měli snažit vysvětlit příčinu a průběh onemocnění.

5.1.3 Psychické zdraví

K psychickým zvláštnostem (zvláště v období nemoci) Romů patří, že mohou mít slabší vůli, vytrvalost a trpělivost (Ivanová et al., 2005). Podle Ivanové et al. (2005) bez své rodiny jsou často nesamostatní, mají strach a tyto komplexy méněcennosti se mohou projevit zvýšenou agresivitou a neochotou se zdravotníky spolupracovat, ale zato jsou spontánní, mají živý temperament a velkou citlivost vůči nespravedlnosti. Ivanová et al. (2005) tvrdí, že je nutno v české populaci zdůrazňovat, že se nejedná o patologii, a tudíž jde o zvláštnosti ve vztahu k psychice a způsobům komunikování v majoritní společnosti.

5.1.4 Stravování a životospráva Romů

Nedílnou součástí zdraví je stravování. Jídelníček nese řadu specifíků, který je typický pro každou rodinu (předávání receptů a zkušeností), národnost (tradiční pokrmy) a také pro etnikum.

Stravovací návyky a výživa mají silný sociální aspekt (Fraňková, Dvořáková – Janů, 2003). *Společnost (médiá, reklama) určuje chuťové preference a závislost na určitých potravinách už v dětství, které se přenášejí do dalšího věku a významně determinují stravovací návyky jedince* (Kajanová, 2009, s. 37).

Tradiční pokrmy Romů byly „chudé“ a skládaly se především z brambor (goja), mouky, (halušky a pirohy) luštěnin (fazulja), maso se vařilo svátečně, protože v romské kuchyni se vařilo podle sociální situace (Davidová, 2004).

V posledních letech, jak popisuje Davidová (2004), se romská kuchyně značně změnila, i když se tradiční jídla vaří dodnes. V romské kuchyni se základem stalo maso (levnější druhy) a uzeniny (Urban, Kajanová, 2009). Většina Romů má v oblibě tučná, z kvalitativního pohledu nezdravá jídla, ovoce a zelenina je v jídelníčku nedostatečně zastoupena, stejně jako například tmavé pečivo (Urban, Kajanová, 2009).

5.1.5 Pitný režim

Pitný režim je rovněž nevyhovující, je zastoupen limonádami a jinými slazenými nápoji (Urban, Kajanová, 2009). Romové se v současné době stravují nezdravě a jejich způsob stravování vede k obezitě (Elichová, 2004).

Kajanová (2009) k tomuto tématu dále uvádí, že závažné nedostatky vykazuje stravování romských dětí, které jsou hýčkány různými sladkostmi a jinými pochutinami.

6 Cíle práce a hypotézy

Hlavním cílem práce, je popsat zdraví a sociální situaci romského dítěte v romské rodině.

6.1 Hypotézy práce

Vzhledem k tomu, že se jedná o kvalitativní výzkum, hypotézy nejsou stanoveny.

7 Operacionalizace pojmů

Rom

Za Roma považujeme takového jedince, který se sám za Roma považuje, aniž by se za všech okolností, k této příslušnosti nutně hlásil (například při sčítání lidu), nebo je významnou částí svého okolí za Roma považován na základě domnělých nebo skutečných (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů (Gabal, 2006). V této bakalářské práci je za Roma považován ten, kdo se během rozhovoru za Roma prohlásil.

Nerom

Nerom je příslušník jiného než romského etnika (Scheinostová, 2006).

Sociální postavení

Sociální postavení neboli status je pojem, který označuje pozici člověka ve struktuře a v sociologické terminologii slovo status označuje hlediska, které určují postavení jedince v dané společnosti (Jandourek, 2008). V rámci bakalářské práce je sociální postavení zkoumáno z hlediska subjektivních výpovědí na otázku: role dítěte, jeho zdraví a postavení v romské rodině.

Postavení v rodině

Každý člen v rodině zastává své specifické a často i nenahraditelné místo, a tím dítěti předkládá množství vzorů (Matějček, 1986). Matka je pro dítě jakousi jistotou, která ho chrání před neznámým, nepřátelským, cizím světem a zajišťuje mu pocit bezpečí. Otec je pro dítě symbolem vůdce a ochránce. Dítě v něm hledá především autoritu, vzor a jistotu. To je způsobeno jak tělesným vybavením, psychikou, tak i postoji. Otec vnáší do rodiny mužský prvek (Matějček, 1994). *Dívka potřebuje zkoušet své probouzející se ženství a chlapec potřebuje napodobovat otce, aby dotvořil své mužství* (Matoušek et al., 2005, s. 65).

V rámci bakalářské práce je postavení dítěte v rodině zkoumáno pomocí následujících otázek:

Jakou roli má romské dítě v rodině? (obecně)

Jaké je postavení romského dítěte mezi sourozenci?

Existuje rozdíl ve výchově romských chlapců a dívek? Pokud ano, jaký?

Jaké povinnosti mají děti v romské rodině?

Jak romské děti tráví volný čas?

Jaký je žebříček hodnot v romské rodině?

Romská rodina

Romská rodina má svá specifika, která spočívají v mnoha attributech rodinného a společenského života. Liší se od většinové společnosti vnímáním struktury rodiny, cíle rodiny jsou odlišné (Kaleja, Knejp, 2009). V rámci tohoto výzkumu tvoří cílovou skupinu tzv. nukleární rodina – se základní strukturou (rodiče – děti). Nebyli tedy zařazeni prarodiče, ani další rodinní příbuzní (tety, strýcové, sestřenice apod.)

Romské dítě

V romské rodině je dítě důležitou součástí kolektivu. Učí se tím, co vidí a napodobuje starší. Přesto si dítě uvědomuje, jaké chování je pro jeho věk vhodné. Rodiče přizpůsobují vše svým dětem a považují za prioritu to, aby bylo dítě spokojené a šťastné, a to jak doma, tak i ve škole (Navrátil et al., 2003). Romským dítětem je pro potřeby bakalářské práce dítě ve věku 5–18 let, jehož rodiče o sobě prohlásili, že jsou Romové.

Postavení dítěte v rodině

Matějček (1986) zmiňuje, že zejména z pohledu dítěte je rodina často vnímána jako synonymum slova domov. Tím je především místo, kde se dítě cítí v bezpečí, protože je chráněno před vším neznámým a nebezpečným (Matějček, 1986). Jsou tu lidé, na které je spolehnutí. Pro dítě je to též místo, které velmi dobře zná, je mu blízké, cítí, že tam patří. Domov tedy nevzniká bezděčně, ale vytvářejí jej především lidé, zpravidla rodiče (Matějček, 1986).

Zdraví

Světová zdravotnická organizace označila zdraví za „stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, a nikoli pouze nepřítomnost nemoci nebo vady (Machová, Kubátová, 2015). Zdraví je v současné době spíše vnímáno jako zdravotní potenciál vést kvalitní život. Je chápán, jako nejvyšší stupeň zdraví, kterého může jedinec dosáhnout. *Je podmíněn nejen možnostmi a schopnostmi jedince, ale podmínkami vytvořenými společností* (Čeledová, Čevela, 2010, s. 91).

Zdraví v romských rodinách bylo zkoumáno pomocí následujících otázek:

- *Jakým způsobem se Romové starají o zdraví svých dětí? V oblasti prevence? (např. preventivní prohlídky u lékaře)*
- *Jak romské děti a jejich rodiče vnímají své zdraví (subjektivní hodnocení zdraví)?*
- *Jaké jsou stravovací návyky Romů? (Pravidelnost, zda se v romské rodině vaří, složení stravy).*
- *Jaký je výskyt onemocnění u dětí a jejich rodičů? Psychických i fyzických (způsob léčby – zda berou léky, navštěvují lékaře, upravují si životosprávu – zda je rozdíl mezi muži a ženami).*

8 Metodika

Byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, technika strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami a zúčastněné pozorování (viz dále např. Hendl, 2005).

Některé otázky pro kvalitativní výzkum byly převzaty z výzkumného nástroje projektu COST, reg. č. OC 10031 s názvem „Zdravotně sociální aspekty života imigrantů v České republice“, jehož hlavní řešitelkou byla doc. Vacková.

Použité metody

Pro výzkum ve své bakalářské práci jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Jako techniku terénního sběru dat jsem použila strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami (viz příloha č. 1 – Záznamový arch pro rozhovor). Rozhovor jsem vedla v pěti vybraných romských rodinách, které bydlí ve městě Protivín a Písek. Výzkum byl realizován v časovém rozmezí v měsících od ledna do dubna roku 2017. Pomocí strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami v romských rodinách bylo zjišťováno:

- *identifikační údaje o romských rodinách*
- *rozvrh dopoledních a odpoledních hodin dětí v pěti rodinách*
- *vztahy sourozenců v rodině*
- *trávení volného času dětí v odpoledních hodinách*
- *spokojenost dětí ve škole; spokojenost rodičů se školou*
- *žebříček hodnot rodiny*
- *zdraví matky a dětí*
- *stravovací návyky dětí*

Díky informacím, získaným během období sběru dat, jsem pozornost věnovala: zájmu o školní prospěch dítěte, účasti na rodičovských schůzkách, plánování volného času dítěte, dohled při plnění domácích úkolů, preventivní prohlídky apod. Témata rozhovoru byla sestavena tak, aby zahrnula problematiku sociální situace a zdraví (tak, jak bylo operacionalizováno výše).

Ve výzkumu bylo v kombinaci se strukturovaným rozhovorem s otevřenými otázkami použito zúčastněné pozorování. Z rozhovorů jsem získávala témata pro pozorování a pozorování zase dávalo oporu pro témata rozhovoru. Předmětem mého pozorování bylo: styl, vzhled, odívání romských dětí a jejich rodičů, úprava a čistota bytu, vybavenost bytu, popis lokality – okolí a místa bydliště, vyjadřovací schopnosti, chování rodiče k dítěti.

Zúčastněné pozorování bylo zkoumáno pomocí následujících otázek:

- *Zápis z pozorování bytu, domu (popis lokality – tedy okolí a místa bydliště)*
- *Popis bytu – počet místností, počet lidí, kteří tento byt obývají*
- *Popis vybavení bytu*
- *Mají všichni svou postel*
- *Kde se děti připravují do školy, mají svůj koutek, pracovní stůl či židli*
- *Voda, elektřina, plyn – jak je dům/byt zásoben*
- *Posouzení čistoty bytu/domu*
- *Popis respondenta (maminky – jak vypadala, jak byla oblečená, jak se chovala – přátelsky, nervózní apod.)*
- *Jak komunikovala s ostatními členy domácnosti*
- *Všechny další postřehy z návštěvy rodiny – popisy jednotlivých dětí, otce, dalších členů domácnosti*

Díky rozhovorům jsem byla pozvána do soukromí romských rodin. Mohla jsem tak pozorovat rodinné prostředí a výzkum obohatit o jeho popis, který ve mně pobyt během návštěvy vyvolal. Během rozhovoru jsem použila arch s vypsanými tématy a rozhovory jsem se souhlasem informantů nahrávala. Poznámky ze setkání jsem následně přepsala (doslovnou formou), jež uvádím v příloze této práce. Rozhovor byl veden vždy s matkou – ženou, otcové se rozhovoru nezúčastňovali. **Mým subjektivním pocitem, který se mi při výzkumu potvrdil (sice u malého počtu informantů), bylo následující: Muži se v romské kultuře s cizí**

ženou nebaví – navíc o svém soukromí. Muž se na ženu dívá nadřazeně, žena musí muže poslouchat.

Zpracování výsledků

Výsledky výzkumu jsou kategorizovány – nejprve pomocí otevřeného kódování, dále byly mezi jednotlivými kategoriemi hledány vztahy (osy) – bylo využito tedy také axiálního kódování. Výzkumná část obsahuje několik částí: údaje o rodině, denní rozvrh dětí, sourozenecké vztahy, trávení volného času, budoucnost dětí podle rodičů, příprava dětí do školy, školní docházka, žebříček hodnot, stravování a pravidelnost stravování, zdraví matky, zdraví dětí, pozorování rodinného prostředí. Při zpracovávání výsledků, jsem se snažila zachovat autentický způsob výpovědi (konkrétně je označena kurzívou).

Otevřené kódování

Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata. Tato témata jsou nejdříve na nízké úrovni abstrakce. Mají vztah k položeným výzkumným otázkám, k přečtené literatuře, k pojmům používaných účastníky nebo jde o nové myšlenky vznikající, jak výzkumník proniká k textu (Hendl, 2005, s. 247).

Axiální kódování

V průběhu axiálního kódování výzkumník zvažuje příčiny a důsledky, podmínky a interakce, strategie a procesy a tvoří tak „osy“ propojující jednotlivé kategorie (Hendl, 2005, s. 248).

Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvořilo pět romských rodin, které byly z města Písek a Protivín. Dvě rodiny jsem měla možnost poznat ještě dříve, než začal být tento výzkum realizován a tři rodiny pro mne byly neznámé. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami byl veden v každé rodině s matkou v domácím prostředí. Ve většině případů se maminky romských dětí samy ujaly rozhovoru. Dvě rodiny jsem kontaktovala na základě naší známosti a se zbývajícimi rodinami jsem se seznámila díky rozhovoru v předchozích rodinách. Ihned, během prvního kontaktu, jsem rodiny seznámila s výzkumem a žádná z rodin mi rozhovor neodmítla. S jednou z maminek jsem se na naše společné setkání musela domlouvat opakovaně, neboť se několikrát na schůzku nemohla dostavit. Do romských rodin jsem docházela v odpoledních

hodinách a rozhovor trval přibližně 45–90 minut. Komunikace mezi námi probíhala bez problémů, u rodičů se neprojevoval strach pramenící z nedůvěry. Rodiče byli vstřícní, sdílní a chovali se ke mně přátelsky. Projevovali zájem podělit se s se mnou o své názory a postoje. V průběhu rozhovorů ve všech dotazovaných rodinách prohlásili, že se považují za romskou rodinu (přímo v rozhovoru uvedli: „*Ano považujeme se za romskou rodinu.*“). Jména všech oslovených byla s ohledem na ochranu jejich soukromí změněna a veškerá podobnost s jinými osobami je čistě náhodná.

Tabulka 1 - Přehled informantů

Identifikační údaje	
<i>1. rodina</i>	Matka Darina – 36 let Otec David – 38 let Babička Anna – 75 let Dcera Vanesa – 14 let
<i>2. rodina</i>	Matka Jolana – 38 let Otec František – 40 let Dcera Renata - 15 let Dcera Dagmar – 13 let Syn Martin – 12 let
<i>3. rodina</i>	Matka Božena – 50 let Syn Patrik – 17 let Syn Ladislav – 13 let Syn Milan – 10 let
<i>4. rodina</i>	Matka Alžběta – 40 let Otec František – 42 let Syn František – 16 let Syn Jiří – 13 let Dcera Eva – 9 let
<i>5. rodina</i>	Matka Margita – 40 let Otec Štefan – 43 let Syn Tibor – 16 let Dcera Světlana 14 let Syn Dalibor – 5 let Dcera Irena – 3 roky

V této tabulce jsou uvedeny identifikační údaje rodin, ve kterých jsem vedla rozhovory. Jsou zde uvedena jména členů rodiny a jejich věk. V pěti rodinách, ve kterých probíhaly rozhovory, jsem vyzorovala, že pouze v jedné rodině bylo jedno dítě. V ostatních rodinách byly tři až čtyři děti.

Tabulka 2 - Typ bydlení – lokality rodin

	Typ bydlení	Lokalita
1. rodina	<i>Městský byt</i>	Rodina žije v bytě, který se nachází v podzámčí. V sousedství bydlí Romové i neromové.
2. rodina	<i>Městský byt</i>	Byt se nachází blízko centra. V sousedství bydlí převážně neromové.
3. rodina	<i>Městský byt</i>	Rodina žije v bytě, který se nachází v podzámčí. V sousedství bydlí Romové i neromové.
4. rodina	<i>Městský byt – panelový dům.</i>	Rodina žije v panelovém bytě na sídlišti. V sousedství bydlí převážně neromové.
5. rodina	<i>Ubytovna</i>	Rodina bydlí na ubytovně pro rodiny s dětmi, která se nachází na okraji města ve vyloučené lokalitě. Bydlí zde převážně romské rodiny.

V tabulce jsou uvedeny údaje o lokalitě a typu bydlení rodin, ve kterých probíhaly rozhovory. Čtyři rodiny bydlí v městském bytě a jedna rodina bydlí na ubytovně, která poskytuje pomoc rodinám s dětmi. Jedná se o lokalitu, která byla definována Gabalem (2006) jako sociálně vyloučená a nachází se na kraji města. Na této ubytovně jsou poskytovány sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Poskytují pomoc prostřednictvím sociálního poradenství rodinám, které jsou postižené nebo ohrožené sociálním vyloučením. Rodiny, které jsou ve složité sociální situaci, sociální pracovníci řeší zejména zadluženost, zajištění zaměstnání, vhodnějšího ubytování. Podporuje vzdělávání dětí a mládeže. Ve spolupráci s dalšími subjekty jsou řešeny problémy užívání návykových látek. V Písku je tato služba poskytována ve vyloučené lokalitě. Na této ubytovně bydlí 90 % romských rodin. První a třetí rodina žije v těsné blízkosti zámku, kde jsou byty, které pronajímá město. Druhá rodina bydlí v blízkosti centra v městském bytě a v okolí bydlí převážně neromové. Čtvrtá rodina bydlí v panelovém domě na sídlišti. V okolí bydlí převážně neromové.

Tabulka 3 - Denní rozvrhy dětí ve sledovaných rodinách

Denní rozvrh dětí		Kategorie
1. rodina	V této rodině je jedno dítě. Ráno vstává v sedm hodin, provede ranní hygienu. Poté dostane snídani a svačinu do školy. Ze školy přichází kolem druhé hodiny, dostane pozdní oběd. Když se nají, jde ven se sestřenicí. Do sedmi do večera musí být doma. Dostane večeři a pak jde psát úkoly. Po dokončení úkolů se jde dívat s rodiči na televizi nebo si hraje hry na tabletu. Usíná kolem jedenácté hodiny. O víkendu pomáhá matce s vařením a úklidem a občas s koupáním babičky.	<p>Režim – ranní příprava: Vstávání v 7:00 hod., ranní hygiena.</p> <p>Režim – stravování: Snídane, svačina do školy, pozdní oběd doma, teplá večeře.</p> <p>Režim – domácí povinnosti: pomoc s vařením, úklidem a koupáním babičky.</p> <p>Režimová opatření: návrat domů do 19:00 hod.</p> <p>Režim – příprava do školy: večer až po 20:00 hod.</p> <p>Režim – spánek: 23:00 hod.</p>

<p>2. rodina</p>	<p>Tato rodina má tři děti. První dítě, Renata vstává v pět třicet, dělá obvyklou ranní hygienu, dostane svačinu do školy a poté snídá. Do školy odjíždí v 6 hodin. Oběd má ve škole. Domů přijíždí kolem 16:00, nají se a pak jde ven za kamarády. Domů chodí kolem 20:00, pak se nají a jde se připravovat do školy. Spát chodí kolem 22:00. hodiny večer.</p> <p>Další dvě děti, Dagmar a Martin, spolu chodí do třídy. Spolu vstávají v sedm hodin. Mají obvyklou ranní hygienu, dostanou svačinu, nasnídají se a společně odchází do školy v 7:45. Oběd mají ve škole. Domů přicházejí společně kolem druhé hodiny. Po příchodu domů se nají a jdou ven za kamarády. Do 20:00 musí být doma, dostanou večeři a pak se připravují do školy. Spát chodí kolem 22:00. Renata a Dáša pomáhají s vařením a úklidem.</p>	<p>Režim – ranní příprava: Renata vstává 5:30 hod. Martin a Dáša vstávají v 7:00 hod., ranní hygiena.</p> <p>Režim – stravování: Snídaně, svačina do školy, oběd ve škole, teplé večeře.</p> <p>Režim – domácí povinnosti: Renata a Dáša pomáhají s úklidem a vařením.</p> <p>Režimová opatření: návrat domů do 20:00 hod.</p> <p>Režim – příprava do školy: Až po 20:00 hod.</p> <p>Režim – spánek: kolem 22:00 hod.</p> <p>Pozdní příprava do školy – Až po 20:00 hod.</p> <p>Obědy ve škole – pravidelné stravování, večeře v 20:00 hod.</p> <p>Režim – spánek: 23:00 hod.</p>
<p>3. rodina</p>	<p>Nejstarší syn Patrik vstává v šest hodin ráno, má ranní hygienu, poté snídá a pak dostane svačinu do školy. Na autobus odchází před půl sedmou. Obědy ve škole. Domů přijíždí kolem čtvrté hodiny, nají se, jde ven za kamarády, nebo na fotbal. Domů přichází až kolem 22:00, poté se navečeří, někdy si udělá úkoly a spát chodí kolem 23:00.</p> <p>Mladší sourozenci Ladislav a Milan</p>	<p>Režim – ranní příprava: Patrik vstává v 6:00 hod. Ladislav a Milan vstávají v 7:00 hod. Ranní hygiena.</p> <p>Režim – stravování: Snídaně, svačina do školy, obědy ve škole, teplé večeře.</p> <p>Režim – domácí povinnosti: Chlapci povinnosti nemají.</p> <p>Režimová opatření: starší Patrik návrat domů do 22:00 hod. Mladší</p>

	<p>vstávají spolu v sedm hodin. Ráno mají hygienu, poté snídani a svačinu. Odchod do školy v 7:30. Obědy ve škole nemají. Domů přicházejí po třetí hodině. Ladislav vyzvedává Milana z družiny. Poté se nají. Ladislav po příchodu ze školy chodí za kamarády, a někdy chodí na florbal. Milan zůstává s matkou doma. Milan tráví volný čas koukáním na televizi, hraním her s matkou nebo malováním. Když přijde Ladislav domů, kolem šesté hodiny, společně s Milanem napíší úkoly. Matka pomáhá s přípravou do školy. Poté se navečeří, potom se dívají s matkou na televizi a spát chodí kolem 21:00</p>	<p>Ladislav návrat domů do 18:00 hod. Nejmladší Milan je doma s matkou.</p> <p>Režim – příprava do školy: Nejstarší Patrik příprava do školy až po 22:00 hod. nepravidelně. Mladší sourozenci po 18:00 hod. Matka s přípravou pomáhá.</p> <p>Režim – spánek: Nejstarší Patrik kolem 23:00 hod. Mladší sourozenci kolem 21:00 hod.</p>
<p>4. rodina</p>	<p>Tato rodina má tři děti. Ráno vstává matka s dětmi v 6:45. Ráno mají obvyklou hygienu, nasnídají se a dostanou svačinu. Nejstarší František odchod do školy v 7:15, mladší Jirka a Eva chodí do školy v 7:30. Obědy ve škole nemají. František ze školy přichází někdy ve 14:00 a někdy v 16:30. Evu vyzvedává ze školy Jirka nebo matka v 14:00. Když se děti vrátí ze školy a nají se, František chodí ven za kamarády a vrací se domů kolem 22:00 hodiny. Spát chodí kolem jedenácté hodiny. Jirka a Eva chodí do nízkoprahového centra Naděje psát domácí úkoly. Jirka tráví volný čas před</p>	<p>Režim – ranní příprava: Děti vstávají v 6:45 hod. Ranní hygiena.</p> <p>Režim – stravování: Snídaně, svačina do školy, pozdní oběd doma, teplé večeře.</p> <p>Režim – domácí povinnosti: Děti povinnosti doma nemají.</p> <p>Režimová opatření: Nejstarší František návrat domů do 22:00 hod. Mladší děti do 19:00 hod.</p> <p>Režim – příprava do školy: Nejstarší František přípravu do školy nedělá. Mladší sourozenci píší domácí úkoly v nízkoprahovém centru Naděje.</p>

	<p>domem s kamarády, Eva je s matkou doma, nebo u sousedy s kamarádkou. Jirka a Eva musí být doma do 19:00, dostanou večeři a poté si hrají hry na počítači, nebo se dívají na televizi. Spát chodí po 21:00</p>	<p>Režim – spánek: Nejstarší František kolem 23:00 hod. Mladší sourozenci po 21:00 hod.</p>
5. rodina	<p>Světlana a Tibor jsou starší. Vstávají v sedm hodin ráno, někdy snídají, svačiny nedostávají. Obědy ve škole nemají. Z domova odchází v 7:30. Odpoledne přicházejí domů a dostanou jídlo. Tibor tráví volný čas venku a přichází domů kolem 22:00. Světlana pomáhá doma s mladšími dětmi matce a někdy chodí ven s kamarádkami. Do školy si přípravu nedělají. Večeři dostávají studenou. Tibor a Světlana chodí spát kolem jedenácté hodiny večer.</p> <p>Dalibor a Irena jsou neustále s matkou doma. Do Mateřské školy nechodí. Ráno, když vstanou, dostanou snídani a poté si hrají nebo koukají na televizi. Kolem dvanácté dostanou oběd a pak s nimi matka chodí si sednout před ubytovnu, kde matka sedí na lavičce a děti si hrají kolem ní. Usínají kolem osmé hodiny večer.</p>	<p>Režim – ranní příprava: Starší sourozenci školou povinný vstávají v 7:00 hod. Mladší Dalibor a Irena jsou s matkou doma. Mateřské školy nenavštěvují.</p> <p>Režim – stravování: Starší sourozenci snídají občas, svačiny do školy nedostávají. Mladší děti snídají a potom dostanou oběd. Starší děti mají pozdní oběd doma. Večeři dostanou studenou.</p> <p>Režim – domácí povinnosti: Světlana pomáhá s mladšími sourozenci, úklidem a vařením. Tibor někdy hlídá mladší sourozence.</p> <p>Režimová opatření: Nejstarší Tibor návrat domů kolem 22:00 hod.</p> <p>Režim – příprava do školy: Světlana a Tibor přípravu do školy nedělají</p> <p>Režim – spánek: Starší Tibor a Světlana kolem 23.00 hod., mladší sourozenci kolem 20:00 hod.</p>

Z tabulky č. 3 vychází, že děti vstávají ráno do školy podle toho, jakou školu navštěvují, jestli je základní škola v místě bydliště rodiny, nebo jestli za vzděláním dojíždějí. V rodinách č. 1, 2, 3, 4 ráno děti snídají a dostávají svačiny. V rodině č. 5 starší děti snídají jen někdy a svačinu do školy nedostávají. V rodině č. 5 mladší děti snídaní dostanou, ale svačinu ne. Jejich následné jídlo po snídání je oběd. V rodině č. 1, 4 a 5 děti ve školní jídelně oběd nevyužívají, obědvají až po příchodu domů. Domů ze školy se děti, které navštěvují Základní školu, vrací kolem půldruhé nebo půl čtvrté. V rodině č. 2 a 3 děti obědvají ve školní jídelně. Děti, které dojíždí do učiliště, se vrací domů kolem čtvrté hodiny odpoledne. Ve všech pěti rodinách děti po příchodu ze školy dostanou jídlo. V rodině 1, 2, 3, 4, a 5 děti tráví volný čas, po příchodu ze školy venku s kamarády. V uvedených rodinách se děti vrací večer domů, podle toho, jak jsou staré. Děti, které jsou mladší patnácti let, se vrací domů v 19 až 20 hodin večer. Děti, které jsou starší patnácti let, už nemají od rodičů tak veliký dohled jako mladší děti 15 let. Přípravu do školy si děti v rodinách č. 1, 2, a 3 dělají ve večerních hodinách, podle toho, jak se děti vrací domů. V rodině č. 4 děti využívají nízkoprahové zařízení, kde jim s úkoly do školy pomáhají. V rodině č. 5 starší děti přípravu do školy nedělají. V rodině č. 1 dítě usíná kolem jedenácté hodiny, jelikož spí s rodiči v jednom pokoji a dívají se společně na televizi. V rodině č. 2 chodí děti spát ve 22 hodin, jelikož všechny děti mají jeden pokoj. V rodině č. 3 spí děti sourozenci v jednom pokoji, ale usínají na dvě etapy. Nejstarší dítě chodí spát ve 23 hodin, a to je dáno věkem dítěte, umožňuje se mu větší volnost. Mladší sourozenci chodí spát v 21 hodin. V rodině č. 4 děti spí ve dvou pokojích. Hoši mají společný pokoj a děvče spí samo ve svém pokoji. Nejstarší syn chodí spát ve 23 hodin, mladší sourozenci chodí spát po 21 hodině večer. V rodině č. 5 spí děti také na etapy, mají stísněné bytové prostory, všichni spí v jedné místnosti. Starší sourozenci chodí spát kolem 23 hodiny a mladší sourozenci chodí spát kolem 20 hodiny večer.

Tabulka 4 - Sourozenecké vztahy

Vztahy mezi sourozenci	
1. rodina	V této rodině je jedno dítě.
2. rodina	<p>V této rodině jsou tři děti. Nejstarší Renata se často strká a dohaduje s mladší Dagmar kvůli oblečení. Nejmladší Martin se těchto bojů nezúčastňuje, ale často žaluje matce. Matka podotýká: <i>„Ale, já si myslím, že kdyby měl někdo cizí proti jednomu z nich něco, tak by jeden na druhého nedali dopustit.“</i></p> <p>Vztah tedy vypadá takto: MY (sourozenci) X CIZÍ (ostatní)</p>
3. rodina	<p>Nejstarší syn Patrik neustále tráví čas venku. S mladšími sourozenci čas netráví. Dává jim najevo, že on je dospělý a oni, že jsou malí. Mladší Ladislav a Milan se někdy perou a dohadují, ale mají se rádi. Ladislav se stará o Milana. Matka podotýká: <i>„Ale kdyby si na mladší bráchy někdo dovoloval, tak Patrik by se za ně postavil a chránil by je, to vím.“</i></p> <p>Vztah tedy vypadá takto: MY (sourozenci) X CIZÍ (ostatní)</p>
4. rodina	<p>Nejstarší František není s mladšími sourozenci. Jiří se stará o mladší Evu, má obranný postoj. Matka podotýká: <i>„Ale kdyby viděl starší kluk, že někdo chce ublížit Jirkovi nebo Evičce, tak by je chtěl chránit.“</i></p> <p>Vztah tedy vypadá takto: MY (sourozenci) X CIZÍ (ostatní)</p>
5. rodina	<p>Starší děti Tibor a Světlana se někdy hodně dohadují. Světlana se stará o mladší děti Dalibora a Irenu, pomáhá matce. Dalibor má sklony ochraňovat Irenu před cizími dětmi. Matka podotýká: <i>„Přitom ale Tibor, kdyby někdo něco udělal Světlaně, tak by jí chránil a Světlana by udělala to samé.“</i></p> <p>Vztah tedy vypadá takto: MY (sourozenci) X CIZÍ (ostatní)</p>

V tabulce č. 4 jsem díky rozhovoru s respondentkami dospěla k závěru, že vztahy mezi sourozenci jsou v těchto rodinách rozdělené věkem. Starší sourozenci se starají o mladší sourozence a mají tendenci chránit je před cizími lidmi nebo dětmi, a to v případě, kdyby mladším sourozencům někdo cizí ubližoval.

Tabulka 5 - Trávení volného času

Volný čas	
1. rodina	Vanesa tráví volný čas venku s kamarádkami. O víkendu pomáhá matce s úklidem a vařením. Občas pomůže s koupáním babičky.
2. rodina	V týdnu všechny děti tráví volný čas s kamarády. Martin o víkendu opravuje motorku s otcem a jezdí na ryby s dědou. Dagmar a Renata o víkendu pomáhají matce s úklidem a vařením. Dagmar opatruje děti příbuzným a občas jezdí na ryby s bratrem a dědou. Renata ráda jezdí na kole a kreslí návrhy na oblečení.
3. rodina	Nejstarší syn Patrik tráví volný čas s kamarády venku a chodí na fotbal. Ladislav hraje florbal, nebo tráví volný čas s kamarády venku, hraje hry na telefonu. Milan většinou doma s matkou, někdy chodí se starším Ladislavem ven nebo hraje hry na telefonu.
4. rodina	Nejstarší František tráví volný čas venku s kamarády. Jiří tráví čas venku před domem s kamarády, nebo chodí do nízkoprahového centra Naděje. Nejmladší Eva tráví volný čas s matkou doma, nebo je u sousedů s kamarádkou.
5. rodina	Nejstarší syn Tibor tráví volný čas venku s kamarády. Světlana tráví volný čas s mladšími sourozenci, nebo je venku s kamarádkami. Dalibor a Irena tráví volný čas doma u televize, nebo hraním her. Občas jdou s matkou ven před ubytovnu.

Tabulka číslo 5 dokazuje, že děti v týdnu tráví volný čas převážně venku s kamarády. Děti starší patnácti let mají větší volnost oproti mladším dětem. V rodině č. 1, 2 a 5 dívky pomáhají během víkendu s úklidem a vařením. V rodině č. 2 a 3 se děti

věnují zájmové činnosti. V rodině č. 4 starší chlapec ve volném čase navštěvuje nízkoprahové zařízení Naděje. Jde o to, že v těchto rodinách rodiče rozdělují své děti podle věku. Do čtrnácti až patnácti let, jsou děti více hlídané, jsou pro rodiče ještě malé. Když dítě dosáhne čtrnáctý až patnáctý rok, romští rodiče považují v tomto věku své děti za samostatné a dospělé.

Tabulka 6 - Budoucnost dětí podle rodičů

Budoucnost dětí podle rodičů	
1. rodina	Matka by chtěla, aby se Vanesa vyučila třeba cukrářkou. Podle matky by se Vanesa měla dobře. Hlavně aby byla zdravá, měla hodného muže a měla zdravé děti.
2.rodina	Matka by chtěla, aby se měly dobře. Nejstarší dcera Renata by podle matky mohla být aranžérka, protože je šikovná. Přála by si, aby si našla manžela, který by pracoval. U Dagmar matka doufá, že se vyučí a najde si práci. Také by chtěla, aby měla manžela, který pracuje. Martin by se mohl vyučit a dělat nějaké dobré řemeslo. Podle matky by se tak měl dobře, protože by si vydělal peníze.
3. rodina	Matka by chtěla, aby děti měly práci, která je bude bavit, rodinu a slušnou ženu, a hlavně zdravé děti. Chtěla by, aby se měly dobře. Ladislav by si mohl udělat maturitu.
4. rodina	Matka by chtěla, aby děti dokončily školu. Matky přání je, aby Eva měla maturitu.
5. rodina	Matka by si přála, aby její děti měly život lepší než ona. Hlavně aby dokončily vzdělání a měly zdravé rodiny.

Z tabulky číslo 6 vyplívá, že respondentky kladou důraz na následné vzdělání, uvědomují si jeho důležitost pro budoucnost svých dětí. V rodině číslo 3 a 4 respondentky kladou důraz na úplné středoškolské vzdělání. V rodině 1, 2 a 5 si přejí respondentky, aby jejich děti ukončily zdárně následné vzdělání.

Tabulka 7 - Příprava dětí do školy

Příprava dětí do školy	
1. rodina	Vanesa nemá svůj prostor kde psát úkoly. Přípravu do školy dělá v kuchyni u stolu. Příprava do školy probíhá večer.
2. rodina	Všechny děti jsou v jednom pokoji, nemají psací stůl ani židli. Přípravují se do školy buď u konferenčního stolku v obývacím pokoji, nebo v kuchyni u stolu. Příprava do školy probíhá večer.
3. rodina	Děti se připravují do školy v kuchyni u stolu. Příprava do školy probíhá večer. Matka pomáhá s přípravou do školy.
4. rodina	Chlapci František a Jiří mají pokoj dohromady, kde mají psací stůl a židli. František se do školy pravidelně nepřipravuje. Jiří si píše úkoly v nízkoprahovém zařízení Naděje, nebo doma v pokoji. Eva píše úkoly v nízkoprahovém zařízení Naděje, nebo doma v pokoji.
5. rodina	Děti nemají vlastní pokoje, nemají psací stůl ani židli. Tibor a Světlana se do školy nepřipravují, knížky si nechávají ve škole.

Tabulka č. 7 poukazuje na to, že děti v rodinách č. 1, 2, 3 a 5 nemají dětské pokoje ani psací stůl a židli. Připravují se do školy večer u kuchyňského nebo konferenčního stolu v obývacím pokoji. V rodině č. 4 děti vlastní dětské pokoje, psací stůl a židli, ale přesto si úkoly píšou v nízkoprahovém zařízení Naděje. Děti toto zařízení navštěvují, aby jim pedagogičtí pracovníci střediska pomohli s domácími úkoly, protože rodiče úkolům, které děti dostávají ve škole, nerozumí. V rodině č. 5 se starší děti do školy vůbec nepřipravují, rodiče na školní přípravu nedohlíží.

Tabulka 8 - Školní docházka

Škola (spokojenost dětí ve škole, rodiče vs. třídní učitel)	
1. rodina	<p>Vanesa si občas stěžuje na učitele a spolužáky. Ve třídě má dvě kamarádky.</p> <p>Matka se s učitelkou vždy domluví, ale moc spokojená se základní školou není. Podle matky jsou někteří učitelé proti romským dětem zaujatí. Je však spokojená, že je škola v místě bydliště a Vanesa nemusí dojíždět.</p>
2. rodina	<p>Dětem se ve škole líbí. Renata je spokojená ve škole pro neslyšící a Dagmar s Martinem si nestěžují.</p> <p>Podle matky je třídní učitelka proti Dagmar zaujatá. Jinak je matka s učitelem spokojená.</p>
3. rodina	<p>Nejstaršímu Patrikovi se ve škole moc líbí, má zde spoustu přátel. Ladislav i Milan jsou ve škole spokojeni.</p> <p>S třídními učiteli svých synů se matka domluví vždy dobře.</p>
4. rodina	<p>Nejstaršímu Františkovi se ve škole nelíbí. Jirkovi i Evě se naopak ve škole líbí.</p> <p>S Františkovým třídním učitelem měla matka neshody, ale vždy když je třeba, tak na pozvanou konzultaci dorazí. Se školou, kterou František navštěvuje, rodiče spokojení nejsou.</p> <p>Podle matky je Jirkovo třídní učitel zaujatý proti Jirkovi. S třídní učitelkou Evy matka problémy nemá. Se školou Evy i Jirky jsou rodiče spokojení.</p>
5. rodina	<p>Tiborovi se ve škole líbí. Světlana by raději byla doma a do školy nechodila.</p> <p>S třídní učitelkou obou dětí se matka vždy domluví a celkově se školou je matka spokojená.</p>

Z tabulky č. 8 vyplívá, že dětem ve 2 a 3 rodině, se ve škole líbí. V rodině č. 4 se ve škole nelíbí nejstaršímu synovi. A v rodině č. 5 se nelíbí ve škole starší dceři. Všechny respondentky se s učiteli domluví, ale přesto některé respondentky vidí u některých vyučujících zaujatost vůči romským dětem (Jak uvádí informantka v rodině č. 4: „*S Frantovo školou spokojený nejsme, některý učitelé sou rasisti.*“). Respondentky jsou se školou svých dětí spokojené.

Tabulka 9 - Žebříček hodnot

Žebříček hodnot (RODINA, PRÁCE, ZDRAVÍ)	
1. rodina	rodina, zdraví, práce
2. rodina	zdraví, rodina, práce
3. rodina	zdraví, rodina práce
4. rodina	rodina, zdraví, práce
5. rodina	rodina, práce, zdraví

Tabulka č. 9 popisuje žebříček hodnot oslovených respondentů. Respondentky upřednostňují z větší části rodinu a zdraví a na posledním místě je práce. V rodině č. 5 jsem zaznamenala, že zdraví je u respondentky na posledním místě.

Tabulka 10 - Stravování a pravidelnost stravování

Stravování a pravidelnost stravování					
	<i>snídaně</i>	<i>svačina do školy</i>	<i>oběd (teplý)</i>	<i>svačina</i>	<i>večeře (teplé)</i>
1. rodina	ANO	ANO	pozdní oběd doma	NE	ANO
2. rodina	ANO	ANO	obědy ve škole	NE	ANO
3. rodina	ANO	ANO	pozdní oběd doma	NE	ANO
4. rodina	ANO	ANO	pozdní oběd doma	NE	ANO
5. rodina	starší děti ne, mladší dětí ano	NE	pozdní oběd doma	NE	ANO (pouze studené)

Tabulka č. 10 poukazuje na pravidelnost stravování dětí. V rodině č. 1, 2, 3, 4 děti snídají a dostávají svačiny do školy. V rodině č. 5 starší děti nesnídají a nedostávají svačiny do školy, mladší děti snídaní dostanou. V rodině č. 2 obědvají děti ve škole. V rodině č. 1, 3, 4 a 5 obědvají děti až doma (teplý oběd). Odpolední svačiny děti nedostávají v žádné z rodin. Teplou večeří dostávají děti v rodině č. 1, 2, 3, 4. V rodině č. 5 dostávají děti studenou večeří.

Tabulka 11 - Zdraví matky

Zdraví matky			
	<i>Jak se celkově cítí?</i>	<i>Dlouhodobá nemoc?</i>	<i>Pobyť v nemocnici v tomto roce?</i>
1. rodina	upokojivě (průměrně)	NE	NE
2. rodina	velmi dobře	NE	NE
3. rodina	uspokojivě	NE	NE
4. rodina	velmi dobře	NE	NE
5. rodina	Cítím se špatně	ANO	NE

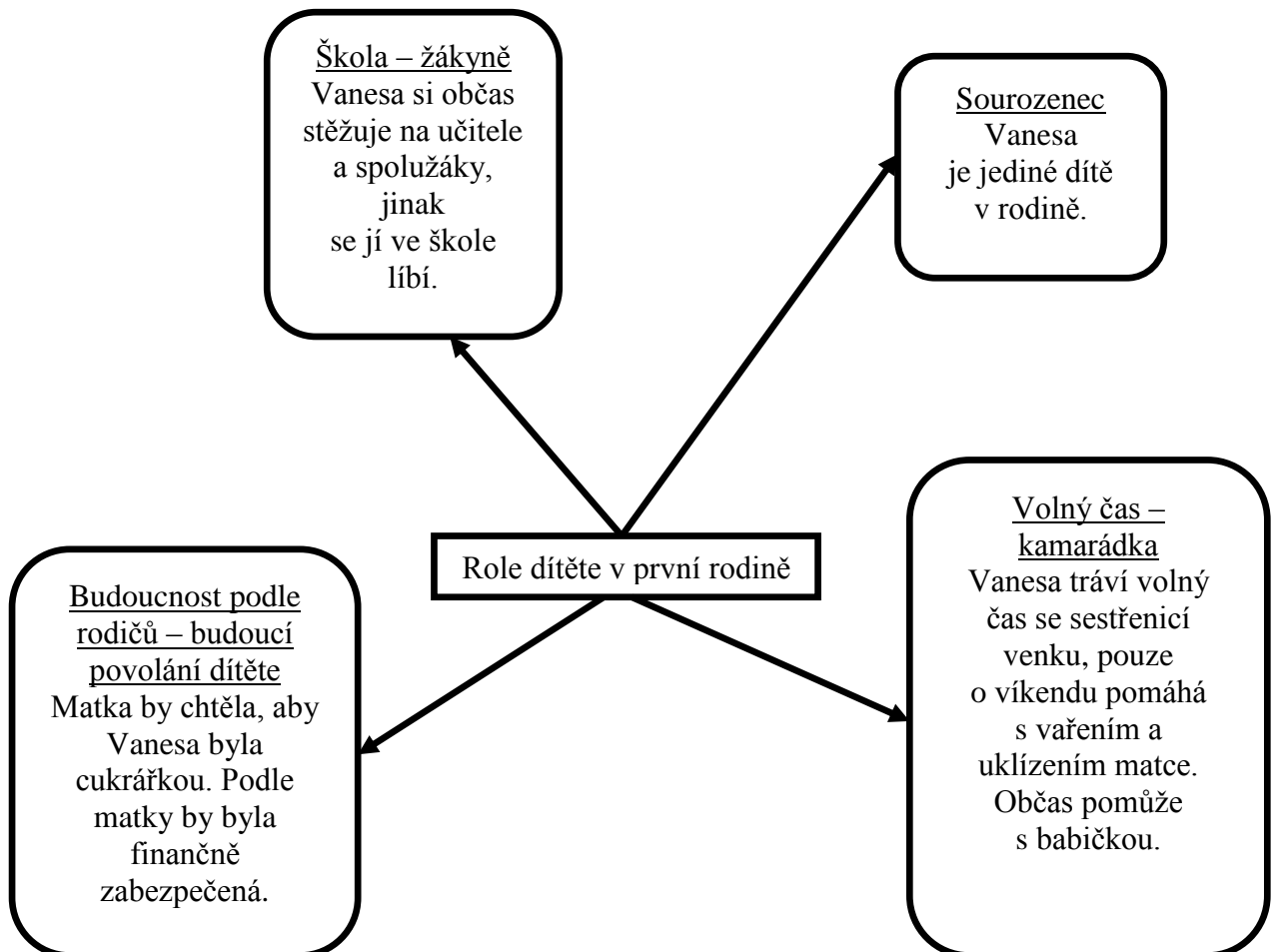
Z tabulky č. 11 vyplívá, že v rodině č. 1, 2, 3 a 4 se respondentky cítí v celku dobře. Na otázku, zda respondentky trpí dlouhodobou nemocí, nebo jestli měly tento rok pobyt v nemocnici, odpověděly respondentky ve všech rodinách, že ne. V rodině č. 5 se respondentka cítí špatně, myslí si, že jí dlouhodobě trápí nemoc, ale u lékaře nebyla, jelikož je přesvědčená, že její nemoc vyžaduje hospitalizaci. To respondentka odmítá, jelikož by o děti nebylo postaráno.

Tabulka 12 - Zdraví dětí

Zdraví dětí				
	<i>celkový zdravotní stav</i>	<i>preventivní prohlídka u dětského lékaře</i>	<i>preventivní prohlídka u zubaře</i>	<i>očkování dětí</i>
1. rodina	zdravá	ANO	pouze při bolesti	ANO
2. rodina	nejstarší dcera sluchově postižená, jinak jsou zdravé, Martin alergický na roztoče, prach a pyl	ANO	pouze při bolesti	ANO
3. rodina	zdravé	ANO	ANO	ANO
4. rodina	zdravé	ANO	pouze při bolesti	ANO
5. rodina	zdravé	ANO	pouze při bolesti	ANO

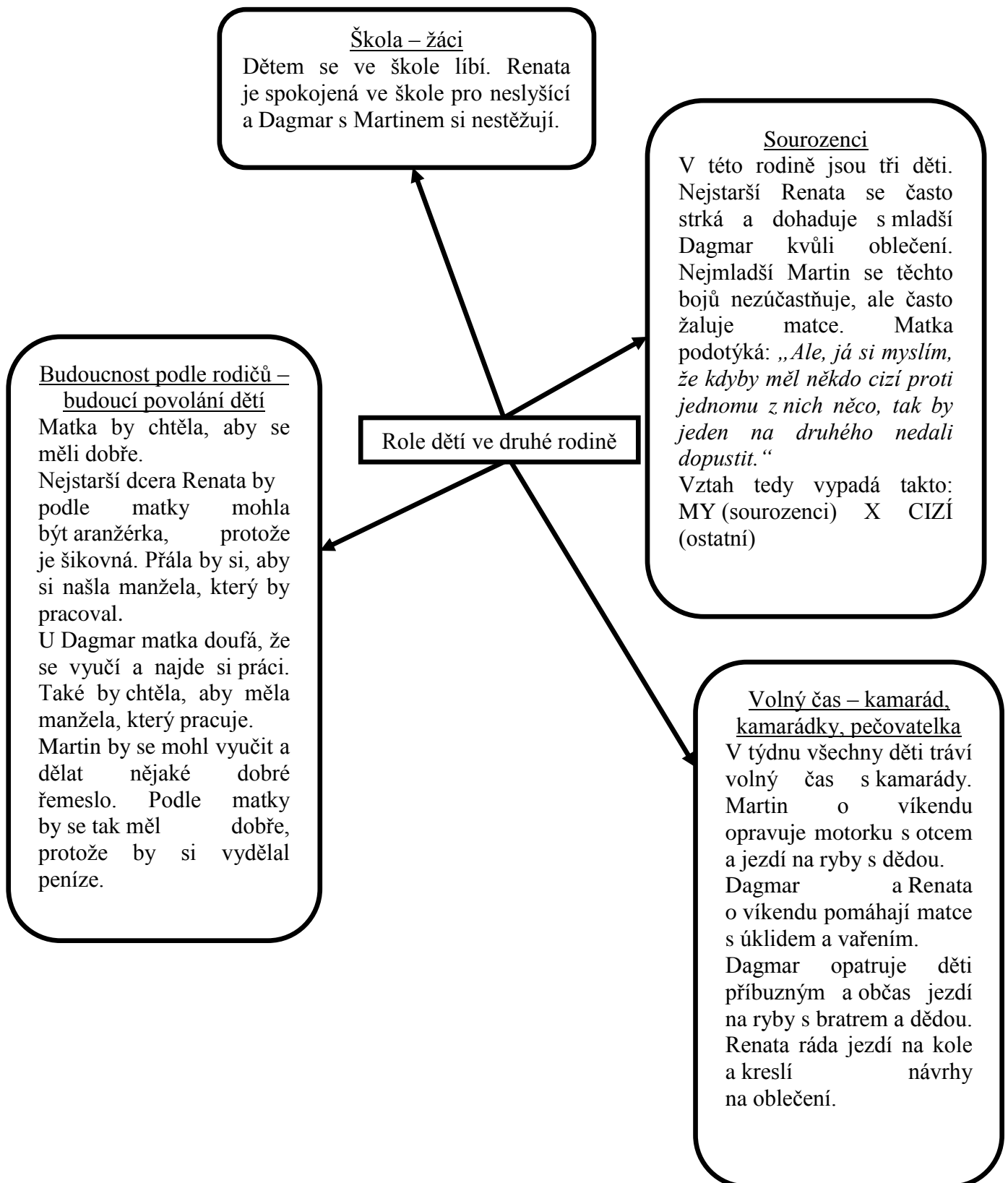
Tabulka č. 12 poukazuje na celkový zdravotní stav dětí. V rodině č. 1, 3, 4, 5 je u dětí zdravotní stav v pořádku. V rodině č. 2 je jedno dítě sluchově postižené a jedno dítě je alergické na roztoče, pyl a prach. Na preventivní prohlídky k dětskému lékaři dochází respondentky s dětmi ve všech rodinách pravidelně, ale na preventivní prohlídky k zubnímu lékaři dochází s dětmi pouze v rodině č. 3. V rodině č. 1, 2, 4 a 5 navštíví zubního lékaře pouze při bolesti zubů. Očkování mají děti ve všech zmíněných pěti rodinách.

Schéma 1 - Role dítěte v první rodině

V této rodině se nachází jedno dítě – dívka. Volný čas tráví venku se svou příbuznou a pomáhá matce s úklidem a vařením, občas pomůže své nemocné babičce. Vanese se ve škole celkem líbí. Informantka by chtěla, aby Vanesa byla cukrářkou, podle ní by byla Vanesa finančně zabezpečena („*Chtěla bych, aby se vyučila třeba cukrářkou. Uměla by upéct dort a zákusky. Mohla by se tím živit a měla by se dobře.*“).

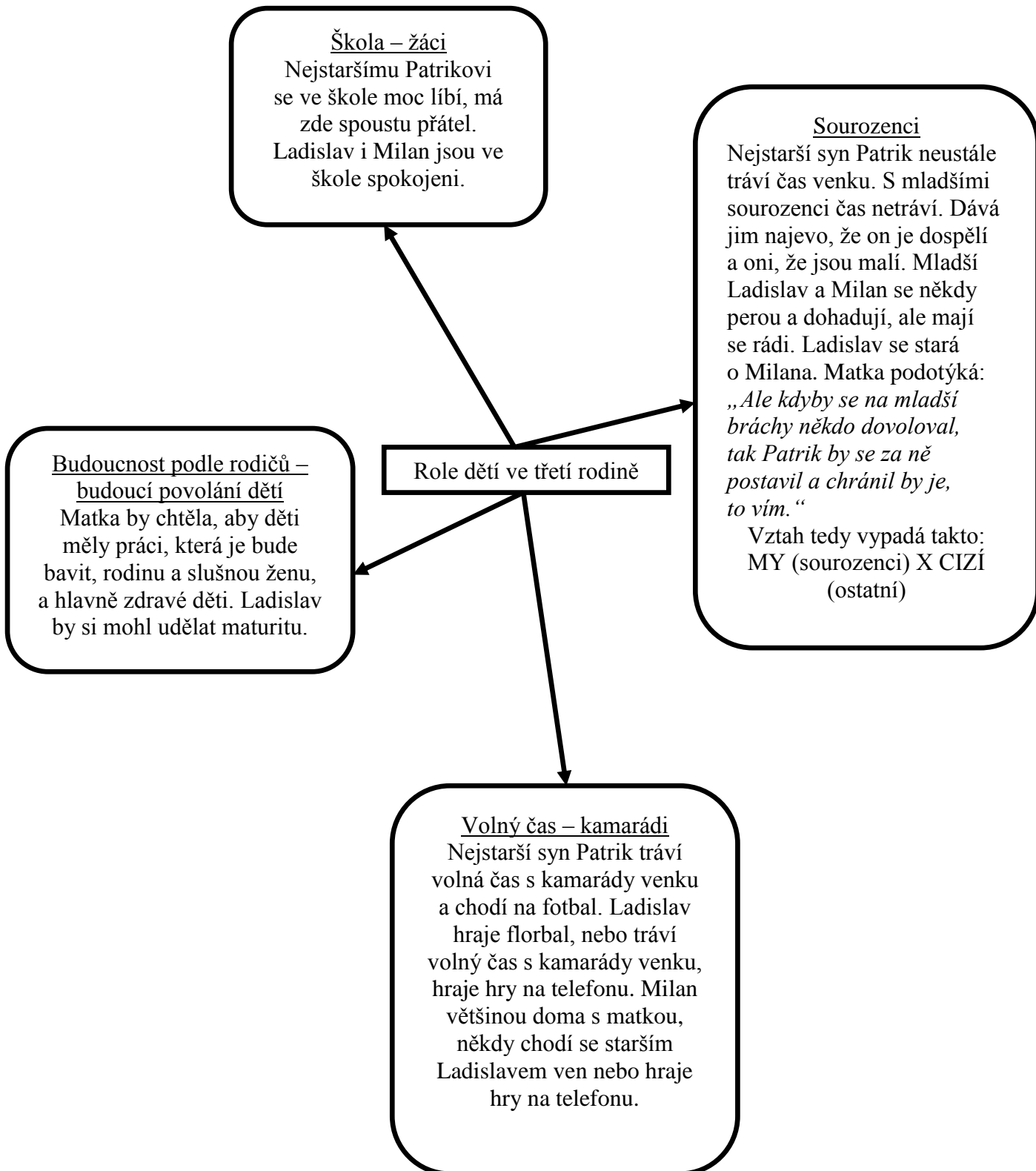
Schéma 2 - Role dětí ve druhé rodině

Ve druhé rodině jsou tři děti, z toho jedno dítě je sluchově postižené. Děti jsou ve škole spokojené. Volný čas tráví venku s kamarády. Martin tráví svůj volný čas opravou motorky, se kterou mu pomáhá otec a jezdí rád s dědou na ryby. Starší Renata a Dagmar pomáhají matce s úklidem a vařením. Dagmar ráda pomáhá s opatrováním dětí. Renata jezdí ráda na kole a kreslí návrhy na oblečení. Obě dívky se často dohadují ohledně oblečení. Nejmladší Martin se těchto dohadů nezúčastňuje. Matka podotýká: *„Ale já si myslím, že kdyby měl někdo cizí proti jednomu z nich něco, tak by jeden na druhého nedali dopustit.“*

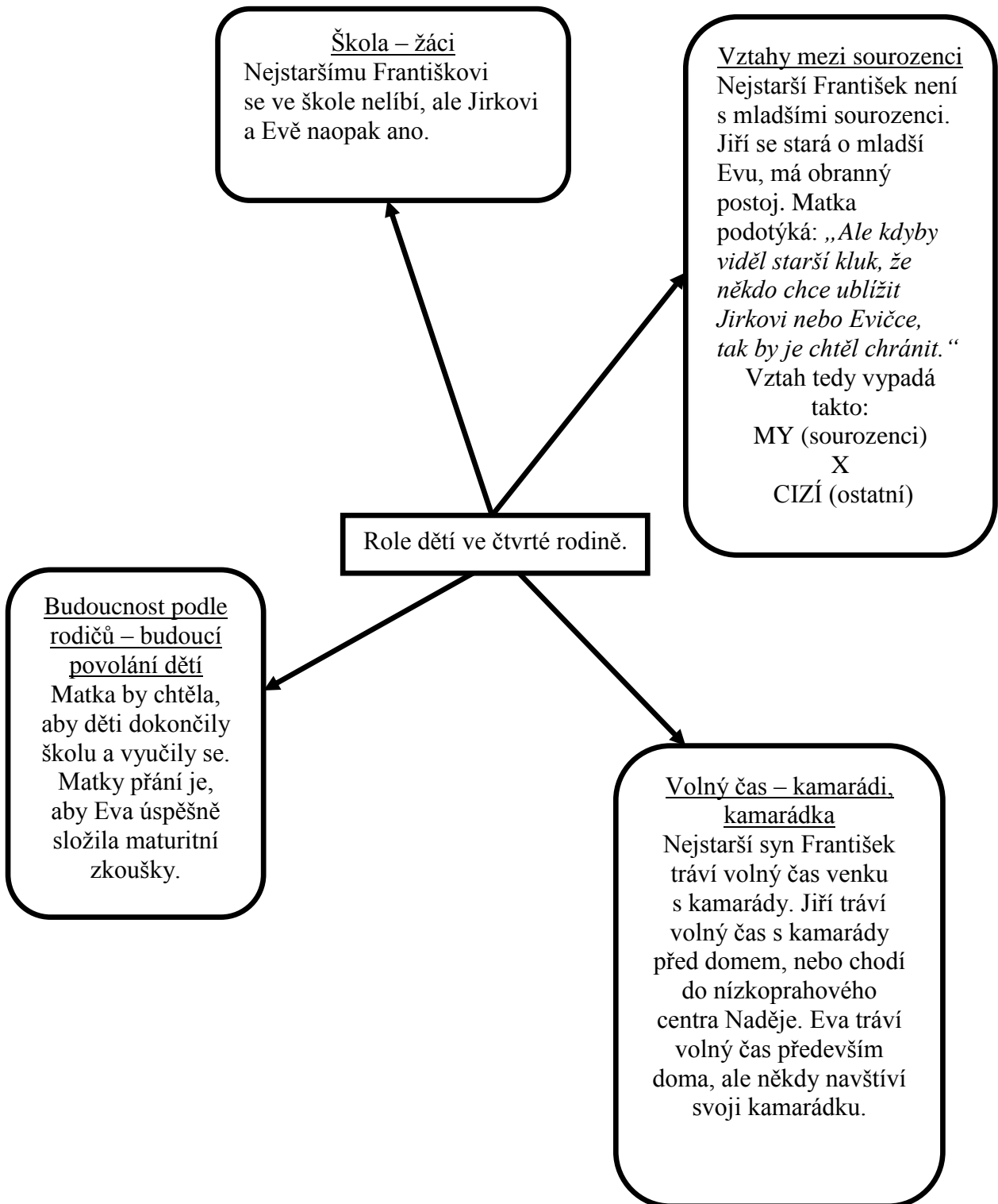
Informantky přání: *„Chtěla bych, aby děti byly hodné, poslušné, aby děti uklízely. Pomáhaly s úklidem a pomáhali mladším sourozencům s přípravou do školy.“*

Schéma 3 - Role dítěte ve třetí rodině

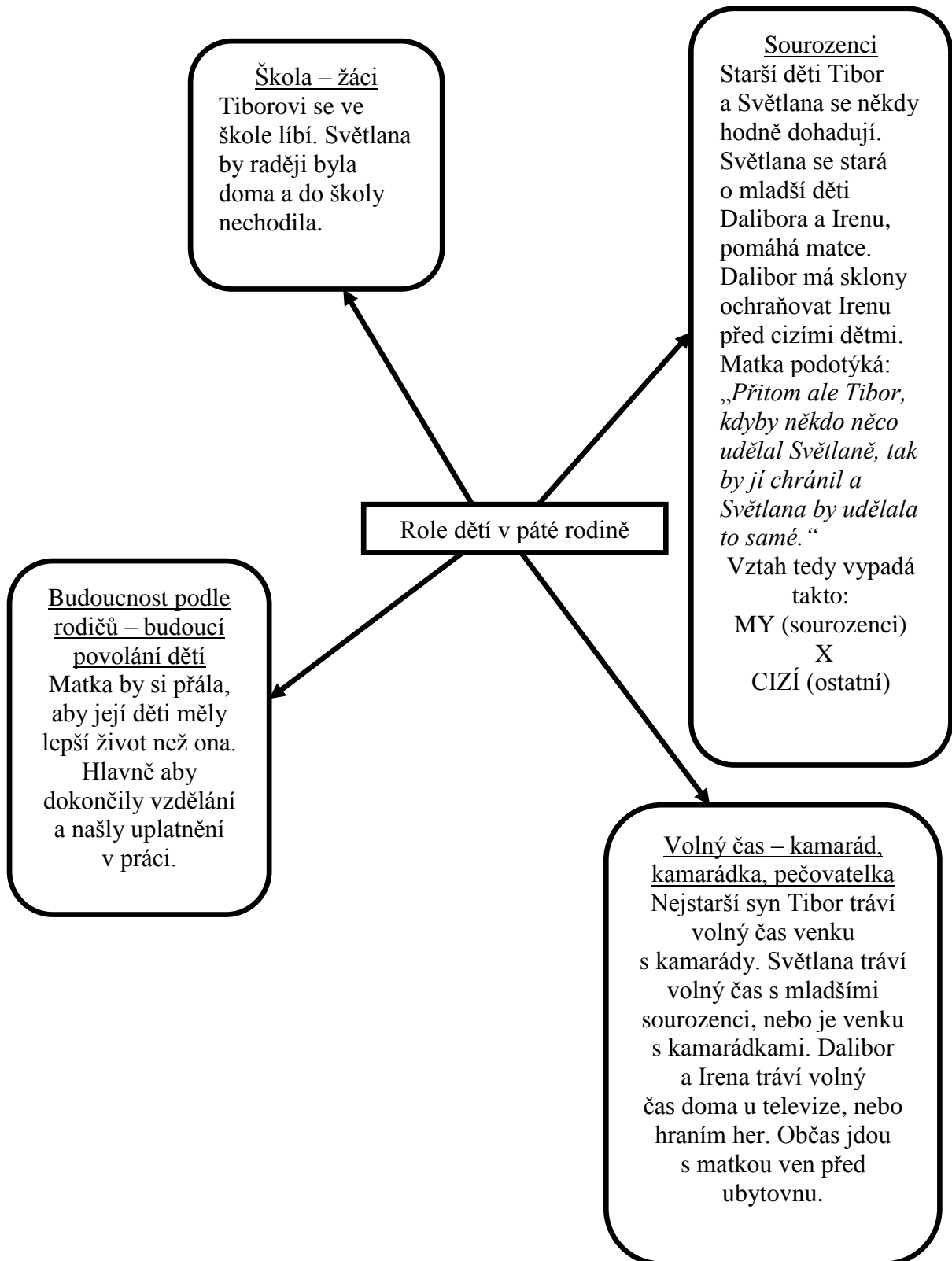
V této rodině jsou tři děti, které matka vychovává sama. Děti jsou se školou velmi spokojeni. Sourozenci spolu moc času netráví. Nejstarší Patrik tráví volný čas venku s kamarády. Mladší Ladislav dochází na florbal a chodí ven za kamarády. Nejmladší syn Milánek je převážně doma. Ladislav má tendenci chránit nejmladšího sourozence Milánka. Matka ale zdůraznila, že kdyby proti mladším sourozencům někdo útočil, nebo jim nadával, tak by je nejstarší syn Patrik chránil („*Ale kdyby se na mladší bráchy někdo dovoloval, tak Patrik by se za ně postavil a chránil by je, to vím*“). Informantky přání je, aby děti měly práci, rodinu a zdravé děti. Dalším přáním je, aby mladší syn Ladislav dosáhl maturitní zkoušky („*Aby moje děti byly spokojený, až vyrostou a docela bych si přála, aby Ládík to dotáhl dál než Páťa. Aby měl Ládík třeba nějakou lepší školu, třeba maturitu.*“).

Schéma 4 - Role dítěte ve čtvrté rodině

V této rodině jsou tři děti. Ve škole je nejstarší syn nespokojený. Jirkovi a Evě se ve škole líbí. Mladší sourozenci Jiří a Eva k sobě mají blíže. Jiří se stará o mladší Evu. Nejstarší syn má větší volnost a je více s kamarády venku. Informantka podotkla, že kdyby chtěl někdo Jiřímu a Evě ublížit, tak by je chtěl nejstarší syn František chránit („*Ale kdyby viděl starší kluk, že někdo chce ublížit Jirkovi nebo Evičce, tak by je chtěl chránit*“). František tráví volný čas venku s kamarády. Mladší Jiří tráví s kamarády čas pouze před domem a navštěvuje nízkoprahové centrum Naděje. Nejmladší Eva tráví volný čas především doma, ale někdy navštíví svoji kamarádku. Přáním informantky je, aby děti dokončily školu, vyučily se a nejmladší dcera Eva, aby dosáhla maturity („*Hlavně bych chtěla, aby děti měly dodělaný školy. U holky by sem chtěla, aby měla maturitu. Kluci, aby se vyučili a nedělali žádné blbosti.*“).

Schéma 5 - Role dítěte v páté rodině

V této rodině se nacházejí čtyři děti. Tiborovi se ve škole celkem líbí, ale Světlaně ne, raději by byla doma. Tibor a Světlana se často dohadují, ale informantka zdůraznila, že kdyby chtěl někdo ublížit Světlaně, tak by jí její bratr ochránil (*„Přitom ale Tibor, kdyby někdo něco udělal Světlaně, tak by ji chránil a Světlana by udělala to samé.“*). Mladší Dalibor má tendenci chránit nejmladší Irenu před cizími dětmi. Světla pomáhá opatrovat mladší děti Dalibora a Irenu. Nejstarší syn Tibor tráví volný čas venku s kamarády a Světlana je ve volném čase s mladšími sourozenci, nebo je venku s kamarádkami. Mladší Dalibor a Irena tráví volný čas doma u televize, nebo si hrají, občas chodí s matkou ven před ubytovnu, kde si hrají s ostatními dětmi. Přání informantky je, aby děti měly lepší život, než má ona sama. Dále by si jejich matka přála, aby děti dokončily vzdělání a měly v budoucnu příležitost uplatnit se v zaměstnání (*„Přála bych si, aby měly lepší život, než mám já, aby si dodělaly školy a měly práci a aby se měly dobře. Chtěla by, aby měly lepší rodiny a lepší život.“*).

9 Diskuze

V této části bakalářské práce, se budu věnovat zjištěným výsledkům, ve kterých jsem shrnula výpovědi romských matek a zaznamenala své reflexe z pozorování. Pro účely své práce jsem oslovila pět romských rodin, ve kterých jsem vedla rozhovor s informantkami. K průběhu výzkumu bych chtěla podotknout, že probíhal bez problémů a ze strany dotazovaných nedocházelo k nepochopení. Byla zde především vstřícnost, ochota a spolupráce při společných setkáních. Vzhledem k velikosti souborů, jednotlivé údaje, které vyplývají z tohoto kvalitativního výzkumu, nelze zobecňovat na celou populaci Romů v České republice. Víšek (2006) zmiňuje, že je vždy zavádějící, mluvit o romském obyvatelstvu v množném čísle. S tím souhlasím, vše, co člověk řekne nebo vyzkoumá, může ale i nemusí být v řadě případů pravda. Samotný výzkum byl realizován od ledna do dubna roku 2017. Pro výzkum jsem zvolila metodu zúčastněného pozorování a strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, při kterém jsem se snažila popsat postavení romského dítěte v romské rodině a jeho zdraví. Zároveň jsem se snažila zjistit, jaké role má romské dítě v romské rodině a zda jsou tyto role ovlivněny různými faktory. Proto jsem pro svou práci zvolila okruh otázek, které se skládají z pozorování prostředí, ve kterém dítě žije, vztahy mezi sourozenci, denní rozvrh dětí v rodině, vztah dětí a rodičů ke škole, jak dítě tráví volný čas, stravování dětí a jejich zdraví.

Pozorování

Z pozorování sociální situace romského dítěte vyplynulo, že v první rodině je jedno dítě, které žije v čistém prostředí. Matka je doma a pečuje o babičku. Otec pracuje většinou v pracovních sezónách, jde o pozemní práce (pokládání dlažby). Rodina bydlí v městském bytě, v lokalitě, kde bydlí Romové i neromové. Vybavení bytu bylo skromné a starší. Dcera nemá vlastní pokoj, psací stůl ani žádný kout na přípravu do školy. Spí s rodiči v jednom pokoji, kde má svou postel. („*Holka svůj pokoj nemá. Máme malý byt, takže pokoj nemá.*“) Na otázku: Kde se dítě připravuje do školy? odpověděla dotazovaná: „*Tady v kuchyni na stole píše úlohy. Jinde není místo.*“ Rodina se stará o babičku, která je upoutaná na lůžko. Dcera pomáhá občas matce s péčí o ni. Do školy se připravuje u kuchyňského stolu. Matka se chovala během rozhovoru k dceři hezky, byla milá a ochotná. Matka je štíhlejší postavy, vlasy měla stažené a obarvené do hněda. Na sobě měla domácí oblečení, které vypadalo čistě a upraveně. V její řeči

byl slyšet romský etnolekt češtiny. Dcera byla oblečená ve značkovém oblečení a měla dlouhé melírované vlasy.

Ve druhé rodině jsou tři děti a prostředí, ve kterém rodina žije, bylo čisté a uklizené. Rodina bydlí v městském bytě, v blízkosti centra a v okolí bydlí převážně neromové. Vybavení bytu bylo starší. Matka i otec jsou zaměstnaní. Děti mají jeden pokoj dohromady, ve kterém nebyl psací stůl a židle. Do školy se připravují u kuchyňského stolu, nebo u konferenčního stolku v obývacím pokoji. S tímto zjištěním souvisí i školní prospěch dětí. Na otázku: Jak děti prospívají ve škole? informantka uvedla: „*Renata je chytrá, ta dostává jedničky a dvojky a moc se doma neučí. Dášena je horší ta nosí čtyřky pětky a nosí poznámky od učitele. Martin nosí dvojky trojky.*“ Každé dítě má svou postel a v pokoji byly dvě šatní skříně. Chování rodičů k dětem nemohu posoudit, protože při mé návštěvě nebyly doma. Matka je silnější postavy, vlasy měla na krátko střižené a měla světlý melír. Při rozhovoru byla oblečená do černých tepláků, červeného delšího trika s krátkým rukávem. Matka při rozhovoru byla milá a ochotná.

Ve třetí rodině jsou tři děti a matka je vychovává sama, jelikož otec od rodiny odešel. Matka je zaměstnaná. Rodina bydlí v městském bytě a v okolí bydlí Romové i neromové. Vybavení bytu na mě působilo skromně, ale bylo zde čisto a uklizeno. Děti mají dětský pokoj, ve kterém spí jen dva starší chlapi. Nejmladší chlapec spí s matkou v ložnici. V dětském pokoji byly umístěny dvě postele a jedna skříň. Psací stůl a židle v dětském pokoji chyběly. Děti píšou úkoly v kuchyni u stolu. Při otázce: Jaký mají děti prospěch ve škole? informantka uvedla: „*Páťa má čtyřky, ale nepropadá. Ládik nosí dvojky a trojky. Milánek nosí trojky a čtyřky. Nedávno jsem byla ve škole, tak mi učitel říkal, že Milánkovi nejde matika a čeština.*“ Během mé návštěvy matka s dětmi komunikovala klidně. Děti měly na sobě čisté domácí oblečení a vypadaly spokojeně. Matka je menšího vzrůstu, měla černé dlouhé vlasy stažené do gumičky. Matka byla oblečená do modrého trička, modrých tříčtvrtečních kalhot a na sobě měla černý svetr. Matka byla ochotná a milá, i když byla z mé návštěvy nervózní. V jejím vyjadřování jsem zaznamenala romský etnolekt češtiny a některé konkrétní otázky jsem matce musela blíže vysvětlit v romském jazyce.

Ve čtvrté rodině byly tři děti. Matka je nezaměstnaná a otec pracuje jako OSVČ. Rodina bydlí v městském bytě a v okolí bydlí převážně neromové. Vybavení bytu na mě působilo moderně, čistě a upraveně, spolu se dvěma dětskými pokoji. Jeden

pokoj patří chlapcům a ve druhém pokoji přebývá dívka. V každém pokoji je psací stůl, židle, šatní skříň a každé dítě mělo svou postel. U chlapců v pokoji jsem zpozorovala notebook, který ležel na psacím stole. Z výpovědi informantky vyplynulo, že ne všechny její děti se do školy připravují: „*Franta se pravidelně do školy nepřipravuje, a když něco do školy dělá, tak v pokoji u stolu.*“

Matka byla střížená nakrátko a ve vlasech měla zlatý melír. Oblečená byla do tmavých elastických kalhot a růžového topu. Při rozhovoru se mnou udržovala oční kontakt. Úsměv na její tváři jsem zpozorovala pouze několikrát, spíše se z její tváře daly vyčíst starosti. V její řeči byl znát romský etnolekt češtiny. Nejmladší dcera, která byla během návštěvy doma, měla černé dlouhé vlasy svázané do gumičky a velké hnědé oči. Oblečená byla do modrých kalhot a růžového trika s dlouhým rukávem. Matka během mé návštěvy komunikovala s dcerou hezky a klidně.

V páté rodině jsou čtyři děti. Rodina bydlí na ubytovně pro rodiny nebo osoby v tíživé sociální situaci. Otec je nezaměstnaný a matka je na rodičovské dovolené. Vybavení bytu je chudé a rodina žije ve značném nepořádku. V pokojích, kde podle matky měly spát děti, jsou umístěny postele, ale podle počtu dětí nemá každé dítě svou postel. V pokojích na oknech také nebyly záclony a okna byla znečištěná. Stěny v místnostech nebyly dlouho vymalované a byly špinavé. V jednom z pokojů byla jen jedna rozbitá skříň a postýlka. Děti neměly psací stůl ani židli. Při položení otázky: Kdy a kde se děti připravují do školy a jak děti ve škole prospívají? matka odpověděla: „*Tibor a Světlana si do školy nic nedělají. Knížky si nechávají ve škole. Tibor a Světlana dostávají čtyřky a pětky, ale Tiborovo učitelka říká, že Tibor je šikovný na ruce, že když mají ve škole dílny, tak že mu to dě.*“ Tato výpověď je potvrzena taktéž Unuckovou (2007, s. 17), která tvrdí, že: *Romští rodiče také nevytvářejí na své děti takový tlak jako rodiče neromští (pokud se dítěti k něčemu nechce, romští rodiče ho k tomu většinou nenutí). Ke špatné školní docházce také přispívá řada dalších faktorů – např. pokud se v bytě rodiny netopí, nesvítlí nebo pokud rodina nemá peníze na jídlo, potřeba vzdělání dětí se pro rodiče stane v takové situaci okrajovou záležitostí.*

Matka byla drobné postavy a měla černé dlouhé prošedivělé vlasy zapletené do copu. Při rozhovoru jsem si všimla, že matce chybí z velké části chrup. Matka byla ochotná, chovala se slušně a přátelsky, i přesto že měla v obličeji vepsané starosti a na svůj věk vypadala velmi staře. Na sobě měla tmavé kalhoty a světlou halenku.

Během rozhovoru měla matka na klíně nejmladší dceru a starší syn seděl na posteli v kuchyni a hrál si s autíčkem, které nemělo kolečka. S dětmi komunikovala matka moc hezky. Při komunikaci s matkou jsem vyzorovala, že matka měla přízvuk slovenštiny a z její řeči byl slyšet i romský etnolekt češtiny.

Zdraví a stravování

Ze získaných poznatků plyne, že zdraví romských dětí v uvedených rodinách je dobré, jak uvádí níže zmíněné odpovědi informantek, a to na otázku: Jaké je zdraví Vašich dětí? V první rodině matka uvedla, že: *„Dobré, holka je zdravá. Je celkem v pořádku.“* Informantka třetí zkoumané rodiny rovněž uvádí, že: *„Nejstarší Páťa a nejmladší Milánek sou na tom dobře. Ládik si pořád stěžuje, že ho něco bolí, ale když jsem s ním byla u doktorky, tak mi doktorka řekla že, je v pořádku.“*

Matky ve zmíněných rodinách dochází na preventivní prohlídky s dětmi a také na očkování, které je povinné. Toto zjištění je v rozporu s Fundacionem Secretariadem Gitanem (2007), který uvádí, že pro většinu Romů není zdraví na prvním místě, proto mu nevěnují tolik pozornosti. Je proto obvyklé, že chodí k lékaři zřídka a na preventivní prohlídky nechodí vůbec.

K zubnímu lékaři však na preventivní prohlídky dochází matka s dětmi pouze v třetí rodině. Ve zbylých čtyřech rodinách navštíví zubního lékaře jen při bolesti zubů. Dle mého názoru matky v těchto rodinách nepřikládají váhu na prevenci u zubního lékaře, protože to pro ně není tak důležité. Ve čtyřech rodinách matky uvedly, že se u zubaře necítí dobře. Například v páté rodině matka uvedla: *„Světlana a Tibor chodí k zubaři sami a jen když je bolí zub. Oni se zubaře bojí jako já. A ty dva malinký Daliborek a Irenka s těma nechodím.“*

Z dalších výsledků vyplívá, že stravování dětí v prvních čtyřech zkoumaných rodinách je dostačující, ale v poslední páté rodině jsou patrné nedostatky. Informantka během rozhovoru uvedla, že rodina nemá dostatek peněz na jídlo a mají problém i zaplatit nájemné na ubytovně. Dále matka uvedla, že děti většinou nedostávají svačiny, protože na to nemají. (*„Svačiny jim nedávám. Nemám dost peněz. Když mám peníze, tak jim obou dám nějaký drobný na svačinu. Ze školy chodí odpoledne. Odpoledne se nají.“*) Matka dále uvedla, že je rodina zadlužená. Domnívám se, že v páté rodině je nedostatek finančních prostředků, a proto je zde špatná sociální situace. Děti ve čtyřech rodinách

dostávají snídaně a svačiny do školy. Ve druhé a ve třetí rodině děti obědvají ve škole, protože dětem jídlo ve školní kuchyni chutná. Matka ve třetí rodině uvádí: „*Obědy mají ve škole. Dětem ve škole jídlo chutná.*“ V dalších třech uvedených rodinách děti obědvají až po příchodu ze školy, jelikož matky s obědy ve školní jídelně nejsou spokojené. Pozdní obědy dostávají teplé. V žádné z uvedených rodin, děti nedostávají odpolední svačiny. Ve čtyřech rodinách se vaří pro děti teplé večeře, ale v páté rodině děti dostávají studené večeře. V páté rodině matka uvedla: „*Na večer jíme namazaný rohlík nebo chleba, nebo udělám někdy marikla.*“ Ve všech uvedených rodinách se vaří běžná jídla, která se vaří i v neromských rodinách. Do jídelníčku těchto rodin stále patří romské jídlo, jako je např. halušky se zelím, pišota, gombovci nebo holubky. S tím souvisí i názor Davidové (2004), ke kterému se přikláním a ve kterém říká, že v posledních letech se romská kuchyně značně změnila, i když se tradiční jídla vaří dodnes.

Vztahy mezi sourozenci

Z výzkumu vyplynulo, že v uvedených romských rodinách funguje mezi sourozenci ochránářská pozice, která spočívá v ochraně mladších sourozenců před ublížením od ostatních lidí nebo dětí. Například jak uvedla informantka v páté rodině: „*Tibor a Světlana se někdy spolu hodně hádají, ale to bylo potom dobrý. Přitom, ale Tibor, kdyby někdo něco udělal Světlaně, tak by jí chránil a Světlana by udělala to samí.*“ Starší děti pomáhají s péčí o mladší sourozence. Z části s tím také souvisí tvrzení Kaleji a Knejpy (2009), že o romské rodině se obecně traduje, že by mohla být příkladem pro všechny národy, zejména svou soudržností, interpersonálními vztahy a pevnými vazbami, které jednotliví členové v sobě uchovávají.

Denní rozvrh dětí

Dále výzkum ukázal, že v uvedených rodinách je denní režim dětí podobný jako u neromských rodin. V běžném denním režimu docházejí děti do školy. Starší děti od čtrnácti let mají volnější režim. Po příchodu ze školy chodí ven za kamarády a domů chodí v pozdních večerních hodinách. To potvrzuje výpověď matky ve čtvrté rodině, která uvádí že: „*Franta (16 let) chodí ven za kamarádama. Domů chodí Franta večer kolem desáté až půl jedenácté hodiny.*“ Ve čtyřech rodinách se děti do školy připravují večer. V páté zkoumané rodině si děti přípravu do školy nedělají vůbec. Starší dívky pomáhají doma s úklidem, vařením a také s péčí o mladší sourozence. Toto zjištění

se shoduje s názorem Davidové (2004), která říká, že úlohou ženy bylo zajišťování potavy a chodu domácnosti, starání se o děti a rodinu. Chlapci ve zkoumaných rodinách mají větší volnost a nemají skoro žádné povinnosti.

Volný čas

Z výzkumného šetření vyplynulo, že volný čas v první rodině tráví dítě venku s kamarády a pomáhá v domácnosti. Rovněž se potvrzuje s výpovědí informantky, která uvádí: *„Když je víkend, tak mi Vanesa pomáhá s úklidem a vařením. A když je potřeba, tak mi pomůže s koupáním babičky.“*

Děti ve druhé rodině tráví volný čas s kamarády, chlapec chodí s dědou na ryby a opravuje motorku. Mladší dívka ráda opatruje děti a rovněž jezdí s dědou na ryby. Nejstarší dívka ráda maluje návrhy oblečení a jízdu na horském kole. *(„Po škole chodí všichni tři ven s kamarádama. Přes sobotu a neděli mi Renata a Dáša pomáhá s vařením a úklidem. Martin se s tátou vrtá v motorce. Pořád tam něco opravujou. Martin ještě chodí s dědou na ryby a někdy s nima jezdí i Dášena. Renat si někdy maluje ty svoje obrázky a ráda jezdí na kole.“)*

Ve třetí rodině starší chlapci tráví volný čas venku s kamarády a dochází na fotbalový a florbalový kroužek. Nejmladší syn tráví volný čas doma s matkou a hraje hry na mobilním telefonu. *(„Milánek je pořád doma, ten je malýj. Někdy chodí ven s Ládíkem, ale to jen někdy“)*. Z dojmu, který na mne matka udělala během mé návštěvy si myslím, že matka se snaží o to, aby děti vedla ve výchově správným směrem i přesto, že je na výchovu chlapců sama. *(„Já sem na kluky sama, ale chci jim dát to, co můžu. Chci, aby byli vychovaní dobře a nechci, aby se chytli nějakých těch kluků, který tady v Protivíně dělají bordel.“)* Ve čtvrté rodině nejstarší chlapec tráví volný čas venku s kamarády. Mladší chlapec navštěvuje nízkoprahové centrum Naděje, kde probíhají zájmové činnosti, nebo si hraje venku před domem. Nejmladší dívka tráví volný čas doma s matkou, nebo s kamarádkou, která bydlí ve stejném domě. V této rodině jsem nabyla dojmu, že nejstarší chlapec dělá matce starosti. Myslím si, že chlapec je problémový ve škole a vůči matce je vzpurný. Otec tráví mnoho času v zaměstnání a na děti nemá moc času. Tento názor je v souladu s výpovědí matky, která uvádí: *„Tak ten nejstarší, ten je vzpurnější, na něho platí táta. Ten mě moc poslouchat nechce. S Frantou se poslední dobu dost dohaduju. Ve škole*

má špatný známky a hádá se s učitelem. Snažím se být přísná, ale moc to nepomáhá. Táta je pořád v práci a na kluka platí jenom on.“

V páté rodině nejstarší chlapec tráví volný čas venku s kamarády. Mladší dcera tráví volný čas s mladšími sourozenci, o které často pečuje, nebo je venku s kamarádkami. Dva nejmladší sourozenci tráví volný čas doma sledováním televize nebo hraním her. Občas jdou s matkou ven před ubytovnu. To vyplývá i z výpovědi matky, která uvedla: *„Tak ty malí sou se mnou pořád doma. Světлана mi pomáhá s malým dětem a někdy chodí ven za kamarádkama a Tibor je víc venku s kamarádama.“*

Dle mého názoru v uvedených rodinách rodiče rozdělují své děti podle věku. Do čtrnácti až patnácti let jsou děti více hlídané, protože jsou v očích rodičů ještě malé. Když dítě dosáhne čtrnáctý až patnáctý rok, romští rodiče ho považují za samostatné a dospělé. To potvrzuje i výpověď informantky ve třetí rodině, která uvádí: *„No, Páťa (17 let) je už velký, tak toho už moc nehlídám. Jenom hlídám, aby chodil do školy a aby nedělal nějaké průsery.“* *„Ládika (13 let) ještě hlídám dost, protože je ještě na základce, a ještě není tak velký.“* *„Milánek je nejmladší, toho musím hlídat. Tomu je jenom deset let. Ten mě potřebuje nejvíc.“* Toto zjištění souvisí s názorem Navrátila a kolektiv (2003), který uvádí, že v romských rodinách jsou děti důležitou součástí kolektivu a učí se tím, co vidí a napodobují starší, ale i přesto si dítě uvědomuje jaké chování je pro jeho věk vhodné. Rodiče přizpůsobují vše svým dětem a považují za prioritu to, aby bylo dítě spokojené a šťastné, a to jak doma, tak i ve škole.

Vztah dětí a rodičů ke škole

Z výpovědí oslovených romských rodin bylo zjištěno, že v první rodině rodiče se školou spokojeni úplně nejsou, ale oceňují, že je škola v místě bydliště. Na otázku: *Co si na škole nejvíce ceníte?* matka odpověděla: *„Že je tady na místě, kde bydlíme. Nechtěla bych, aby holka dojížděla.“* Dcera je ve škole celkem spokojená. Ve druhé rodině se dětem ve škole líbí a rodiče jsou se školou také spokojeni. Ve třetí rodině se dětem ve škole velice líbí a matka ke škole nemá žádné výhrady. Domnívám se, že děti v této rodině, jsou ve škole spokojeni, protože si rozumí se spolužáky ve třídě. S tím souvisí i výpověď matky zmíněné rodiny, která uvedla: *„Páťovi se ve škole moc líbí. Má tam kamarády a Ládík s Milánkem jsou taky spokojení, taky tam mají kamarády.“*

Ve Čtvrté rodině se nejstaršímu synovi ve škole nelíbí a rodiče se školou nejsou spokojeni. Toto zjištění potvrzují slova matky: „*Frantovi se ve škole moc nelíbí. Franta má učitele. S tím moc nekomunikuju. Nemusím ho. Už jsem se s ním pohádala. Když mi vzkáže, abych přišla do školy, tak tam jdu už s nechutí.*“

Podle mého názoru s tím souvisí neshody s třídním učitelem, o kterých se matka zmínila v rozhovoru. Z rozhovoru jsem nabyla dojmu, že nejstarší syn je ve škole problémový a rodičům způsobuje starosti. Mladší sourozenci i rodiče jsou se školou spokojeni. V páté rodině se nejstaršímu synovi ve škole líbí, ale mladší dcera je ve škole nespokojená. To potvrzuje i výpověď matky, která uvedla, že dcera by byla raději doma a do školy nechodila. („*Tiborovi se ve škole líbí, Světlaně se ve škole nelíbí, radši by byla doma.*“) Matka ke škole žádné výhrady neměla. Myslím si, že matka by si starší dceru raději nechala doma, aby jí pomohla s péčí o dva mladší sourozence, které jsou s matkou doma.

Příprava dětí do školy

Ve třech uvedených rodinách se děti připravují do školy večer u kuchyňského nebo konferenčního stolu v obývacím pokoji. Ve čtvrté rodině děti vlastní dětské pokoje a mají psací stůl a židli, ale přesto si úkoly píšou v nízkoprahovém zařízení Naděje. Matka k tomuto uvedla, že úkolům, které děti nosí domů, nerozumí, a tak je ráda, že děti mohou chodit do tohoto střediska, kde jim s ochotou pomohou. („*Já pomáhám Evě a Jirkovi, ale když nerozumím úkolům, které mají, tak chodí do Naděje. Frantovi nepomáhám. Ten si věci do školy dělá sám.*“) V páté rodině děti nemají dětský pokoj ani kout na přípravu do školy, a proto se děti do školy nepřipravují. Rodiče nedohlíží na přípravu do školy. Obě starší děti propadly. („*Tibor a Světlana si do školy nic nedělají. Knížky si nechávají ve škole.*“) Tato situace souvisí i s názorem Řičana (2000), který popisuje, že Romové si necení vzdělání a školu chápou jako „bílou represivní instituci“ a vidí v tom dokonce narušení vztahu s dětmi a odcizení. Tento postoj se přenáší na děti a důsledkem je negativní postoj rodiny vůči škole. Autor dále uvádí, že tento „odpor“ ke vzdělání si sebou nese následky v podobě slabého prospěchu dětí a vysoké absence. S tímto názorem souhlasím.

V závěru své diskuze bych ráda uvedla, že pomocí strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami v romských rodinách vzniklo určité množství témat a otázek (např. Školní docházka romských dětí; Nedokončené vzdělání romských dětí; Proč není

dobrá spolupráce mezi učiteli a rodiči romských dětí? ...), které by se daly využít k dalším a mnohem hlubším výzkumům pomocí řízených nebo polořízených rozhovorů, případně pozorování. Výsledky výzkumu mohou být také inspirací pro kvantitativní šetření.

10 Závěr

V České republice žijí Romové již po mnoho generací. Přesto však toto etnikum provází neustále problémy. Za jedny z hlavních problémů, lze považovat nedostatečné vzdělání, které úzce souvisí s nezaměstnaností, nízké příjmy v rodině a riziko vzniku patologického chování.

Vzdělání otevírá cestu nejen k další kvalifikaci, ale především k nalezení dobrého zaměstnání, které hraje významnou roli v postavení jedince ve společnosti. Na jeho význam je proto v současnosti stále více kladen důraz. Má bakalářská práce je zaměřena na romské dítě, jeho zdraví a postavení v romské rodině.

Cílem mé práce bylo popsat zdraví a sociální situaci romského dítě v romské rodině.

Výzkum byl realizován v měsících od ledna do dubna roku 2017. Zvolený strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami a zúčastněným pozorováním se ukázal v tomto kvalitativním výzkumu jako vhodný a přínosný. Výzkum přinesl vhled do zkoumaných romských rodin a pohled na role rodičů a jejich dětí.

Klíčové pro tento výzkum je role matky v každé uvedené rodině. Matka ovlivňuje děti svým přístupem a pravidly, stará se o chod domácnosti, ale je zároveň ovlivněna svým manželem, kterého musí respektovat. Otcova role spočívá v přísnosti, důraznosti, finančním zabezpečení a v rozhodování v rodinných záležitostech. Na cizí ženy se romští muži dívají s opovržením a od svých žen požadují, aby s cizími muži nekomunikovali. Otcové v rodinách se rozhovoru nezúčastňovali.

Role dětí v daném výzkumu ukázala, že starší děti od čtrnácti let mají volnější režim. Mladší děti jsou rodiči více hlídané, protože se o ně více obávají. Dívky pomáhají s vařením, úklidem a opatrováním mladších sourozenců, kdežto chlapci žádné podobné povinnosti týkající se rodiny nemají. Z výzkumu dále vyplynulo, že děti tráví volný čas převážně venku se svými kamarády.

Ve zkoumaných rodinách je zdraví dětí dobré. Matky s dětmi dodržují preventivní prohlídky a povinné očkování u svého dětského lékaře. Negativním zjištěním z výzkumu vyplynulo, že na preventivní zubní prohlídky dochází děti pouze z jedné rodiny a ostatní zkoumané rodiny navštěvují zubního lékaře pouze při bolestech zubů.

Na základě strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami a zúčastněným pozorováním v romských rodinách, byl vypracován přehled témat a otázek, které lze využít k dalším výzkumům s řízenými a polořízenými rozhovory. Vypracovaný výzkum bakalářské práce nabízí další možnosti zabývat se dále tímto tématem. Zjištěné poznatky ze strukturovaných rozhovorů mohou být inspirací pro další studenty a pedagogy a dále mohou být využity pro hlubší výzkumná šetření.

Toto výzkumné šetření umožňuje blíže nahlédnout do života několika romských rodin, a tak pochopit jejich chování.

11 Seznam použité literatury

BALVÍN, J., 2007. *Metody výuky romských žáků*. Praha: Radix. 200 s. ISBN 978-80-860-31-73-6.

BURIÁNEK, J., 2001. *Sociologie: pro střední školy a vyšší odborné školy*. Vyd. 2. Praha: Fortuna. ISBN 8071687545.

ČELEDOVÁ, L., ČEVELA, R., 2010. *Výchova ke zdraví: vybrané kapitoly*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3213-8.

DAVIDOVÁ, E., 2004. *Romano drom – Cesty Romů 1945–1990*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 273 s. ISBN 80-244-0524-5.

ELICHOVÁ, M., 2004. *Sonda do zdravotního stavu a životního stylu českobudějovických Romů*. KONTAKT – odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky. on-line [online]. 2004, roč. VI, č. 4, s. 203–210. [cit. 2013-11-12]. ISSN 1212-4117. Dostupné z: http://www.zsf.jcu.cz/cs/zsf/journals/kontaktold/jednotliva-cisla-casopisu-kontakt-podle-rocniku/kontakt04/Kontakt_4_04.pdf

FÁROVÁ, A., HORVÁTHOVÁ, J., 2004. *Eva Davidová*. Prague: Torst. ISBN 9788072152346.

FLEGL, V., 1990. *Člověk a lidská práva: sbírka úmluv a deklarácí*. Praha: Spektrum. ISBN 80-7107-000-9.

FRAŇKOVÁ, S., DVOŘÁKOVÁ-JANŮ V., 2003. *Psychologie výživy a sociální aspekty jídla*. Praha: Karolinum. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0548-1.

FRASER, A. M., 1998. *Cikáni*. Přeložil Marta MIKLUŠÁKOVÁ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-212-x.

FRIŠTENSKÁ, H., VÍŠEK, P., 2002. *O Romech: (na co jste se chtěli zeptat): manuál pro obce*. Praha: Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR. ISBN 8023903837.

FUNDACIÓN SECRETARIADO GITANO. Příručka pro jednání s romskou komunitou v oblasti zdravotních služeb. Madrid: A.D. I., 2007.

- GIMENO COLLADO, A., 2013. Children at risk: Assessment Program self-esteem improvement. *Indiana University Press*, 5. ISSN: 11320559.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2000. *Psychologický slovník*. vyd. 1. Praha: Portál. 774 s. ISBN 80-717-8303-X.
- HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HIRT, T., JAKOUBEK, M., 2006. ed. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-76-8.
- HORVÁTHOVÁ, E., 1964. *Cigáni na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 396 s. ISBN 80-72909-074-7.
- HÜBSCHMANNOVÁ, M., 2002. *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 129 s. ISBN 80-244-0496-6.
- HUREMOVIC, A., 2016. Social exclusion as a determining health factor of the Roma population. *Intensive Care Medicine*, 19. ISSN 0342-4642.
- IVANOVÁ, K., ŠPIRUDOVÁ, L., KUTNOHORSKÁ J., 2005. *Multikulturní ošetrovatelství I*. Praha: Grada. Sestra (Grada). ISBN 80-247-1212-1.
- JAKOUBEK, M., JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, L., 2008. ed. *Romové a cikáni – neznámí i známí: interdisciplinární pohled*. Voznice: Leda. ISBN 978-80-7335-119-9.
- JANDOUREK, J., 2008. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2397-6.
- JOSKOVICZ, A., 2016. Individual suffering, shared archives, Jewish and Romani history of Nazi persecution. *Indiana University Press*, 110. ISSN: 0935560X.
- KAJANOVÁ, A., 2009. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami: etnické, marginální a rizikové skupiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-181-9.
- KALEJA, M., KNEJP, J., 2009. (Eds.) *Mluvme o Romech – Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava. Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-708-3.

KENRICK, D., 2003. *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*. V Olomouci: Univerzita Palackého. Interface. ISBN 80-244-0589-x.

KOBLOVÁ S., MIŠURCOVÁ, V., 1998. *Práva dítěte v dokumentech*. Praha: Themis. ISBN 8085821567.

KOVAŘÍK, J., VANČÁKOVÁ, M. a kol., 2007. *Romské děti žijící mimo vlastní rodinu*. Středisko náhradní rodinné péče, Praha.

KUSIN, V., ODLEROVÁ, E. *Etické priority osobnosti učitele žiakov zo sociálne znevýhodněného prostredia*. In 5. Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 25-26.9.2007 v Spišskej Novej Vsi. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Ústav romologických študií, 2008, 97 s.

LACKOVÁ, E., 1997. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Přel. M. Hübschmannová. 1. vyd. Praha: Triáda. s. 270 ISBN 80-901861-8-1

LEMAN, K., 1997. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál. Rádci pro život (Portál). ISBN 80-7178-152-5.

MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D., 2015. *Výchova ke zdraví*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5351-5.

MATĚJČEK, Z., 1986. *Rodiče a děti*. 2. vydání. Praha: Avicenum. 336 s. ISBN 08-056-89.

MATOUŠEK, O. a kol., 2007. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál. ISBN 807367310X.

MATOUŠEK, O., 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

MECHÚROVÁ, L., 2008. *Průručka dobré praxe RP ROMA*. Karviná: Občanské sdružení „Sdružení Romů Severní Moravy“, 80 s.

MOŽNÝ, I., 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-75-3.

- MOŽNÝ, I., 2008. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.
- MYERS, M., 2016. *Marginal groups in outlying areas*. Blackwell Publishing. 10. ISSN: 01411926.
- NÁDVORNÍKOVÁ, L., STEKLÁ, R., 2006. *Milena Hübschmannová ve vzpomínkách*. Praha: Romea. ISBN 9788023990850.
- NAVRÁTIL, P., 2003. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál. ISBN 8071787418.
- NEČAS, C., 1999. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor. ISBN 8072600222.
- Potřeby, požadavky, práva a povinnosti dětí*, 2012. [online]. Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva. [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://usm.lf1.cuni.cz/download/4p_deti.pdf
- Romové – O Roma: tradice a současnost*. Brno: SVAN, 1999. ISBN 80-7028-141-3.
- RYBÁŘ, R., 2000. *Společné soužití s národnostními menšinami*. Brno: Cerm.
- ŘÍČAN, P., 1998. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-250-5
- ŘÍČAN, P., 2000. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál. ISBN 80-7178-410-9.
- SEKOT, A., 2003. *Sport a společnost*. Brno: PAIDO. ISBN 80-7315-047-6.
- SCHEINOSTOVÁ, A. R., 2006. *Literaturou k moderní identitě*. 1. vyd. Praha: Athinganoi, 95 s. ISBN 80-239-7746-6.
- SOBOTKOVÁ, I., 2007. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-250-2.
- Století dítěte a práva dítěte*, 2012. [online]. Spolek zastánců dětských práv – česká sekce DCI. [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <http://dcicz.org/userfiles/file/sdpc.pdf>
- ŠOTOLOVÁ, E., 2011. *Vzdělávání Romů*. Vyd. 4., V nakl. Karolinum 2., rozš. a upr. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1909-5.

ŠULEŘ, P., 1999. *Romové: tradice a současnost*. Brno: Muzeum romské kultury. ISBN 8085956144.

UNCKOVÁ, M., 2007. *Žijí mezi námi. Karviná: Občanské sdružení „Sdružení Romů severní Moravy“*. ISBN 978R80R239R9286.

UNUCKOVÁ, M., 2007. *Žijí mezi námi: historie a současnost Romů. Karviná: Sdružení Romů severní Moravy*. ISBN 978-80-239-9286-1.

URBAN, D., 2015. *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-457-7.

YAGO-SIMON, T., 2015. Gender conditionings and unplanned pregnancies in adolescents and young girl. *Anales de Psicologia*, 19. ISSN 0552-4732.

12 Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1 - Přehled informantů	35
Tabulka 2 - Typ bydlení – lokality rodin	36
Tabulka 3 - Denní rozvrhy dětí ve sledovaných rodinách	37
Tabulka 4 - Sourozenské vztahy	42
Tabulka 5 - Trávení volného času.....	43
Tabulka 6 - Budoucnost dětí podle rodičů.....	44
Tabulka 7 - Příprava dětí do školy.....	45
Tabulka 8 - Školní docházka	46
Tabulka 9 - Žebříček hodnot.....	47
Tabulka 10 - Stravování a pravidelnost stravování	48
Tabulka 11 - Zdraví matky	49
Tabulka 12 - Zdraví dětí	50
Schéma 1 - Role dítěte v první rodině	52
Schéma 2 - Role dětí ve druhé rodině.....	53
Schéma 3 - Role dítěte ve třetí rodině.....	55
Schéma 4 - Role dítěte ve čtvrté rodině.....	57
Schéma 5 - Role dítěte v páté rodině	59

13 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Přehled témat a otevřených otázek, které byly stanoveny na základě strukturovaného rozhovoru s informantkami romských rodin

Příloha č. 2 – Přepisy strukturovaných rozhovorů s informantkami romských rodin

Příloha č. 1 – Přehled témat a otevřených otázek, které byly stanoveny na základě strukturovaného rozhovoru s informantkami romských rodin

Výzkumný nástroj:

Sociální situace

Jakou roli má romské dítě v rodině? (obecně)

Jaké je postavení romského dítěte mezi sourozenci?

Existuje rozdíl ve výchově romských chlapců a dívek? Pokud ano, jaký?

Jaké povinnosti mají děti v romské rodině?

Jak romské děti tráví volný čas?

Jaký je žebříček hodnot v romské rodině?

Zdraví romských dětí a jejich rodičů

Jakým způsobem se Romové starají o zdraví svých dětí?

V oblasti prevence (např. preventivní prohlídky u lékaře).

Jak romské děti a jejich rodiče vnímají své zdraví (subjektivní hodnocení zdraví)?

Jaké jsou stravovací návyky Romů? (Pravidelnost, zda se v romské rodině vaří, složení stravy).

Jaký je výskyt onemocnění u dětí a jejich rodičů?

Psychických i fyzických (způsob léčby – zda berou léky, navštěvují lékaře, upravují si životosprávu – zda je rozdíl mezi muži a ženami).

Postavení dítěte v romské rodině:

A: Popis romské rodiny, členů domácnosti (identifikační údaje)

Považujete se za romskou rodinu?

Mluvíte romsky?

Jak staré jsou vaše děti?

Jak se děti jmenují?

V jakém pořadí se děti narodily?

Kolik dětí máte?

Kdo žije ve Vaší společné domácnosti?

Kdo jsou Vaši sousedé? (Romové, gádžové)

Kdo ještě s vámi sdílí společnou domácnost?

B: Pozorování

- Zápis z pozorování bytu, domu (popis lokality – tedy okolí a místa bydliště)
- Popis bytu – počet místností, počet lidí, kteří tento byt obývají
- Popis vybavení bytu
- Mají všichni svou postel
- Kde se děti připravují do školy, mají svůj koutek, pracovní stůl či židli?
- Voda, elektřina, plyn – jak je dům/byt zásoben
- Posouzení čistoty bytu/domu
- Popis respondenta (maminky – jak vypadala, jak byla oblečená, jak se chovala – přátelsky, nervózní apod.)
- Jak komunikovala s ostatními členy domácnosti
- Všechny další postřehy z návštěvy rodiny – popisy jednotlivých dětí, otce, dalších členů domácnosti

C: Postavení dítěte v rodině

1. Popište prosím rozvrh dne Vašich dětí – berte to od nejstaršího k nejmenšímu (co dělají, když se probudí – do doby, než jdou spát?)
2. Kdy ráno vstávají, kdy chodí spát?
3. Jak se podílí na zajištění domácnosti? Pomáhají nějak vydělávat peníze? Kdo pomáhá? Podílí se na domácích pracích? Jak a kdo hlídá mladší

sourozence? Pomáhají – kdo pomáhá, kdo ne? Co přímo dělají? Jak pomáhají? Existuje rozdíl mezi chlapci a děvčaty? (charakteristika každého dítěte). Existuje rozdíl mezi nejmladším, prostředními a nejstarším? Jaký?

4. Jaké mají děti vztahy k jednotlivým sourozencům?
5. Jak Vaše děti tráví volný čas?
6. Existuje rozdíl mezi výchovou chlapců a dívek ve Vaší rodině?
7. Jak k jednotlivým dětem přistupujete? Co byste si přála, aby z nich bylo?
8. Jak by podle vás měli žít, až vyrostou?
9. Co by měli dělat, kde by měli pracovat?
10. Máte nějaké sny (přání, představy) týkající se dětí?

D: Dítě vs. škola

11. Kdy a kde se připravují do školy (mají každé svůj pokoj, stůl – kde píšou úkoly)? Kdo jim pomáhá s přípravou do školy?
12. Jak děti ve škole prospívají?
13. Jak se jim ve škole líbí? Jak jsou ve škole spokojeni?
14. Jaké mají koníčky?
15. Co děti baví? Jmenovitě
16. Víte, s kým Vaše děti ve škole kamarádí? Navštěvují je kamarádi i doma?
17. Jak komunikujete s třídní učitelkou?
18. Jak jste spokojeni se školou, učitelkou? Co si na ní ceníte, co vám naopak vadí?

E: Dítě vs. mateřská škola

1. Chodí dítě do mateřské školy? Proč nechodí? Co je největší překážkou
2. Chodily starší děti do mateřské školy? Proč ano, proč ne?

F: Trápení, starosti, radosti

1. Co vás v životě nejvíce těší?
2. Co vás v životě nejvíce trápí? Co vám dělá největší starost?
3. Jaký je Váš žebříček hodnot? Co je nejvýše – rodina? práce? zdraví? Seřad'te.

G: Zdraví

4. *Jak se celkově zdravotně cítíte?*

1. velmi špatně
2. špatně
3. uspokojivě (průměrně)
4. velmi dobře
5. výborně
6. Máte nějakou dlouhodobou nemoc, která trvá déle než 6 měsíců?
7. Léčil/a jste se během posledního roku v nemocnici?

Jaké je zdraví Vašich dětí?

Jak často s dětmi navštěvujete dětského lékaře?

Docházíte k němu na preventivní prohlídky?

Navštěvujete pravidelně s dětmi zubního lékaře?

Jsou vaše děti očkovaní? Proti čemu?

Máte v rodině nějaké onemocnění?

Vyskytuje s u vás (rodičů) psychické onemocnění? Pokud ano, tak jak často docházíte k lékaři a jaké berete léky?

Jaký způsob léčby zvolil váš lékař?

Užívá vaše dítě nebo vy léky dlouhodobě?

Jak byste zhodnotily zdraví svých dětí? (jejich pocit)

H: Stravování

Jak se doma stravujete? Popište váš celý den, jak vypadá snídaně? Co nejčastěji snídáte (Vy x Vaše děti), co svačíte, co obědváte (je to teplý oběd), svačíte odpoledne, večeříte?

Co si představujete pod pojmem zdravá strava?

Jak často vaříte?

Jaká jídla vaříte?

Jaká jídla mají Vaše děti nejraději? – je možné vzít opět jmenovitě

Máte každý den teplé obědy a večeře?

Dostávají vaše děti snídani svačinu oběd svačinu a večeři?

Objevuje se ve vašem jídelníčku zelenina a ovoce?

Jaké jídlo často vaříte? Co má vaše rodina nejraději?

Příloha č. 2 – Přepisy strukturovaných rozhovorů s informantkami romských rodin

Rozhovor v rodině č. 1

Záznam z rozhovoru:

Údaje o rodině

Matka Darina 36 let

Otec David 38 let

Dcera Vanesa 14 let

Babička Anna 75 let

Jedná se o čtyřčlennou rodinu, která žije v lokalitě Protivín. V rodině je jedno dítě. Babička je upoutaná na lůžko a matka o babičku pečuje doma, tudíž nemůže chodit do zaměstnání. Za péči o babičku (matka) pobírá příspěvek na péči. Otec pracuje příležitostně většinou v sezoně, jde o zemní práce (pokládání dlažby). Rodina žije v městském bytě, který se skládá z kuchyně, pokoje a příslušenství. Byt je vytápěn elektřinou (přímotopy) a vodu užívají z městského vodovodu. Sousedé této rodiny jsou převážně Romové, ale bydlí zde i neromové (gádžové).

Rozhovor jsem vedla s matkou.

Popis Romské rodiny, členů domácnosti

JÁ: Považujete se za romskou rodinu?

INFORMANTKA: *Ano považujeme se za romskou rodinu, vždyť jsme Romové.*

JÁ: Mluvíte romsky?

INFORMANTKA: *Ano mluvíme.*

JÁ: Jak se jmenují Vaše děti a kolik dětí máte?

INFORMANTKA: *Máme jednu holku a jmenuje se Vanesa*

JÁ: Jak staré jsou Vaše děti?

INFORMANTKA: *Holce je 14 roků*

JÁ: Kdo žije ve Vaší společné domácnosti?

INFORMANTKA: *No: Já, přítel, Vanesa a babička*

JÁ: Kdo jsou Vaši sousedé (Romové nebo gadžové)?

INFORMANTKA: *Bydlí tady kolem nás Romové i gadžové, ale těch tady žije málo.*

Pozorování

Informace o rodinném prostředí

Při mém výzkumu jsem vyzorovala, že tato rodina žije v čistém prostředí a vybavení bytu je starší. Pokoj obývá matka, otec a dcera a v kuchyni přebývá babička. Zde bych ráda podotkla dva pohledy. Ze sociálního hlediska je babička na frekventovaném místě, tudíž v centru dění a pozitivní na tom je, že není sama. V kuchyni se připravují pokrmy a je tam během dne pohyb. Ze zdravotního hlediska, babička nemá klid na spánek a soukromí.

V pokoji pod oknem mají umístěny dvě postele vedle sebe a naproti je umístěna televize. Dále je v pokoji, starší větší skříň a na druhé straně pokoje je postel, která je pro dceru. Na oknech byly bílé záclony a červené závěsy. Kuchyně byla vymalovaná bílou barvou a pokoj byl vymalovaný pískovou barvou. V kuchyni i v pokoji byly na stěnách různě pověšené umělé květiny. Dcera, nemá psací stůl ani žádný kout na přípravu do školy. Úkoly do školy píše v kuchyni na kuchyňském stole. Při rozhovoru jsem vyzorovala, že matka byla vstřícná. Otec tak vstřícný nebyl. Během našeho rozhovoru, který jsem s matkou vedla, byl otec v pokoji. Matka je štíhlejší postavy vlasy měla stažené a obarvené do hněda. Její oblečení se skládalo z tepláků trika a delšího svetru. Dcera se při rozhovoru chovala velmi zvědavě a přátelsky a neustále se mě chtěla na něco vyptávat. Babička mi toho moc neřekla, jelikož byla po mozkové příhodě, která zasáhla pohybové centrum a řeč. Ale snažila se na mě usmívat a myslím si, že moje přítomnost jí nějak zvlášť nevadila. Rozhovor jsme vedly u stolu v kuchyni, kde babička neustále přebývala.

Postavení dítěte v rodině

JÁ: Popište prosím rozvrh dne Vašeho dítěte?

INFORMANTKA: *Holka ráno vstane, jde si čistit zuby, obleče se a učeše si vlasy. Hned potom se nají a jde do školy. Když přijde domu ze školy, tak si převleče věci, nají se a jde ven se svojí sestřenicí. Domů přichází kolem sedmé hodiny večer. Nají se a jde psát úlohy. Potom se vysprchuje, převleče se do pyžama a dívá s náma na televizi. Usíná kolem jedenácté hodiny. Když je víkend, tak mi Vanesa pomáhá s úklidem a vařením. A když je potřeba, tak mi pomůže s koupáním babičky.*

JÁ: Jak Vaše dítě tráví volný čas?

INFORMANTKA: *Během týdne, když chodí do školy, tak tráví volný čas po škole venku se svojí sestřenicí, nebo chodí na návštěvu k tetám. Hodně chodí do parku, kde se schází s jinýma dětma. Do parku chodí romské děti i děti gádžů.*

JÁ: Co byste si přála, aby z Vanesy bylo?

INFORMANTKA: *Chtěla bych, aby se vyučila třeba cukrářkou. Uměla by upéct dort a zákusky. Mohla by se tím živit a měla by se dobře.*

JÁ: Jak by podle Vás měla Vanesa žít, až vyroste?

INFORMANTKA: *Chtěla bych, aby si našla hodného muže a aby se měla dobře. Hlavně, aby byla zdravá a měla zdravé děti, když Bůh dá.*

Dítě ve škole

JÁ: Má Vanesa svůj pokoj?

INFORMANTKA: *Holka svůj pokoj nemá. Máme malý byt, takže pokoj nemá.*

JÁ: Kde píše domácí úkoly?

INFORMANTKA: *Tady v kuchyni na stole píše úlohy. Jinde není místo. Vzadu v obývací místnosti máme ještě konferenční stůl, ale ten je malý. Tam by psát úlohy nemohla.*

JÁ: Kdo jim pomáhá s přípravou do školy?

INFORMANTKA: *Já tomu dnešnímu učení nerozumím a přítel tomu taky nerozumí. Musí sama, nebo jí poradí kamarádky ve škole.*

JÁ: Jak se Vanese líbí ve škole?

INFORMANTKA: *holka si někdy stěžuje na učitelky, ale některé učitelky má ráda. Taký si někdy stěžuje na děti, co s ní sou ve třídě.*

JÁ: Jaké má Vanesa koníčky?

INFORMANTKA: *Někdy maluje, ale teď už málo kdy. Když byla menší, malovala hodně. Skoro pořád je na mobilu, má tam internet, nebo na tabletu.*

JÁ: Víte, s kým Vanesa ve škole kamarádí?

INFORMANTKA: *Vanese mluví doma o dvou holkách, které jsou s ní ve třídě. Jinak o jiných dětech ve škole nic nevím.*

JÁ: Navštěvují Vanesu její kamarádky doma?

INFORMANTKA: *Byla tu asi dvakrát jedna holka, která chodí s Vanesou do třídy, ale víckrát nepřišla.*

JÁ: Jak komunikujete s třídní učitelkou?

INFORMANTKA: *Když se mi něco nelíbí, tak za ní dojdu do školy, ale teď když je holka větší, tak už tam moc nechodím. Jinak jsem se s ní domluvila.*

JÁ: Jak jste spokojená se školou?

INFORMANTKA: *S touhle školou moc spokojená nejsem, protože učitelé jsou zasedlí na romské děti. Všichni teda ne. Vanesy učitelka je dobrá.*

JÁ: Co si na škole nejvíce ceníte?

INFORMANTKA: *Že je tady, na místě, kde bydlíme. Nechtěla bych, aby holka dojížděla.*

Trápení, starosti, radosti

JÁ: Co Vás v životě nejvíce těší?

INFORMANTKA: *Nejvíc mě těší, že máme zdravou holku a že jsme zdraví my.*

JÁ: Co Vás v životě nejvíce trápí?

INFORMANTKA: *Občas mě trápí, že máme málo peněz, ale s tím asi nic neudělám.*

JÁ: Co Vám dělá největší starost?

INFORMANTKA: *Největší starost? Starost mám o babičku, aby tady s námi byla ještě dlouho.*

JÁ: Jaký je Váš žebříček hodnot? Co je nejvýše? Práce, rodina, zdraví?

Tak podle mě je na prvním místě rodina pak zdraví a potom práce.

Zdraví

JÁ: Jak se celkově zdravotně cítíte?

- 1) Velmi špatně
- 2) Špatně
- 3) Uspokojivě (průměrně)
- 4) Velmi dobře
- 5) Výborně

JÁ: Jak se celkově cítíte?

INFORMANTKA: *No, jak se cítím. Řekla bych uspokojivě tak nějak normálně, podle toho, co mi tam dáváte za možnosti.*

JÁ: Máte nějakou dlouhodobou nemoc, která trvá déle než 6 měsíců?

INFORMANTKA: *Ne nic takového nemám. Jsem zdravá.*

JÁ: Léčila jste se během posledního roku v nemocnici?

INFORMANTKA: *Ne v nemocnici jsem nebyla.*

JÁ: Jaké je zdraví Vaší dcery?

INFORMANTKA: *Dobré, holka je zdravá.*

JÁ: Jak často navštěvujete dětského lékaře?

INFORMANTKA: *Ted' už je holka velká, tak k doktorce moc nechodíme.*

JÁ: Docházíte na preventivní prohlídky k dětskému lékaři?

INFORMANTKA: *Jo chodím s holkou, když je třeba na tu prohlídku.*

JÁ: Navštěvujete pravidelně s dcerou zubního lékaře?

INFORMANTKA: *No pravidelně ne, spíš, když holku bolí zub, protože se holka i já zubaře bojíme.*

JÁ: Jsou Vaše děti očkovány? Proti čemu?

INFORMANTKA: *Jo Vanesa je očkována. Když byla menší tak sem s ní chodila často na očkování, ale nevím, jak se to očkování menuje. Myslím asi proti obrně. Ale další nevím.*

JÁ: Máte v rodině nějaké onemocnění? Pokud ano, tak jaké?

INFORMANTKA: *Ano mám, můj bratr se narodil se zbytky sluchu, takže není úplně hluchý, ale něco slyší. Měla jsem strach, aby to neměla holka. Naštěstí se narodila zdravá.*

JÁ: Vyskytuje se u Vás (rodičů) psychické onemocnění?

INFORMANTKA: *Ne, nic takového u nás není.*

JÁ: Užívá vaše dítě nebo vy léky dlouhodobě?

INFORMANTKA: *Ne, holka nic nebere a já taky ne. Když mě bolí záda, tak si vezmu prášek, a to je všechno.*

JÁ: Jak byste zhodnotila zdraví své dcery?

INFORMANTKA: *No jak, normální zdravá holka a rychle mi roste.*

Stravování

JÁ: Jak se doma stravujete?

INFORMANTKA: *Vařím každý den.*

JÁ: Popište Váš celý den. Jak vypadá snídaně?

INFORMANTKA: *Někdy jíme polívku ze včerejšího dne, kterou ohřeju a dáme si k tomu rohlíky. Někdy zase máme chleba se salámem nebo paštikou a k tomu uvařím čaj a kávu. Někdy udělám chleba ve vajíčku.*

JÁ: Co nejčastěji snídáte (Vy a Vaše dcera)?

INFORMANTKA: *Nejčastěji ráno jíme rohlíky se salámem a máslem.*

JÁ: Co svačíte?

INFORMANTKA: *Nesvačíme, když máme hlad, tak se najíme během dne.*

JÁ: Co obědváte? Je to teplý oběd?

INFORMANTKA: *Vařím každý den teplý jídlo. Vařím normální jídla. Třeba řízečky a bramborovou kaši, kuře, omáčky. Romský jídla vařím taky – halušky, gombocci, pyrohy, marikla.*

JÁ: Co si představujete pod pojmem zdravá strava?

INFORMANTKA: *To je zelenina a ovoce.*

JÁ: Jak často vaříte?

INFORMANTKA: *Vařím každý den, a někdy když toho udělám na oběd málo, tak na večer uvařím znova.*

JÁ: Jaká jídla vaříte?

INFORMANTKA: *Každý den vařím polívku. To je základ. Hlavně vývary z masa a musí tam být zelenina. Někdy místo nudlí do polívky dělám takové tenké halušky. Romská jídla vařím hodně hlavně halušky. Taky ale vařím omáčky s rýží a tak.*

JÁ: Jaká jídla má Vaše dcera nejraději?

INFORMANTKA: *Vanesa má ráda řízek z kuřete a bramborovou kaši. Z romského jídla má nejraději gombovci (něco jako bramborové šišky s mákem).*

JÁ: Objevuje se ve Vašem jídelníčku zelenina a ovoce?

INFORMANTKA: *No někdy koupím banány, jabka a pomeranče. Ale moc to nekupuju, protože to stojí moc peněz. Ze zeleniny kupuju někdy salátovou okurku, kapie a rajče. Ale hlavně kupuju zeleninu do polévky.*

JÁ: Jaké jídlo nejčastěji vaříte? Co má Vaše rodina nejraději?

INFORMANTKA: *Nejvíc vařím polívky. Hodně z masa, ale taky houbovou polívku, nebo fazolovou a hrachovou polívku. Často vařím halušky se zelím nebo s masem. U nás máme nejradši halušky a řízky s bramborovým salátem.*

Rozhovor v rodině č. 2

Záznam z rozhovoru:

Popis Romské rodiny, členů domácnosti

Údaje o rodině

Matka Jolana 38 let

Otec Franta 40 let

Dcera Renata 15 let

Dcera Dagmar 13 let

Syn Martin 12 let

Jde o pětičlennou rodinu, která bydlí v lokalitě Protivína. Matka i otec jsou zaměstnaní. Nejstarší dcera je sluchově postižená. Navštěvuje školu v Českých Budějovicích pro sluchově postižené. Dáša a Martin navštěvují Základní školu v Protivíně. Rodina bydlí v městském bytě.

Rozhovor jsem vedla s matkou.

JÁ: Považujete se za romskou rodinu?

INFORMANTKA: *Ano.*

JÁ: Mluvíte romsky?

INFORMANTKA: *No jo no.*

JÁ: Jak se jmenují Vaše děti a kolik dětí máte?

INFORMANTKA: *Děti máme tři. Renata, Dáša, Martin.*

JÁ: Jak staré jsou Vaše děti a v jakém pořadí se narodily?

INFORMANTKA: *Renata patnáct, Dáša třináct, Martin dvanáct.*

JÁ: Kdo žije ve Vaší společné domácnosti?

INFORMANTKA: *No je tu, Franta to je manžel, já, Renata, Dáša a Martin.*

JÁ: Kdo jsou Vaši sousedé (Romové nebo gadžové)?

INFORMANTKA: *Romové i gadžové, ale gádžů, těch tady žije málo.*

JÁ: Kdo ještě s vámi sdílí společnou domácnost?

INFORMANTKA: *Už tu s náma nikdo nebydlí.*

Pozorování

Informace o rodinném prostředí

Rozhovor probíhal s matkou v kuchyni u stolu. Kuchyně byla prostorná. Napravo od stolu byla kuchyňská linka a elektrický sporák. Stůl byl umístěn u okna a kolem stolu bylo pět starších židlí. Stůl byl pokrytý světlým látkovým ubrusem. Stěny v kuchyni byly vymalované modrou barvou. Na stěně u stolu byla připevněná police. Nalevo od stolu byla lednice a mrazák a v rohu stála skříň na potraviny. Na kuchyňské lince stála mikrovlnná trouba a varná konvice. Po stěnách byly umístěny umělé květiny. Na všech oknech visely bílé záclony a barevné závěsy. Podlaha byla pokryta kobercem hnědé barvy. Dále byly v bytě další dvě místnosti. Podle matky obývací pokoj a zadní místnost sloužila jako dětský pokoj. V dětském pokoji spaly děti a v obýváku spali rodiče. V obývacím pokoji byla starší obývací stěna, konferenční stůl a dvě křesla, rohová sedací souprava a dvě postele vedle sebe umístěny pod oknem. Televize byla umístěna naproti sedací soupravě. Po stěnách byly umístěny obrázky s různými motivy a umělé kytky. Obývací pokoj byl vymalován žlutou barvou. V dětském pokoji byly tři postele a dvě skříně. U okna stál stoleček, na kterém stála HIFI-věž. Dětský pokoj byl vymalován zelenou barvou. Byt je vytápěn elektrickým topením. Vodu užívají z městského vodovodu. Vypozorovala jsem, že rodina žije v čistém prostředí a vybavení bytu je starší povahy. Matka byla při rozhovoru vstřícná a přátelská. Působila na mě dobrým dojmem. Matka je silnější postavy a vlasy má na krátko střižené. Ve vlasech má světlý melír. Při rozhovoru byla oblečená do černých tepláků, červeného delší trika s krátkým rukávem a domácí pantofle. Při rozhovoru s matkou, otec nebyl doma. Matka mi sdělila, že je otec v práci. Děti byly v tu dobu venku.

Postavení dítěte v rodině

JÁ: Popište prosím rozvrh dne vašich dětí?

INFORMANTKA: *Takže, nejstarší Renata vstává v půl šesté ráno umeje se obleče se a nají se. V šest hodin ráno chodí na vlak do Budějovic. Tam jezdí do školy. Ze školy domů jezdí kolem čtvrté hodiny. Když přijede domů tak se nají a jde ven za těma svýma kamarádkama. Domů chodí někdy v osm hodin a někdy v devět hodin večer. Nají se a pak si něco dělá do školy a jde spát. Spát chodí někdy v jedenáct někdy v deset hodin. Dáša a Martin ráno vstávají ve čtvrt na osm taky se umejou, oblečou, nají a ve třičtvrtě na osm chodí spolu do školy. Ze školy chodí někdy kolem druhé hodiny a někdy v půl čtvrté. Když přijdou domů, tak se taky nají a jdou ven. Domů chodí kolem osmé hodiny večer. Nají se a dělají si úlohy. Spát chodí kolem desáté hodiny.*

JÁ: Jaké mají děti vztahy k jednotlivým sourozencům?

INFORMANTKA: *Ta starší dcera Renata se s mladší holčkou Dášou handrkujou a často se perou kvůli oblečení. Mladší Dáša si bere bez dovolení Renaty oblečení a Renata se na ni za to zlobí. Nejmladší syn Martin se do nich neplete. Vždycky za mnou přiběhne a hned mi to říká, že se perou, abych tam za nima šla. A když přijdu z práce tak mi to Martin vždycky hned říká, že se poprali. Ale já si myslím, že kdyby měl někdo cizí proti jednomu z nich něco, tak by jeden na druhého nedali dopustit. Chtěla bych, aby děti byly hodné, poslušné, aby děti uklízely. Pomáhaly s úklidem a pomáhali mladším sourozencům s přípravou do školy.*

JÁ: Jak Vaše děti tráví volný čas?

INFORMANTKA: *Po škole chodí všichni tři ven s kamarádama. Přes sobotu a neděli mi Renata a Dáša pomáhá s vařením a úklidem. Martin se státou vrtá v motorce. Pořád tam něco opravujou. Martin ještě chodí s dědou na ryby a někdy s nima jezdí i Dášena. Renat si někdy maluje ty svoje obrázky a ráda jezdí na kole.*

JÁ: Existuje rozdíl mezi výchovou chlapců a dívek ve vaší rodině?

INFORMANTKA: *Já myslím, že ne.*

JÁ: Co byste si přála, aby z Vašich dětí bylo?

INFORMANTKA: *Tak o tu nejstarší Renatu mám strach, protože neslyší. Ale ona je chytrá. Chtěla bych, aby z ní byla arančerka nebo jak se to menuje, protože ona na to je. Je šikovná na ruce. U Dáši budu ráda, když se vyučí. Je zlobivá a nechce poslouchat. Budu ráda, když bude mít nějakou práci. Martin je chytřej. Chtěla bych, aby se vyučil a dělal řemeslo. Třeba aby byl pokrejšvač nebo instalater. Vydělal by si pěkný peníze.*

JÁ: Jak by podle Vás děti měly žít, až vyrostou?

INFORMANTKA: *Chtěla bych, aby se měli dobře. Aby měli svoje rodiny. Holky, aby si našly chlapy, který budou chodit do práce. Holky, aby měly děti. I když u Renaty bych to nechtěla, protože neslyší. Neslyšela by v noci dítě, kdyby brečelo. Ale u Renaty by sem chtěla, aby měla hodnýho kluka. Martin si myslím, že se bude umět postarat. Bude z něho chlap a ten se bude umět postarat o ženu a děti.*

Dítě ve škole

JÁ: Má každé dítě svůj pokoj?

INFORMANTKA: *Né, nemají. Na to je tady málo místa.*

JÁ: Kdy a kde se připravují děti do školy?

INFORMANTKA: *Úlohy píšou většinou až večer a píšou úlohy buď v obýváku na stolku nebo v kuchyni u stolu.*

JÁ: Jak děti ve škole prospívá?

INFORMANTKA: *Renata je chytrá ta dostává jedničky a dvojky a moc se doma neučí.*

Dášena je horší ta nosí čtyrky pětky a nosí poznámky od učitelů Martin nosí dvojky trojky.

JÁ: Jak se jim ve škole líbí?

INFORMANTKA: *Renatě se ve škole líbí.*

Dášeně se ve škole líbí, ale Dáša dělá ve škole spíš lumpárny.

Martin nic moc neříká o škole. Tak se mu tam asi líbí.

JÁ: Jaké mají děti koníčky?

INFORMANTKA: *Renatu baví jezdit na kole, kreslí si návrhy na oblečení (šaty), vypisuje si recepty z kuchařky a ráda peče. Dášena někdy hlídá dvě malé děti u tety. Někdy jede s Martinem a s dědou na ryby. A někdy hraje fotbal Martin chodí s dědou na ryby a baví ho opravovat motorku, kterou máme v kůlně.*

JÁ: Co děti baví?

INFORMANTKA: *Renatu baví jezdit na kole, kreslí si návrhy na oblečení (šaty), vypisuje si recepty z kuchařky a ráda peče.*

Dášena někdy hlídá dvě malé děti u tety. Někdy jede s Martinem a s dědou na ryby. A někdy hraje fotbal

Martin chodí s dědou na ryby a baví ho opravovat motorku, kterou máme v kůlně

JÁ: Víte, s kým Vaše dítě ve škole kamarádí?

INFORMANTKA: *Renata má ve škole hodně kamarádů.*

Dášena má asi tři nebo pět kamarádů ve škole.

Martin má stejné kamarády jako Dáša, protože chodí spolu do třídy.

JÁ: Jak komunikujete s třídní učitelkou?

INFORMANTKA: *Renata má učitele. Když potřebuju tak mu zavolám nebo tam jedu. Je to dobrý učitel vždycky se s ním domluví. Renatu má rád.*

Dáša a Martin jsou ve stejné třídě a mají třídní učitelku. S tou se moc domluvit nejde. Do školy chodím často.

JÁ: Jak jste spokojeni se školou, učitelkou?

INFORMANTKA: *U Renaty se školou spokojená jsem. Holce je tam dobře. S učitelem jsem taky spokojená.*

Škola, kam chodí Dáša a Martin asi úplně špatná není, ale tu učitelku, co mají za třídní, ta moc dobrá není. Myslím si, že je zasedlá na Dášenu.

Trápení, starosti, radosti

JÁ: Co Vás v životě nejvíce těší?

INFORMANTKA: *Nejvíc mi záleží na dětech. Jsem ráda, že jsou zdraví.*

JÁ: Co vás v životě nejvíce trápí?

INFORMANTKA: *Nejvíc mě trápí Renaty postižení. Trápí mě, že je holka hluchá. (informantka měla slzy v očích)*

JÁ: Jaký je váš žebříček hodnot? Co je nejdříve? Práce, rodina, zdraví?

INFORMANTKA: *No, tak to je u mě jasný. Na prvním místě je zdraví, pak rodina a potom práce.*

Zdraví

JÁ: Jak se celkově zdravotně cítíte?

INFORMANTKA:

1. velmi špatně
2. špatně
3. uspokojivě (průměrně)
4. velmi dobře
5. výborně

INFORMANTKA: *Velmi dobře.*

JÁ: Máte nějakou dlouhodobou nemoc, která trvá déle než tři měsíce?

INFORMANTKA: *Ne nemám.*

JÁ: Léčila jste se během posledního roku v nemocnici?

INFORMANTKA: *Ne, nebyla.*

JÁ: Jaké je zdraví Vašich dětí?

INFORMANTKA: *Nejstarší holka Renata je sluchově postižená. Ta neslyší. Dáša je celkově zdravá. Martin je alergický na roztoče prach a pyl. S Renatou jezdíme na kontroly do poradny pro neslyšící do Budějovic a s Martinem jezdíme na pravidelné kontroly a na vakcínu na alergologii do Písku.*

JÁ: Jak často s dětmi navštěvujete dětského lékaře?

INFORMANTKA: *Když jsou děti nemocný. Když jeden z nich omarodí. Teď když už jsou větší tak už to není takový, jako když byli malí.*

JÁ: Docházíte na preventivní prohlídky k dětskému lékaři?

INFORMANTKA: *Jo to s nima chodím. S každým dítětem. Sestřička od dětského doktora mi vždycky zavolá a domluvíme se, kdy tam přijdeme.*

JÁ: Jak často s dětmi navštěvujete zubaře?

INFORMANTKA: *No jenom když je bolí zuby. Děti se zubaře od malička bojí a z něj nemám dobrý pocit.*

JÁ: Jsou Vaše děti očkovány? Proti čemu?

INFORMANTKA: *Asi sou, vždycky mi chodila taková zelená karta a tam bylo napsaný kdy mám jít s dětma na očkování.*

JÁ: Máte v rodině nějaké onemocnění?

INFORMANTKA: *Jo, nejstarší dcera Renata je sluchově postižená.*

JÁ: Vyskytuje se u Vás (rodičů) psychické onemocnění?

INFORMANTKA: *Ne, žádnou takovou nemoc nemáme.*

JÁ: Užívají Vaše děti nebo vy léky dlouhodobě?

INFORMANTKA: *Já ani manžel žádné prášky nejíme. Z dětí bere léky Martin a ten bere dlouhodobě léky na alergii a jednou za měsíc s ním jezdíme na vakcínu.*

Stravování

JÁ: Jak se doma stravujete?

INFORMANTKA: *Vařím každý den, někdy i dvakrát denně.*

JÁ: Popište Váš celý den?

INFORMANTKA: *Ráno, než odejdu do práce tak připravím dětem svačiny do školy. Někdy to dělám už večer. A ještě dělám snídani. Děti se ráno nají doma a obědy mají ve škole. Jídlo jim ve škole chutná. Když přidu z práce tak uvařím, aby měli večer jídlo. Odpolední svačiny nedělám. Prostě když mají děti nebo manžel hlad tak se nají. Vždycky tu k jídlu něco je. Doma je teplý jídlo každý den. Ke svačině dětem dělám rohlíky nebo chleba se salámem nebo paštikou nebo sýrem.*

JÁ: Jak často vaříte?

INFORMANTKA: *Každý den, někdy dvakrát za den.*

JÁ: Jaká jídla vaříte?

INFORMANTKA: *Omáčky, guláš, knedlíky bramborový i houskový, řízečky a brambory, kuře s bramborovou kaší, bramborový salát s kuřecím řízkem, kolínka, špagety. Každý den vařím polívku. Ta musí bejt. Z romskýho jídla třeba halušky, pišota, marikla, gombovce.*

JÁ: Co nejčastěji snídáte Vy a vaše děti?

INFORMANTKA: *Když upeču buchtu, tak máme buchtu. Jinak rohlíky, chleba, salám, paštiku.*

JÁ: Jaká jídla mají vaše děti nejraději?

INFORMANTKA: *Renata má hodně ráda pišota (taštičky plněné sladkými bramborami).*

Dáša má ráda sane marikla (něco jako palačinky ale z bramborového těsta a pečené na kamnech).

Martin má nejradši knedlíky. Třeba bramborový, houskový, plněný knedlíky.

JÁ: Co si představujete pod pojmem zdravá strava?

INFORMANTKA: *Zelenina, ovoce, kuřecí maso.*

JÁ: Objevuje se ve Vašem jídelníčku zelenina a ovoce?

INFORMANTKA: *Kupuju zeleninu do polívky. Ovoce moc ne. Je to drahé.*

JÁ: Jaké jídlo má Vaše rodina nejraději?

INFORMANTKA: *Bramborový salát a řízek.*

Rozhovor v rodině č. 3

Záznam z rozhovoru

Popis Romské rodiny, členů domácnosti

Údaje o rodině

Matka Božena 50 let

Syn Patrik 17 let

Syn Ladislav 13 let

Syn Milan 10 let

Tato rodina bydlí v lokalitě Protivína. Členové rodiny jsou tři děti a matka. Otec od rodiny odešel. Matka je na výchovu dětí sama. Rodina bydlí v městském bytě. Matka je zaměstnaná. Nejstarší syn Patrik dojíždí do školy do Písku do učiliště. Láďa a Milan navštěvují základní školu v Protivíně.

Rozhovor jsem vedla s matkou.

JÁ: Považujete se za romskou rodinu?

INFORMANTKA: *Ano.*

JÁ: Jak staré jsou vaše děti?

INFORMANTKA: *Nejstarší klukovi je sedmnáct. Prostřednímu je třináct let a nejmladšímu je deset let.*

JÁ: Jak se děti jmenují a v jakém pořadí se narodily?

INFORMANTKA: *Patrik, Láďa, Milánek.*

JÁ: Kolik dětí máte?

INFORMANTKA: *Tři děti.*

JÁ: Kdo žije ve Vaší společné domácnosti?

INFORMANTKA: *No, jenom já a děti.*

JÁ: Kdo jsou Vaši sousedé? (Romové nebo gadžové)

INFORMANTKA: *Jsou tu i Romové i gadžové*

Pozorování

Rodina žije v prostředí, kde žijí Romové, ale i neromové. K bytové jednotce patří menší zahrádka, která je před vchodem do bytu. Byt je zásoben elektřinou a vodu užívají z městského vodovodu. Na zahradě jsem viděla větší pytle, které byly plné odpadků, malé jízdní kolo a rozházené nářadí. Bytová jednotka se skládá z kuchyně, obývacího pokoje, dětského pokoje, ložnice plus příslušenství. V kuchyni, kde jsme vedly rozhovor, byl stůl, dvě židle, kuchyňská linka, plynový vaříč, dvě skřínky, lednice. V obývacím pokoji byla starší sedací souprava menší konferenční stůl a televize. V ložnici byla jedna starší skříň a jedna postel, na které spí Matka s nejmladším synem Láďou. V dětském pokoji byly dvě postele jedna skříň. V dětském pokoji neměly děti psací stůl ani židli. Vybavení bytu na mě působilo dost skromně, ale v bytě bylo čisto a uklizeno. Stěny v každé místnosti byly vymalované na žluto a na stěnách nebyly žádné otázky. Na oknech visely bílé záclony. Děti píšou úkoly v kuchyni u stolu. Maminka byla ochotná a milá, ale viděla jsem, že byla trochu nervózní. Maminka je menšího vzrůstu, má černé dlouhé vlasy stažené do gumičky. Matka byla oblečená do modrého trička a modrých tříčtvrtečních kalhot a měla na sobě černý svetr a domácí pantofle. Během mé návštěvy matka s dětmi komunikovala klidně. Děti vypadaly spokojeně. Během mé návštěvy se děti vyptávaly matky, proč jsem k nim přišla a proč mám tolik otázek.

Postavení dítěte v rodině

JÁ: Popište prosím rozvrh dne Vašich dětí?

INFORMANTKA: *Nejstarší syn Patrik vstává v šest hodin ráno, umyje se, obleče se. Potom se nají a jde na autobus, kterým jezdí do školy. Snídaně jim ráno dělám, než jdu do práce. Když přijede Páťa domů ze školy, to bejvá tak kolem čtvrté hodiny, tak se nají a jde ven. Chodí hrát fotbal, nebo chodí za kamarádama ven. Večer chodí domu kolem desáté hodiny. To se nají umeje a jde spát tak kolem jedenácté. Někdy si ještě něco dělá do školy. Ládik a Milánek vstávají spolu v sedm hodin ráno. Umejou se oblečou a nají. Ládik se stará o mladšího Milánka. Chodí spolu do školy. Ládik vyzvedává Milánka z družiny a pak spolu jdou domů. Domů chodí někdy v půl čtvrtý*

a někdy ve dvě. Když přijdou ze školy, tak se nají a Ládík někdy chodí ven s kamarádama a někdy zůstává doma. Ládík chodí taky na florbal. Milánek nechodí ven vůbec. Ten zůstává doma. Odpoledne si Milánek bud', maluje nebo se dívá na televizi. Ládík, když je doma odpoledne, tak se dívá na televizi, nebo si hraje hry na telefonu. Na večer si Ládík a Milánek dělají úlohy do školy. S tím jim pomáhám. Kolem sedmé hodiny se nají, vykoupu se a pak se dívají se mnou na televizi. Spát chodí tak v devět hodin.

Když je sobota a neděle tak děti vstávají tak v devět hodin. Umejou se oblečou a se mnou se nají. Nejstarší Patrik mi doma moc nepomáhá, ale Ládík a Milánek mi občas pomáhají s úklidem a vařením. Páťa chodí domu v pátek a v sobotu až tak kolem půlnoci. Odpoledne chodí Ládík někdy ven a občas sebou bere ven Milánka, ale Milánek se spíš drží doma. Ten je ještě malej. Večer se děti nají a dívají se na televizi. Spát chodí tak v jedenáct hodin.

JÁ: Jaké mají děti vztahy k jednotlivým sourozencům?

INFORMANTKA: *Ten nejstarší Patrik chodí pořád po škole ven. Ten s Ládíkem a Milánkem moc není. Ale pořád jim ukazuje Láďovi a Milankovi, že je starší a že oni sou malí. Ale Kdyby si na mladší bráchy někdo dovoloval, tak Páťa by se za ně postavil. Chránil by je, to vím. Ládík a Milánek se někdy perou nebo se hádají, ale jinak se mají rádi. Sou hodně spolu. Ládík se pořád stará o mladšího Milánka. Milánek je na Ládíka stašně zvyklej.*

JÁ: Jak Vaše děti tráví volný čas?

INFORMANTKA: *Páťa chodí ven s kamarádama a taky chodí na fotbal.*

Ládík je bud' doma, hraje hry na telefonu, nebo se dívá na televizi. A taky chodí někdy ven s kamarádama a hraje florbal.

Milánek je pořád doma, ten je malěj. Někdy chodí ven s Ládíkem, ale to jen někdy.

JÁ: Jak k jednotlivým dětem přistupujete?

INFORMANTKA: *No, Páťa je už velkej, tak toho už moc nehlídám. Jenom hlídám, aby chodil do školy a aby nedělal nějaké průsery.*

Ládíka ještě hlídám dost, protože je ještě na základce, a ještě není tak velkej.

Milánek je nejmladší, toho musím hlídat. Tomu je jenom deset let. Ten mě potřebuje nejvíc. Já sem na kluky sama, ale chci jim dát to, co můžu. Chci, aby byli vychovaní dobře a nechci, aby se chytli nějakých těch kluků, který tady v Protivíně dělají bordel.

JÁ: Co byste si přála, aby z dětí bylo?

INFORMANTKA: *Já si přeju hlavně, aby mi Páťa dodělal školu. Aby Ládík se vyučil a Milánek to samí. Podle toho, na co budou chtít se učit. To už záleží na nich. Hlavně aby měli školu, aby nebyli lemplové.*

JÁ: Jak by podle Vás měly děti žít, až vyrostou?

INFORMANTKA: *Normálně, měly by dělat jako já. Né teda dřít jako já, ale aby dělaly práci, která je bude bavit. Aby se moc nedřely, aby měly rodinu slušnou ženu a zdraví děti. Aby jim bylo dobře.*

JÁ: Máte nějaké sny?

INFORMANTKA: *Aby moje děti byly spokojený, až vyrostou a docela bych si přála, aby Ládík to dotáhl dál než Páťa. Aby měl Ládík třeba nějakou lepší školu, třeba maturitu. To bych byla ráda, kdyby se mu to povedlo Ládíkovi. Protože Lád'a zas takovej hloupěj není na učení. On je chytrej Lád'a. To bych si přála, kdy to Lád'a takhle někam dotáh. Tak Páťa je spokojeněj tam kde je. Ta škola ho bavi. Ale u Ládi bych si přála, aby to někam dotáh.*

Děti ve škole

JÁ: Kdy a kde se připravují děti do školy?

INFORMANTKA: *Úlohy píšou k večeru a v kuchyni na stole.*

JÁ: Kdo jim pomáhá s přípravou do školy?

INFORMANTKA: *No já, nikdo jiněj tu není.*

JÁ: Jak děti ve škole prospívají?

INFORMANTKA: *Páťa má čtyřky, ale nepropadá.*

Ládík nosí dvojky a trojky

Milánek nosí trojky a čtyřky, nedávno jsem byla ve škole tak mi učitel říkal, že Milánkovi nejde matika a čeština.

JÁ: Jak jsou Vaše děti ve škole spokojený?

INFORMANTKA: *Pátovi se ve škole moc líbí. Má tam kamarády a Ládík s Milánkem jsou taky spokojený, taky tam mají kamarády.*

JÁ: Jaké mají děti koníčky?

INFORMANTKA: *Patrik chodí na fotbal. Ládík má florbal a Milánek ten jenom rád vymalovává omalovánky*

JÁ: Co děti baví?

INFORMANTKA: *No, to, co sem už říkala. Patrika baví fotbal a pořád chodí ven s kamarádama. Ládíka baví florbal. Milánka baví si vybarvovat omalovánky.*

JÁ: Víte, s kým Vaše děti ve škole kamarádí a navštěvují je kamarádi i doma?

INFORMANTKA: *Ježiš, to já přesně nevím. Páťa má kamarády ve škole v Písku, a ještě doma v Protivíně. S těma je pořád venku. K nám domů za ním někdy přijdou dva kamarádi. Ty já znám. Láďa má kamarády z florbalu a ze třídy. Za Láďou chodí jeden kluk a ten je taky z Protivína. Milánek má kamarády jen ve třídě a za ním nikdo nechodí. To sou malí děti.*

JÁ: Jak komunikujete s třídní učitelkou?

INFORMANTKA: *Patrik má učitele a ten je dobrý. S námi se vždycky domluví.*

Ládík má taky učitele, ten je taky dobrý a mluví se mnou vždycky normálně.

Milánek má taky učitele za třídního a ten se mnou mluvil taky dobře. Když sem sním mluvila naposled. Oni se mnou komunikují normálně ty učitelové.

JÁ: Jak jste spokojená se školou?

INFORMANTKA: *Se školou a s učitelem sem spokojená, zatím jo. Jak v Pátově škole, tak i tady s touhle školou.*

JÁ: Chodily Vaše děti do mateřské školy? Proč ne a Proč ano?

INFORMANTKA: *Patrik chodil do školky od čtyř let. Ládík a Mílánek šli, když jim bylo pět let, protože měli dlouho pleny. Do školky chodili, protože já jsem musel chodit do práce. Kdo by je živil.*

Trápeni, starosti, radosti

JÁ: Co vás v životě nejvíce těší?

INFORMANTKA: *Že sou děti zdraví, to je nejhlavnější.*

JÁ: Co Vás v životě nejvíce trápí?

INFORMANTKA: *Největší starost mám s penězma. To, že jich máme málo.*

JÁ: Jaký je Váš žebříček hodnot? Co je nejvýše? Práce, rodina, zdraví?

INFORMANTKA: *Nejdůležitější je pro mě zdraví. Potom je rodina a práce je na posledním místě.*

Zdraví

JÁ. Jak se celkově zdravotně cítíte?

1. Velmi špatně
2. Špatně
3. Uspokojivě (průměrně)
4. Velmi dobře
5. výborně

INFORMANTKA: *Tady bych řekla, že se cítím uspokojivě.*

JÁ: Máte nějakou dlouhodobou nemoc, která trvá déle než 6 měsíců?

INFORMANTKA: *Nic vážného nemám, ale občas mě bolí záda.*

JÁ: Léčila jste se během posledního roku v nemocnici?

INFORMANTKA: *Ne.*

JÁ: Jaké je zdraví Vašich dětí?

INFORMANTKA: *Nejstarší Páťa a nejmladší Milánek sou na tom dobře. Ládík si pořád stěžuje, že ho něco bolí, ale když jsem s ním byla u doktorky, tak mi doktorka řekla že, je v pořádku.*

JÁ: Jak často s dětmi navštěvujete dětského lékaře?

INFORMANTKA: *S Patrikem už nechodím, ten chodí sám, když je nemocný. S Ládíkem a Milánkem chodím, když je potřeba, když mají teploty nebo kašlou.*

JÁ: Docházíte na preventivní prohlídky k dětskému lékaři?

INFORMANTKA: *No to chodím s každým dítětem.*

JÁ: Jak často navštěvujete s dětmi zubního lékaře?

INFORMANTKA: *Jo, každých půl roku.*

JÁ: Jsou Vaše děti očkovány? Proti čemu?

INFORMANTKA: *Chodím snima na očkování, když mi přijde pozvánka, nebo mi zavolá ta sestřička od dokotoky.*

JÁ: Máte v rodině nějaké onemocnění?

INFORMANTKA: *Není žádné onemocnění.*

JÁ: Vyskytuje se u Vás (rodičů) psychické onemocnění?

INFORMANTKA: *Ne, to u nás není.*

JÁ: Užívá Vaše dítě nebo Vy léky dlouhodobě?

INFORMANTKA: *Patrik bere dlouho prášky na alergii. Je alergický na pyl. No vždycky jak kvetou stromy. Ládíka a Milánek žádný prášky neberou. A já taky nic neberu. Jenom když mě vemou záda tak prášky na bolest.*

JÁ: Jak byste zhodnotila zdraví svých dětí?

INFORMANTKA: *No myslím, že děti sou celkově zdraví. Že se cítí dobře.*

Stravování

JÁ: Jak se doma stravujete? Popište Váš celý den?

INFORMANTKA: *Ráno měli k jídlu Patrik a Láďa rohlíky namazaný s máslem a na tom měli salám. A Milánek to nejed, tak ten měl namazaný chleba s paštikou nebo se sýrem. Ráno dělám dětem svačiny do školy. To dostávají sebou namazaný rohlíky, nebo když upeču buchty, tak dostanou buchty. Obědy mají ve škole. Dětem ve škole jídlo chutná. Nají se až doma. Vařím každý den a někdy i dvakrát za den. Podle toho, jak se to jídlo sní. Odpoledne doma svačiny nedělám. Děti dostanou najíst, když mají hlad během dne. A večer mají taky teplé jídlo.*

JÁ: Co si představujete pod pojmem zdravá strava?

INFORMANTKA: *Zelenina, ovoce.*

JÁ: Jaká jídla vaříte?

INFORMANTKA: *Hodně vařím polívky a omáčky, palačinky, bramboráky. Z cikánských jídel vařím marikla, pišota, halušky. Hodně pečou buchty. Bud' kynutý buchty s tvarohem a mákem, nebo bábovku pečou.*

JÁ: Jaká jídla mají Vaše děti nejraději?

INFORMANTKA: *Patrik má rád hranolky a řízek.*

Ládík má nejradši buchty.

Milánek ten miluje polívky jakýkoliv.

JÁ: Objevuje se ve Vašem jídelníčku zelenina a ovoce?

INFORMANTKA: *Jo, kupuju hodně zeleninu do polívky. Někdy kupuju rajčata a papriky, salátovou okurku. Z ovoce nejvíc kupuju jabka a mandarinky.*

JÁ: Co má Vaše rodina nejraději?

INFORMANTKA: *Nejraději máme všichni omáčky.*

Rozhovor v rodině č. 4

Záznam z rozhovoru

Popis Romské rodiny, členů domácnosti

Údaje o rodině

Matka Alžběta 40 let

Otec František 42 let

Syn František 16 let

Syn Jirka 13 let

Dcera Eva 9 let

Rodina bydlí v lokalitě Písek v panelovém domě. Jedná se o pětičlennou rodinu, tři děti, matka a otec. Rodina bydlí v městském bytě na sídlišti v Písku. Matka je nezaměstnaná a otec pracuje jako OSVČ, jde o pozemní práce (pokládání dlažby). Nejstarší syn František navštěvuje učiliště v Písku. Mladší syn Jirka a dcera Eva navštěvují základní školu v Písku.

Rozhovor jsem vedla s matkou.

JÁ: Považujete se za romskou rodinu?

INFORMANTKA: *Ano*

JÁ: Jak staré jsou Vaše děti?

INFORMANTKA: *Nejstaršímu klukovi je šestnáct. Druhému klukovi je třináct let a holce je devět let.*

JÁ: Jak se děti jmenují a v jakém pořadí se narodily?

INFORMANTKA: *První je Franta, druhý se narodil Jirka a poslední je Eva.*

JÁ: Kolik dětí máte?

INFORMANTKA: *Tři děti.*

JÁ: Kdo žije ve Vaší společné domácnosti?

INFORMANTKA: *Já, manžel a naše tři děti.*

JÁ: Kdo jsou Vaši sousedé? (Romové nebo gadžové)

INFORMANTKA: *Bydlí tu cigáni, ale víc je tu gádžů*

Pozorování

Rodina žije v panelovém domě ve čtvrtém patře. V bytě je ústřední topení a vodu užívají z městského vodovodu. Bytová jednotka se skládá z malé kuchyně, obývacího pokoje, dvou dětských pokojů, ložnice plus příslušenství a balkon. V kuchyni je opravdu malý prostor, kde se může pohybovat jenom jedna osoba. V kuchyni byla kuchyňská linka a lednice s mrazákem. V obývacím pokoji byla sedací souprava konferenční stůl televize a dvě komody. V ložnici byla umístěná dlouhá skříň, na které bylo zrcadlo, součástí manželské postele byly noční stolky. V jedno z dětských pokojů přebývají nejstarší syn František a prostřední syn Jirka a druhý dětský pokoj patří nejmladší dceři Evě. Ve Frantovo a Jirkovo pokoji byly umístěny dvě postele, každá postel byla na jiné straně pokoje, dvě skříně, psací stůl a židle. Na stole byl položený notebook. Pokoj byl vymalován na bílo. Na okně byla pověšená bílá záclona. Pokoj Evy byl typicky holčičí. Obsahoval postel, skříň, psací stůl a židli. Pokoj byl vymalován na růžovo. Na posteli leželi plyšové medvídci a panenky. Na okně také visela bílá záclona. Podlaha v celém bytě byla z laminátových desek. Byt na mě zapůsobil útulně a čistě. Respondentka byla příjemná. Když jsem byla na návštěvě, byla doma respondentka a nejmladší dcera Eva. Respondentka byla střížená na krátko a ve vlase měla zlatý melír. Oblečená byla do tmavých elastických kalhot a růžového topu. Při rozhovoru s se mnou udržovala oční kontakt. Úsměv na její tváři jsem zpozorovala pouze několikrát, z její tváře se daly vyčíst spíše starosti. V její řeči byl znát romský etnolekt češtiny. Nejmladší dcera měla černé dlouhé vlasy svázané do gumičky a velké hnědé oči. Oblečená byla do modrých kalhot a růžového trika s dlouhým rukávem.

Postavení dítěte v rodině

JÁ: Popište prosím rozvrh dne Vašich dětí?

INFORMANTKA: *Děti ráno vstávají ve třičtvrtě na sedm. Spíš já je budím. Připravím jim jídlo, a ještě jim dělám svačinu do školy. Ráno se umejou, oblečou, a ještě se nají. Ten nejstarší syn chodí do školy ve čtvrt na osm a Jirka s Evičkou chodí v půl osmé. Ze školy chodí domů každé jinak. Ten nejstarší chodí někdy kolem druhé hodiny a někdy až kolem pátý. Jirka chodí domů někdy ve dvě hodiny a někdy po třetí hodině. Pro Evičku chodím někdy do školy já a někdy jí přivede Jirka. Když přijdou domů, tak se všichni nají. Obědy ve škole nemají. Franta chodí ven za kamarádama. Jirka, ten je spíš tady před barákem s klukama, nebo když má těžkej úkol, tak chodí do Naděje, tam jim pomáhají s úlohami. Evička je většinou se mnou doma, nebo chodí vedle k sousedce za kamarádkou, nebo taky chodí do Naděje psát úlohy. Domů chodí Franta večer kolem desáté až půl jedenácté hodiny. Do školy si moc věcí nedělá. Je zlobivej, neučí se dobře. Jirka a Eva musí být doma do sedmi. Když je léto tak je nechávám dýl. Jirka i Eva se večer nají u televize, potom si Jirka hraje hry na počítači nebo je na facebooku a Evička si hraje hry na telefonu, nebo je se mnou v kuchyni. Spát chodí Jirka a Eva kolem deváté hodiny no někdy dýl.*

JÁ: Podílejí se děti na chodu domácnosti?

INFORMANTKA: *Tady doma mi děti nepomáhají. Já sem doma, do práce nechodím, tak si to všechno dělám sama.*

JÁ: Jaké mají děti vztahy k jednotlivým sourozencům?

INFORMANTKA: *Franta s těma mladšíma moc není. S ním mlátí dost ta puberta. Ale když sou pohromadě, tak se k sobě chovají normálně. Ale, kdyby viděl starší kluk, že někdo chce ublížit Jirkovi nebo Evičce, tak by je chtěl chránit. Jirka se někdy pošťuchuje s Evou, ale to je kvůli tomu, že jeden druhému nechtějí půjčit počítač. Jirka spíš hlídá Evu. Ve škole dává pozor, aby jí tam nikdo neublížoval, a někdy Evu vodí ze školy domů.*

JÁ: Jak Vaše děti tráví volný čas?

INFORMANTKA: *Nejstarší kluk je pořád venku s kamarádama.*

Prostřední kluk bývá venku před barákem, nebo chodí na kroužky do Naděje.

Eva je se mnou doma nebo vedle u sousedky s kamarádkou.

JÁ: Existuje rozdíl mezi výchovou chlapců a dívek ve vaší rodině?

INFORMANTKA: *My v tom rozdíl neděláme. Myslím, že rozdíl neděláme.*

JÁ: Jak k jednotlivým dětem přistupujete?

INFORMANTKA: *Tak ten nejstarší, ten je vzpurnější, na něho platí táta. Ten mě moc poslouchat nechce. S Frantou se poslední dobu dost dohaduju. Ve škole má špatný známky a hádá se s učiteli. Snažím se být přísná, ale moc to nepomáhá. Táta je pořád v práci a na kluka platí jenom on.*

Jirku víc hlídám, bojím se, aby to Frantovo chování neodkoukal. Jirka mě poslechne a je hodněj.

Eva je ještě malá a je skoro pořád se mnou. Je trochu rozmazlená. (smích)

Je to asi kvůli tomu, že je nejmladší a holčička.

JÁ: Co byste si přála, aby z dětí bylo?

INFORMANTKA: *Hlavně bych chtěla, aby děti měly dodělaný školy. U holky by sem chtěla aby, měla maturitu. Kluci, aby se vyučili a nedělali žádné blbosti.*

JÁ: Jak by podle Vás měly děti žít, až vyrostou?

INFORMANTKA: *Kluci, aby měli práci a rodiny. A holka, aby se měla dobře a měla hodného muže. Prostě aby se měli dobře.*

JÁ: Máte nějaké sny?

INFORMANTKA: *Nevím na to sem nemyslela.*

Dítě ve škole

JÁ: Má každé dítě svůj pokoj?

INFORMANTKA:

Kluci Franta a Jirka jsou v jednom pokoji a holka má svůj pokoj.

JÁ: Kdy a kde se připravují děti do školy?

INFORMANTKA: *Franta se pravidelně do školy nepřipravuje a když něco do školy dělá tak v pokoji u stolu.*

Jirka píše úlohy buď doma v pokoji u stolu, nebo chodí do Naděje. Do Naděje chodí psát úkoly odpoledne po škole. Eva píše úlohy taky doma v pokoji u stolu a taky někdy odpoledne po škole chodí do Naděje psát úlohy.

JÁ: Kdo pomáhá dětem s přípravou do školy?

INFORMANTKA: *Já pomáhám Evě a Jirkovi, ale když nerozumím úkolům, které mají, tak chodí do Naděje. Frantovi nepomáhám. Ten si věci do školy dělá sám.*

JÁ: Jak děti ve škole prospívají?

INFORMANTKA: *Franta nic moc, čtyřky a pětky*

Jirka má trojky a čtyřky a někdy i pětky

Eva nosí trojky a čtyřky

JÁ: Jak jsou Vaše děti ve škole spokojeny?

INFORMANTKA: *Frantovi se ve škole moc nelíbí.*

Jirka a Eva sou spokojený

JÁ: Jaké mají děti koníčky?

INFORMANTKA: *Franta nemá žádné koníčky.*

Jirka a Eva chodí na kroužky do Naděje.

JÁ: Co děti baví?

INFORMANTKA: *Frantu baví chodit ven s kamarádama. Jirku baví hry na počítači a facebook a Evu baví chodit do těch kroužků v Naději.*

JÁ: Víte, s kým Vaše děti ve škole kamarádí?

INFORMANTKA: *Eva má ve škole kamarádky, asi tři holčičky, o nich doma mluví. Jirka má ve škole asi dva kamarády. Franta nevím, ale asi moc kamarádů mít nebude.*

JÁ: Jak komunikujete s třídní učitelkou?

INFORMANTKA: *Franta má učitele. S tím moc nekomunikuju. Nemusím ho. Už jsem se s ním pohádala. Když mi vzkáže, abych přišla do školy, tak tam jdu už s nechtí.*

Jirka má učitelku a ta podle mě nemá ráda cikány. No, ale s tou se nějak domluvím.

Eva má taky učitelku, ale s tou holka problémy nemá. Ta je dobrá.

JÁ: Jak jste spokojený se školou?

INFORMANTKA: *S Frantovo školou spokojený nejsme, některý učitelé sou rasisti.*

Jirka a Eva mají dobrou školu.

JÁ: Chodily Vaše děti do mateřské školy? Proč ne? Proč ano?

INFORMANTKA: *Franta chodil od čtyř let. Jirka šel do školky v pěti a Eva taky v pěti.*

Když byl Franta malý, tak jsem chodila do práce. Potom jsem už byla doma, když se narodil Jirka a pak Eva.

Trápení, starosti, radosti

JÁ: Co Vás v životě nejvíce těší?

INFORMANTKA: *Že jsou děti zdraví.*

JÁ: Co Vás v životě nejvíce trápí?

INFORMANTKA: *Nevím, asi že máme málo peněz? Nevím.*

JÁ: Jaký je Váš žebříček hodnot? Co je nejvýše? Práce, rodina, zdraví?

INFORMANTKA: *První je rodina, pak zdraví a pak práce.*

Zdraví

JÁ: Jak se celkově zdravotně cítíte?

1. Velmi špatně
2. Špatně
3. Uspokojivě (průměrně)
4. Velmi dobře
5. výborně

INFORMANTKA: *Velmi dobře.*

JÁ: Máte nějakou dlouhodobou nemoc, která trvá déle než 6 měsíců?

INFORMANTKA: *Ne. Žádnou takovou nemoc nemám.*

JÁ: Léčila jste se během posledního roku v nemocnici?

INFORMANTKA: *Ne. Zaplať pán bůh, že jsem zdravá.*

JÁ: Jaké je zdraví Vašich dětí?

INFORMANTKA: *Děti sou zdraví, všechny tři.*

JÁ: Jak často s dětmi navštěvujete dětského lékaře?

INFORMANTKA: *Jenom když sou nemocný, když mají chřipku.*

JÁ: Docházíte na preventivní prohlídky k dětskému lékaři?

INFORMANTKA: *Jo chodím s nima.*

JÁ: Jak často navštěvujete s dětmi zubního lékaře?

INFORMANTKA: *No, tam moc s děckama nechodím, tohodle doktora se bojíme já i děti. Jenom když nás někoho bolí zuby.*

JÁ: Jsou Vaše děti očkovány? Proti čemu?

INFORMANTKA: *No, mají takový to očkování, co museli mít jako malý. Nevím už, jak se tomu říká.*

JÁ: Máte v rodině nějaké onemocnění

INFORMANTKA: *Ne, v rodině žádné nemoci nejsou.*

JÁ: Vyskytuje se u Vás (rodičů) psychické onemocnění?

INFORMANTKA: *Ne, o ničem nevím.*

JÁ: Užívají Vaše děti nebo Vy léky dlouhodobě?

INFORMANTKA: *Ne.*

JÁ: Jak byste zhodnotila zdraví Vašich dětí?

INFORMANTKA: *Děti mi neříkají, že by je něco bolelo, tak sou asi zdraví.*

Stravování

JÁ: Jak se doma stravujete? (Popište celý den)

INFORMANTKA:

Ráno jim dělám čaj nebo kakao a k tomu rohlíky namazaný máslem a na to salám. Nebo paštiku s chlebem. Nebo když koupím sladký buchty tak si vezmou buchty. Ke svačině do školy jim dělám namazaný rohlík s paštikou nebo se sýrem, nebo párek s rohlíkem. No, co doma zrovna je. Vařím každý den, teplý jídlo mají. Někdy vařím kolikrát i dvakrát za den. Když to sní odpoledne, tak večer musím vařit znova. Na oběd nebo na večer vařím normální jídla. Třeba karbanátky a brambory s cibulí, špagety, hodně vařím polívky. Pak vařím, řízky, guláš, knedlíky, zapečený kolínka se salámem, omáčky, hranolky a smažák, kuřata dělám. Cigánský jídla dělám taky. Hodně dělám halušky s masem a rajčatama, halušky se zelím, buček se zelím, bozuli do polívky, dětem vařím pišota, gombovci. Odpoledne svačiny nedělám, protože když mají děti hlad tak se nají.

JÁ: Co si představujete pod pojmem zdravá strava?

INFORMANTKA: *Zelenina, ovoce, kuřecí maso, nesmí to být asi bůček.*

JÁ: Jaké jídla mají Vaše děti nejraději?

INFORMANTKA: *Franta má rád halušky s masem a rajčatama a má rád polívky. Jirka má rád špagety s omáčkou a pišota. Eva ta má nejradši hranolky a smažený sýr, a ještě má ráda gombovce.*

JÁ: Máte každý den teplé obědy a večeře?

INFORMANTKA: *Jo máme, vařím každý den i dvakrát za den.*

JÁ: Objevuje se ve Vašem jídelníčku zelenina a ovoce?

INFORMANTKA: *Někdy to kupuju a někdy ne, podle toho jak mi výdrou peníze. Když mám málo peněz tak to nekupuju.*

JÁ: Co má Vaše rodina nejraději?

INFORMANTKA: *Tak polívky vařím hodně. A nejvíc asi vařím halušky, knedlíky bramborový se zelím a masem a špagety nebo kolínka s omáčkou.*

Rozhovor v rodině č. 5

Záznam z rozhovoru:

Popis Romské rodiny, členů domácnosti

Údaje o rodině

Matka Margita 40 let

Otec Štefan 43 let

Syn Tibor 16 let

Dcera Světlana 4 let

Syn Dalibor 5 let

Dcera Irena 3 roky

Rozhovor jsem vedla s matkou.

Rodina bydlí v lokalitě Písek na ubytovně. Ubytování je pro rodiny nebo osoby v tíživé sociální situaci. Rodinu tvoří matka Margita, otec Štefan a děti Tibor, Světlana, Dalibor, Irena. Ubytovaný jsou v prvním patře v bytě dva plus jedna. V bytě jsou umístěna kamna na pevná paliva. Rodina se musí postarat o topení sama. Do bytu je zavedená elektřina a vodu užívají z městského vodovodu. Nejstarší syn Tibor a dcera Světlana navštěvují základní školu v Písku. Tibor na prvním stupni opakoval ročník a na druhém stupni opakoval ročník také. Nyní je v sedmé třídě. Dcera Světlana začala navštěvovat základní školu o rok později a je v osmé třídě. Nejmladší děti Dalibor a Irena jsou předškolního věku a ty jsou s matkou doma. Otec je bez zaměstnání.

Rozhovor jsem vedla s matkou.

JÁ: Považujete se za romskou rodinu?

INFORMANTKA: *Jo jsme romové.*

JÁ: Jak staré jsou Vaše děti?

INFORMANTKA: *Tibor má 16, Světlana má 14, a ty malinký mají pět a tři.*

JÁ: Jak se děti jmenují a v jakém pořadí se narodily?

INFORMANTKA: *Nejprv se narodil Tibor pak holka Světlana pak Daliborek, naposled Irenka.*

JÁ: Kolik dětí máte?

INFORMANTKA: *Máme čtyři děti.*

JÁ: Kdo žije ve Vaší společné domácnosti?

INFORMANTKA:

No druh, já a čtyři děti.

JÁ: Kdo jsou Vaši sousedé? (Romové nebo gadžové)

INFORMANTKA: *Tady na tyhle ubytovně jsou cigáni a sou tu asi taky gádzové. Myslím dvě rodiny.*

Pozorování

Rodina bydlí na ubytovně pro rodiny nebo osoby v tíživé sociální situaci. Rodina bydlí v prvním patře v bytě dva plus jedna. V bytě byla umístěna kamna na pevná paliva. Rodina se musí postarat o topení sama. Do bytu je zavedená elektřina a vodu užívají z městského vodovodu. Při návštěvě rodiny jsem vedla rozhovor s matkou v kuchyni. Když jsem vstupovala do bytu, všimla jsem si, že vchodové dveře byly poškrábané a nebyly dlouho umyté. V další části bytu, byly dva pokoje. V kuchyni byla kuchyňská linka, stůl, čtyři židle, elektrický sporák, lednice, postel a v rohu byla umístěna na malém stolku starší televize. Na okně v kuchyni nebyla záclona a okno bylo zamlžené. Dále jsem vyzorovala, že v pokojích jsou umístěny postele, ale podle počtu dětí nemá každé dítě svou postel. V jednom z pokojů byla jen jedna rozbitá skříň a postýlka. Děti neměly psací stůl a židli. V pokojích na oknech také nebyly záclony a okna byly znečištěné. Stěny v místnostech nebyly dlouho vymalované a byly špinavé. Podlaha byla pokrytá linem. Matka byla drobné postavy a měla černé dlouhé prošedivělé vlasy, zapletené do copu. Při rozhovoru jsem si všimla, že matce chyběl z velké části chrup. Matka byla ochotná a chovala se slušně a přátelsky, přesto že měla v obličejí vepsané starosti a na svůj věk vypadal velice staře. Na sobě měla tmavé kalhoty a světlou halenku. Během rozhovoru měla matka na klíně nejmladší dceru

Irenku a starší syn Dalibor seděl na posteli v kuchyni a hrál si s autíčkem, které nemělo kolečka. S dětmi komunikovala matka moc hezky. Otec nebyl při mé návštěvě doma. V bytě, kde bydlela tato rodina, byl nepořádek. Dále jsem vyzozorovala, že tato rodina žije ve značném nepořádku a že v bytě je hodně chudé vybavení.

Postavení dítěte v rodině

JÁ: Popište prosím rozvrh dne Vašich dětí?

INFORMANTKA: *Ty starší děti vstávají do školy v sedm hodin ráno. Ty další dvě Daliborek a Irenka jsou kolikrát vzhůru dřív. Tibor a Světlana se ráno opláchnou a někdy se nají a někdy ne. Potom odejdou do školy. Svačiny jim nedávám. Nemám dost peněz. Když mám peníze, tak jim obou dám nějaký drobný na svačinu. Ze školy chodí odpoledne. Odpoledne se nají. Světlana mi pomáhá odpoledne s malýma děckama a s vařením. Někdy chodí ven s kamarádkama, ale víc je doma a pomáhá. Tibor chodí odpoledne ven za klukama, ale když je třeba tak taky pomáhá s hlídáním malejch. Večer chodí Tibor domů tak v deset hodin a Světlana, když je venku tak chodí domů tak v osm. Večer, když se vrátí domů Tibor a Světlana tak se nají, když chtějí. Do školy se nějak moc nepřipravují. Psací stůl ani židli nemají a ani žádný kout na psaní úloh nemají. Tady na to není místo. Spát chodí tak v jedenáct hodin. Daliborek a Irenka, když se ráno vzbudí, tak jim dám najíst a oni se pak dívají na televizi nebo si hrajou. Kolem oběda jim dám najíst a někdy usnou. Odpoledne chodím snima taky ven. Třeba tady před ubytovnu na ten trávník. Je tam lavička. Nebo když jdu do krámu něco nakoupit, tak je беру sebou. Večer jim dávám jídlo tak v sedm hodin a spát chodí Daliborek a Irenka tak kolem osmé hodiny. Podle toho, jak se jim chce spát.*

JÁ: Jaké mají děti vztah k jednotlivým sourozencům?

INFORMANTKA: *Tibor a Světlana spolu dobře vychází. Někdy se spolu hodně hádají, ale to bylo potom dobrý. Přitom ale Tibor, kdyby někdo něco udělal Světlaně, tak by jí chránil a Světlana by udělala to samí. No jinak Světlana se stará o ty menší děti, o Daliborku a Irenku. No to je normální, musí mi pomáhat. No a ty dva malinky jsou moc malý. Ten Daliborek někdy ochraňuje malou Irenku před ostatníma dětma, když jsme venku.*

JÁ: Jak Vaše dítě tráví volný čas?

INFORMANTKA: *Tak ty malí sou se mnou pořád doma. Světlana mi pomáhá s malýma dětma a někdy chodí ven za kamarádkama a Tibor je víc venku s kamarádama.*

JÁ: Existuje rozdíl mezi výchovou chlapců a dívek v rodině?

INFORMANTKA: *No, já myslím, že holky se musí vychovávat tak, aby uměly doma uvařit a starat se o děti a muže. Na kluky tak přísný nejsme. Je to chlap a ten potřebuje ženu, která bude umět vařit a starat se o děti.*

JÁ: Co byste si přála, aby z Vašich dětí bylo?

INFORMANTKA: *Přála bych si, aby měly lepší život, než mám já. Aby si dodělaly školu a měly práci a aby se měly dobře. Chtěla bych, aby měly rodiny a měly lepší život.*

Dítě ve škole

JÁ: Má každé dítě svůj pokoj?

INFORMANTKA: *Ne nemá, máme málo místa.*

JÁ: Kdy a kde se připravuje dítě do školy?

INFORMANTKA: *Tibor a Světlana si do školy nic nedělají. Knížky se nechávají ve škole.*

JÁ: Jak děti ve škole prospívají?

INFORMANTKA: *No Tibor i Světlana dostávají čtyřky a pětky, ale Tiborovo učitelka říkala, že Tibor je šikovnej na ruce, že když mají ve škole dílny, tak že mu to de.*

JÁ: Jak se dětem ve škole líbí?

INFORMANTKA: *Tiborovi se ve škole líbí, Světlaně se ve škole moc nelíbí, radši by byla doma.*

JÁ: Jaké mají děti koníčky?

INFORMANTKA: *Tibor i Světlana na žádný kroužky nechodí.*

JÁ: Co děti baví?

INFORMANTKA: *Tibora baví hrát na kytaru. Světlana pěkně kreslí a její učitelka říkal, že je nadaná.*

JÁ: Víte, s kým Vaše děti ve škole kamarádí?

INFORMANTKA: *No holka Světlana kamarádi s cikánskýma holkama, co sou s ní ve škole.*

Tibor kamarádí s klukama, co sou starší, než je on. Sou to cikáni i gadžové.

JÁ: Jak komunikujete s třídní učitelkou?

INFORMANTKA: *Jo dobře, Tibor i Světlana mají dobré učitelky. Když mi kluk nebo holka řekne, že se mnou chce mluvit učitelka, tak tam dojdu a vždycky sem se snima domluvila.*

JÁ: Jak jste spokojeni se školou, učitelkou?

INFORMANTKA: *Škola je dobrá a Tibor i Světlana mají dobrý učitelky.*

JÁ: Chodí děti do mateřské školy: Proč ne? Proč ano?

INFORMANTKA: *Daliborka ani Irenku nedávám do školky. Na to nemáme peníze. Já sem doma s dětma a manžel práci nemá.*

JÁ: Chodily starší děti do mateřské školy? Proč ano? Proč ne?

INFORMANTKA: *Ne nechodily, byla sem snima doma. Hodně sme se stěhovali a měli sme málo peněz.*

Trápení, starosti, radosti

JÁ: Co Vás v životě nejvíce těší?

INFORMANTKA: *Nejvíc mě těší, že sou děti zdraví.*

JÁ: Co Vás v životě nejvíce trápí?

INFORMANTKA: *No tíží mě, že sem asi nějak nemocná, ale nechci jít k doktoru, protože co by bylo s děckam kdybych musela do nemocnice. A trápí mě, že nemám zuby. Mám jen dva zuby v puse.*

JÁ: Jaký je Váš žebříček hodnot? Co je nejvýše? Práce, rodina, zdraví?

INFORMANTKA: *No na první místo rodina. Na druhý místo práce. Na třetí místo zdraví.*

Zdraví

JÁ: Jak se celkově zdravotně cítíte?

1. velmi špatně
2. špatně
3. uspokojivě (průměrně)
4. velmi dobře
5. výborně

INFORMANTKA: *Cítím se špatně.*

JÁ: Máte nějakou dlouhodobou nemoc, která trvá déle než 6 měsíců?

INFORMANTKA: *Přesně to nevím, ale tuším, že mi něco je. Nechci jít k doktorovi.*

JÁ: Léčila jste se během posledního roku v nemocnici?

INFORMANTKA: *Ne, neléčila.*

JÁ: Jaké je zdraví Vašich dětí?

INFORMANTKA: *No myslím, že dobrý, dětem nic není.*

JÁ: Jak často s dětmi navštěvujete dětského lékaře?

INFORMANTKA: *Podle toho, jak sou nemocný. Když mají horečku kašel a rýmu.*

JÁ: Docházíte na preventivní prohlídky k dětskému lékaři?

INFORMANTKA: *Ano to chodím s těma malýma dětma. Ty velký Tibor a Světlana chodí sami.*

JÁ: Jak často s dětmi navštěvujete zubaře?

INFORMANTKA: *Světlana a Tibor chodí k zubaři sami a jen když je bolí zub. Oni se zubaře bojí jako já. A ty dva malinký Daliborek a Irenka s těma nechodím.*

JÁ: Jsou Vaše děti očkovány?

INFORMANTKA: *Děti mají takový to očkování, co musí bejt. Co je asi povinný. To mi vždycky řekne sestřička u doktora.*

JÁ: Máte v rodině nějaké onemocnění?

INFORMANTKA: *No já o ničem nevím. Asi ne.*

JÁ: Vyskytuje se u Vás (rodičů) psychické onemocnění?

INFORMANTKA: *Ne nic takového nemáme.*

JÁ: Užívají Vaše děti nebo Vy léky dlouhodobě?

INFORMANTKA: *Ne, nikdo z nás. Já беру někdy prášky na bolest*

Stravování

JÁ: Jak se doma stravujete?

INFORMANTKA: *Tak vařím každý den jedno jídlo. Nemáme moc peněz, tak si toho nemůžu moc dovolit.*

JÁ: Popište Váš celý den?

INFORMANTKA: *Ráno namažu malým děckám rohlík nebo chleba s paštikou nebo se salámem a udělám jim čaj. Manželovi ohřeju někdy polívku ze včerejšího dne nebo mu dám namazanej chleba. Kolem jedenácté hodiny dělám oběd. Když přijdou Tibor a Světlana tak se nají. Malým Daliborovi a Irence dám najíst hned, jak dovařím. Na večer jíme namazaný rohlíky nebo chleba nebo udělám někdy marikla.*

JÁ: Jak často vaříte?

INFORMANTKA: *Jednou za den.*

JÁ: Jaká jídla vaříte?

INFORMANTKA: *Hodně vařím cikánský jídla. Halušky se zelím, polívky, gombovci, pišota, bůček se zelím, marikla, Potom vařím guláš, brambory a pečené maso, omáčky s kolínkama nebo k tomu dělám rýži.*

JÁ: Jaká jídla mají Vaše děti nejraději?

INFORMANTKA: *Dalibor má rád halušky. Irenka má ráda pišota, to je sladký jídlo. Tibor má rád pečený maso s bramborem. Světlana má ráda halušky.*

JÁ: Co si představujete pod pojmem zdravá strava?

INFORMANTKA: *No, to je ovoce.*

JÁ: Máte každý den teplé obědy a večeře,

INFORMANTKA: *Každý den vařím jedno teplé jídlo.*

JÁ: Objevuje se ve Vašem jídelníčku zelenina a ovoce?

INFORMANTKA: *Ne, moc ne, někdy koupím jabka a pomeranče a kupuju zeleninu do polívky.*

JÁ: Dostávají Vaše děti snídaní svačinu oběd svačinu a večeři.

INFORMANTKA: *Ty větší děti snídají jenom někdy. Svačinu do školy nedostávají. Oběd mají až doma když se vrátí ze školy. Potom se nají až večer. Ty menší děti dostávají snídaní, oběd a jí večer. Odpoledne jim koupím třeba sušenky.*

JÁ: Jaké jídlo často vaříte? Co má vaše rodina nejraději?

INFORMANTKA: *Nejvíce vařím cikánské jídla. Hodně vařím halušky a polívky, pečené maso s bramborama.*